

De Stemming 2024

Onderzoek in opdracht van VRT en De Standaard
(versie 19/2/2024)

Stefaan Walgrave (UA)

Jonas Lefevere (UA)

Structuur rapport

- De uitgebreide vragenlijst bevatte vragen over uiteenlopende thema's
- In dit rapport gaan we in op:
 0. Methode
 1. Attitudes over politiek en beleid
 2. Sociaal-economische percepties en attitudes
 3. Politieke kennis
 4. Links-rechts-plaatsing
 5. Beleidspreferenties
 6. Belang van politieke thema's
 7. Issue ownership
 8. Cordon sanitaire
 9. Partijen in de media
 10. Populariteit politici
 11. Kiesintenties ('de peiling')
 12. Kiezersprofielen en stemmotieven
 13. Belangrijkste/opvallende resultaten van DS2024

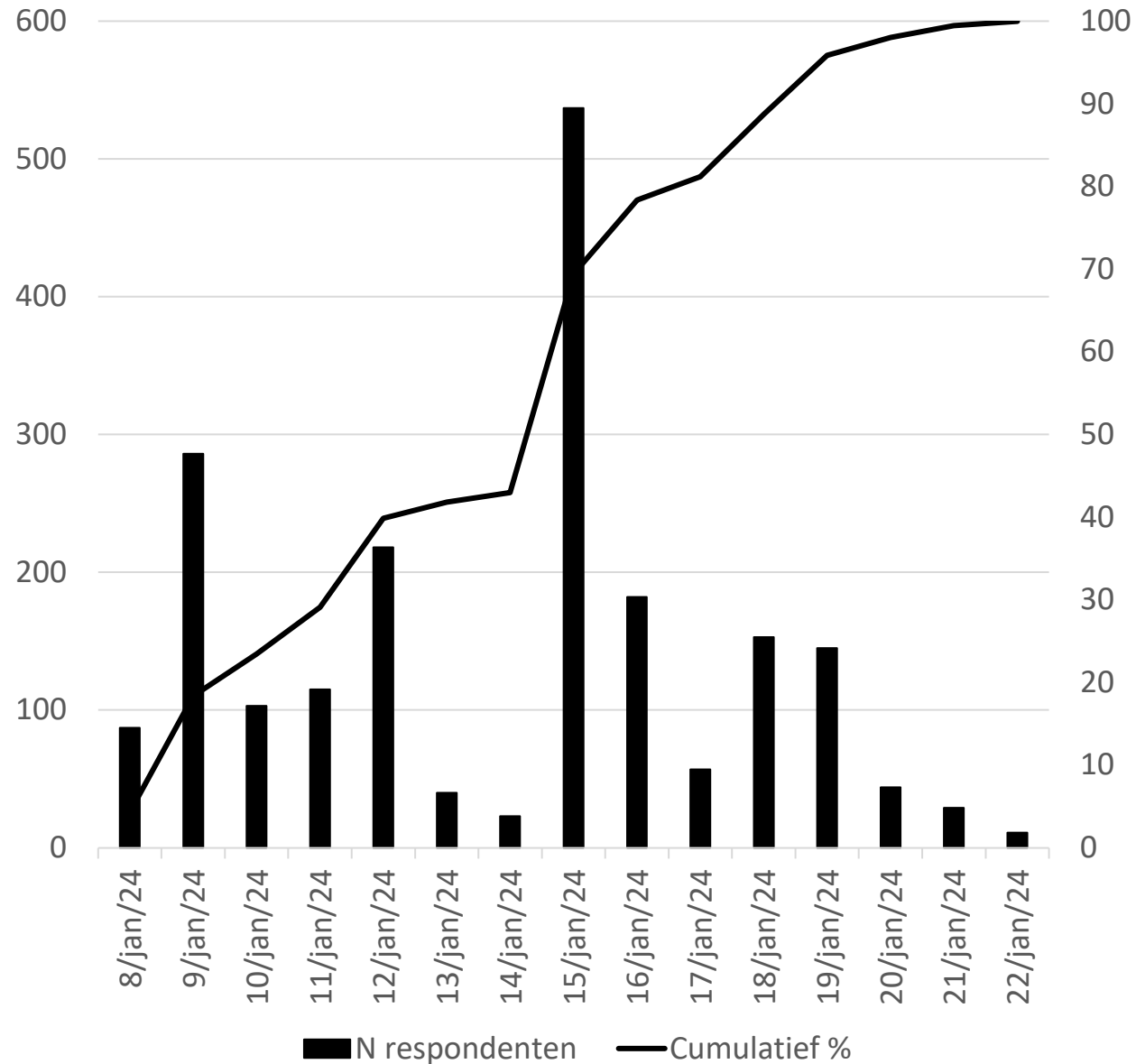
0. Methode

Onderzoeksopzet

- Cross-sectionele online bevraging bij nieuwe steekproef stemgerechtigde inwoners Vlaams gewest (N=2.029).
- Kantar stond in voor het rekruteren van respondenten, UA stond in voor ontwerp vragenlijst, kwaliteitscontrole van de data, cleaning van de data, analyse en rapportering. Beide partners volgden samen veldwerk op.
- Representativiteit
 - Geen totaal willekeurige (random) steekproef (onmogelijk online). Respondenten uit bestaand panel van Kantar (*Topix*) en andere panels (Profiles) werden aangeschreven met de vraag om deel te nemen.
 - Quota steekproef, waarbij beoogd wordt een steekproef te bekomen die gelijkaardig is aan de Vlaamse stemgerechtigde bevolking voor wat betreft leeftijd (vier categorieën), opleiding, geslacht, en provincie.
 - Responsgraad is niet te bepalen, want externe panels geven geen informatie over respons. Maar responsgraad zegt niet veel in vergelijking met willekeurige steekproef, want gerekruteerd uit panel – dus het gaat niet om een echte probabiliteitssteekproef.

Veldwerk (1)

- Veldwerk: 8 januari 2024 tot en met 22 januari (zie grafiek).
- Politieke context
 - Geen één politiek thema dat (op dat moment) de agenda domineerde—boerenprotesten waren nog niet begonnen.
 - Nieuwjaarsrecepties politieke partijen tijdens het veldwerk (bijvoorbeeld N-VA op 13/1, CD&V en PVDA op 14/1, Open VLD op 15/1, Vooruit en Vlaams Belang op 21/1), dus diverse initiatieven en voorstellen circuleerden.

Veldwerk (2)

- Kwaliteit antwoorden werd gemonitord op verschillende manieren:
 - Respondenten met invultijd van minder dan 5 minuten werden geweerd uit de steekproef.
 - Antwoorden van respondenten werden nagekeken op *straightlining* (in vragenbatterij telkens identiek antwoord geven of oplopend/aflopend patroon).
 - Respondenten die nonsensicale antwoorden gaven op open vragen (belangrijkste probleem, door politicus vertegenwoordigd voelen) werden verwijderd.
 - Respondenten werden aan de hand van socio-demografische matching gecontroleerd op dubbele deelname: respondenten met identieke karakteristieken (leeftijd, opleiding, geslacht, woonplaats, gezinssamenstelling) + gelijkaardige open antwoorden, die meermaals de enquête invulden, werden slechts één keer weerhouden.

Steekproef (1)

- Steekproef bevraging: N=2.029 vulden volledige vragenlijst in, N=1.844 gebruikt in analyses wegens non-respons op vraag over stemgedrag 2019, die wordt gebruikt om te herwegen.
- Noteer dat we soms zullen vergelijken met de resultaten van De Stemming in 2020 (N=1.857), 2021 (N=1.908), 2022 (N=1,884) en 2023 (N=1,921), en dat we daarvoor dezelfde herweging gebruiken.

Steekproef (2)

- Onderstaande tabellen geven ruwe steekproefverdelingen weer, samen met het target voor de herweging.
- Voor de herweging op stemgedrag enkele belangrijke punten:
 - We berekenen het 'target' percentage voor partijen op het totaal aantal ingeschreven kiezers, niet alleen op het aantal geldige stemmen. We moeten immers ook een herwegingstarget hebben voor respondenten die aangaven dat ze in 2019 (1) niet zijn gaan stemmen (dus geen stembiljet indienen), (2) blanco/ongeldig hebben gestemd. Daardoor zijn de percentages sowieso al lager dan de (couranter) gerapporteerde percentages die partijen haalden ten opzichte van het aantal geldige stemmen.
 - We stellen de percentages ook bij om rekening te houden met nieuwe kiezers. Die definiëren we hier als respondenten die op het moment van bevraging 22 jaar of jonger waren: zij waren immers nog geen 18 jaar in 2019, en konden dus toen nog niet stemmen. Als herwegingstarget stellen we dit percentage in op 6,67% van de steekproef, gebaseerd op het aantal nieuwe kiezers (op basis van leeftijd), ten opzichte van het aantal inwoners van 18 jaar en ouder in het Vlaams Gewest (Statbel cijfers 2023).
- Net zoals bij alle vorige edities zijn de afwijkingen al bij al beperkt: de voornaamste ondervertegenwoordigde groep is 'niet gaan stemmen', voor de andere categorieën zijn de afwijkingen beperkt.

Geslacht en opleiding (N=2,029)	% in steekproef	% in bevolking
Vrouw, lager opgeleid	9.4%	10.2%
Vrouw, middelbaar	22.3%	21.6%
Vrouw, hoger opgeleid	20.0%	19.0%
Man, lager opgeleid	7.6%	9.2%
Man, middelbaar	22.8%	22.4%
Man, hoger opgeleid	17.8%	17.5%

Leeftijd (N=2,029)	% in steekproef	% in bevolking
18 tot 29	16.2%	16.9%
30 tot 44	24.2%	23.7%
45 tot 64	33.2%	33.5%
65 en ouder	26.4%	26.0%

Provincie (N=2,029)	% in steekproef	% in bevolking
Antwerpen	30.8%	27.9%
Limburg	13.5%	13.4%
Oost-Vlaanderen	21.5%	23.0%
Vlaams Brabant	14.1%	17.3%
West-Vlaanderen	20.2%	18.4%

Stemgedrag 2019 (N=1,844)	% in steekproef	% in bevolking
CD&V	9.2%	11.3%
Groen	6.7%	7.9%
N-VA	24.7%	20.3%
Open VLD	9.2%	10.8%
PVDA	6.0%	4.5%
sp.a / VOORUIT	11.4%	8.6%
Vlaams Belang	19.3%	14.9%
Andere	0.8%	1.6%
Blanco / ongeldig gestemd	3.8%	3.9%
Niet gaan stemmen	4.5%	9.6%
Ik was (nog) niet stemgerechtigd	4.6%	6.7%

Invultijd en weging

- Mediane invultijd van de vragenlijst was 17,3 minuten.
- In alle analyses gebruiken we een proportioneel gewicht (*iterative proportional fitting*) dat de verdeling van de steekproef corrigeert zodat de verdeling in de steekproef gelijk wordt gesteld aan de verdeling in de populatie voor wat betreft leeftijd, opleiding, geslacht, provincie en stemgedrag 2019.
- Het maximale gewicht is 2,9, voor kiezers die aangaven niet te zijn gaan stemmen in 2019, gevolgd door 2,4 (andere partij). Dit waren ook bij de vorige edities van De Stemming de meest ondervertegenwoordigde groepen. Deze groepen worden in de analyses vaak buiten beschouwing gelaten omdat de focus vaak ligt op de partij-electoraten van de 7 voornaamste partijen. Bij die electoraten ligt de hoogste wegingsfactor op 1.85.

Bijkomende achtergrondvariabelen

- Net zoals bij DS2023 meten we in DS2024 ook meer 'harde' achtergrondvariabelen om te kijken of ze een effect hebben hoe mensen over politiek denken en zich politiek gedragen (stemmen).
- Dus net zoals vorig jaar nemen we ook nu weer mee:
 1. Gezinsinkomen (voor DS2023 hadden we alleen 'subjectief inkomen').
 2. Woonplaats (verstedelijking).
 3. Buitenlandse achtergrond.

Inkomen

- Dit is een moeilijke variabele, alleen al omdat veel mensen weigeren hun inkomen te geven in enquêtes. Bovendien zegt een inkomen vaak niet zo veel, als je geen informatie hebt over de samenstelling van het huishouden.
- We gebruikten de vraag: *Kan u aangeven wat het gemiddelde netto maandinkomen van uw huishouden is, dus uit alle bronnen en na aftrek van belastingen en sociale premies/verplichte bijdragen?* Respondenten kregen dan 12 antwoordmogelijkheden waarvan de eerste 10 samenvallen met de bekende inkomensdecielen in ons land en nog twee extra categorieën voor het 95ste percentiel en het 99ste percentiel (de echt hoge inkomens). Het laagste deciel is 'minder dan €1.800' en het hoogste percentiel is 'meer dan €14,500'. Noteer dat deze vraag alleen gaat over het maandinkomen, niet over het eventuele *vermogen* van huishoudens.
- We vroegen ook naar het aantal personen in het huishouden, en meer specifiek naar het aantal volwassenen (+18) en het aantal kinderen (-18).
- Met die informatie kunnen we het zogenaamde 'gestandaardiseerde' inkomen berekenen. We gebruiken de CBS (Nederlands Centraal Bureau voor de Statistiek) equivalentiefactoren waarbij het totale inkomen gedeeld wordt door een factor die het aantal gezinsleden vat (met een verschillend gewicht van kinderen en volwassenen) ([link](#)). Die verdeling van gestandaardiseerde inkomens delen we dan op in drie grote groepen: de 25% met de laagste inkomens, de 50% met de middeninkomens, en de 25% met de hoogste inkomens.
- In de analyses maken we dus gebruik van een variabele die 'lage', 'gemiddelde', en 'hoge' inkomenskwartielen onderscheidt. De scheidingswaarden worden eenvoudigweg berekend op basis van de kwartielen: de respondenten met de laagste 25% standaardinkomens komen in categorie 1, de 50% met de middelste twee kwartielen komen in categorie 2, en de respondenten met de hoogste 25% standaardinkomens komen in categorie 3.

Woonplaats

- We vroegen aan respondenten om de postcode van hun hoofdverblijfplaats. Op basis daarvan bepalen we in welke van de zes clusters van gemeenten (zogenaamde 'Belfius typologie') de respondent woont ([link](#)).
- Er worden zes clusters onderscheiden: (1) Woongemeenten (2) Landelijke gemeenten (3) Gemeenten met concentratie van economische activiteit (4) Verstedelijkte gemeenten (5) Grote en regionale steden (6) Kustgemeenten.
- Waar relevant, splitsen we de resultaten uit naar de zes clusters om te kijken of de antwoorden systematisch variëren tussen clusters.

Buitenlandse achtergrond

- Om de buitenlandse achtergrond van respondenten te bepalen vroegen we “*Bent u, of (minstens) één van uw ouders, geboren in het buitenland?*”. Indien een respondent hier ‘ja’ op antwoordde, dan werden opvolgvragen gesteld om te bepalen in welk land de respondent en zijn/haar ouders geboren zijn.
- Van de 2.029 respondenten hadden 333 respondenten (16,4%) een buitenlandse achtergrond. Als we dit vergelijken met het aandeel in de populatie (inwoners van het Vlaams Gewest), zitten we in onze steekproef met een vergelijkbaar aantal voor 2022 (14,2% inwoners die zelf, of ouders hebben die, niet geboren zijn in België) ([link](#)).
- Waar relevant splitsen we de respondenten met buitenlandse achtergrond uit, om te kijken of de cijfers significant verschillen met respondenten die geen buitenlandse achtergrond hebben. Echter, de groep respondenten met een buitenlandse achtergrond is heterogeen: wanneer we kijken naar de meest voorkomende landen van oorsprong, zien we dat bijvoorbeeld 23,4% van deze respondenten een (deels) Nederlandse achtergrond heeft (zelf of (één van) de ouders), 10,5% een Marokkaanse, en 8,7% een Duitse. In totaal werden 71 verschillende landen van oorsprong genoemd, die dan nog vaak in verschillende combinaties voorkomen (bvb. Zelf in België geboren, één Nederlandse en één Duitse ouder). Elk van deze subgroepen apart analyseren, is onmogelijk, waardoor het moeilijk is eenduidige conclusies te trekken. Vandaar dat de meeste analyses in dit rapport het ‘effect’ van het hebben van een buitenlandse achtergrond *niet* meenemen; vaak hebben we het getest, maar het leverde meestal geen significant resultaat op.

Nieuwe kiezers

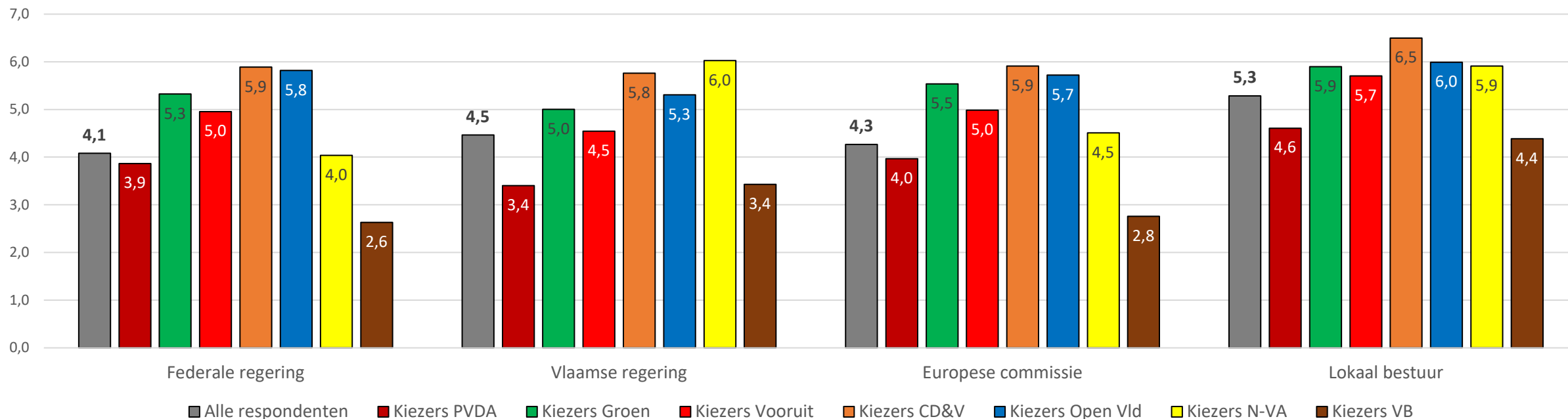
- De groep nieuwe kiezers is een heel interessante groep om te bestuderen: zij vormen immers een relatief grote groep kiezers waarover vaak relatief weinig is geweten.
- In dit onderzoek analyseren we deze groep niet apart, omwille van twee voornamelijk redenen:
 - In tegenstelling tot de steekproef als geheel, waar we duidelijke socio-demografische en politieke herwegingsdoelen hebben, is dit veel minder het geval voor de groep nieuwe kiezers. Met name voor politieke voorkeur is er grote onzekerheid: er is geen voorgaand stemgedrag om de distributie van de steekproef te corrigeren voor vertekening, wat zeker bij een niet-toevalssteekproef een risico met zich meebrengt.
 - Hoewel belangrijk, is de steekproefgrootte van het aantal nieuwe kiezers in onze steekproef beperkt: 141 respondenten hebben de leeftijd 18 tot 22. Uitgesplitst naar zeven partijen, zijn de betrouwbaarheidsintervallen dermate groot dat er, wat ons betreft, geen zinvolle conclusies aan kunnen worden verbonden.

1. Attitudes over politiek en beleid

Houding tegenover politiek

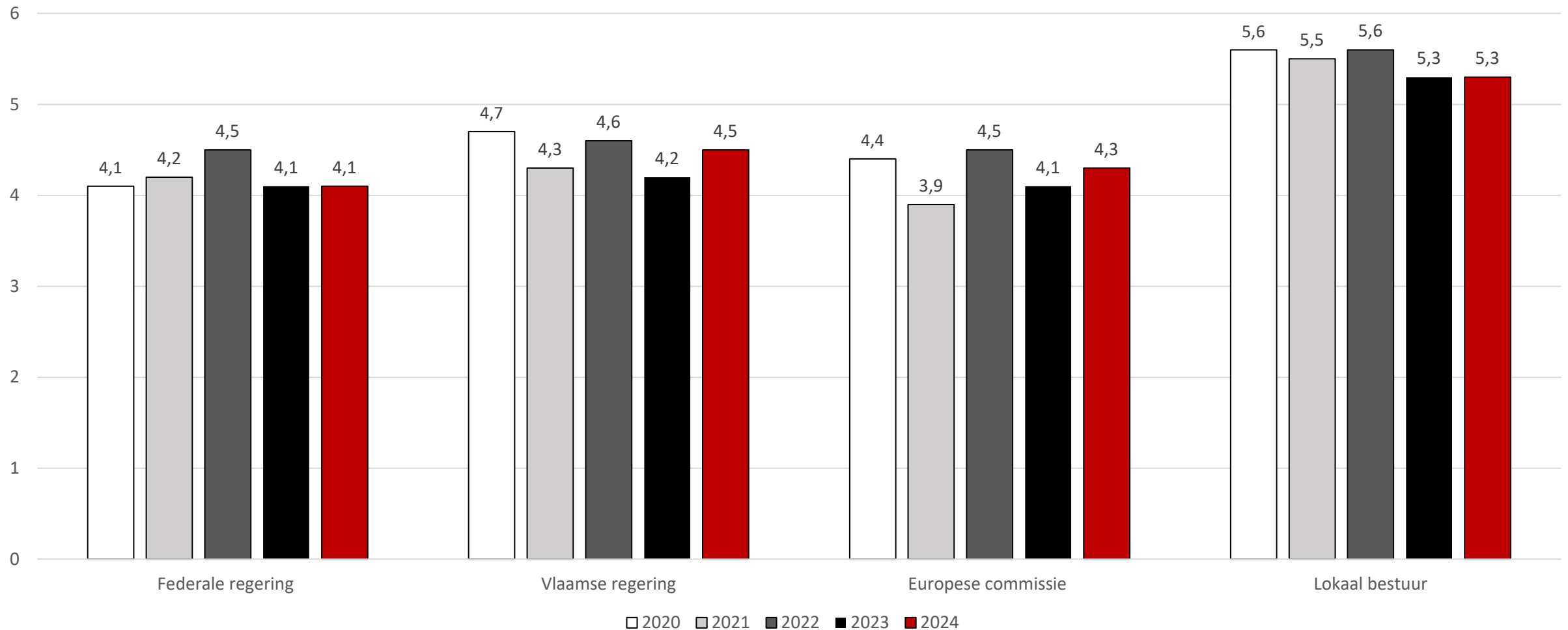
- Bij alle versies van De Stemming sinds 2020, en nog meer tijdens de laatste edities, was de politieke ontevredenheid bij veel Vlamingen zonder twijfel één van de belangrijke bevindingen.
- Net voor en tijdens de enquête voor DS2024 was de politiek na een bijzonder stormachtige legislatuur in iets rustige vaarwater gekomen. De coronacrisis was achter de rug, Oekraïne was naar de achtergrond geschoven, de energieprijzen waren sterk gedaald. Wel was er de ‘val’ Van Conner Rousseau in november-december 2023. Zien we verbetering in de tevredenheid over politiek begin 2024?
- Voor De Stemming 2024 presenteren we analyses over:
 - (1) Tevredenheid regeringsbeleid
 - (2) Tevredenheid werking democratie
 - (3) Vertrouwen instellingen
 - (4) Belang democratie
 - (5) Opkomstplicht

Tevredenheid regeringsbeleid

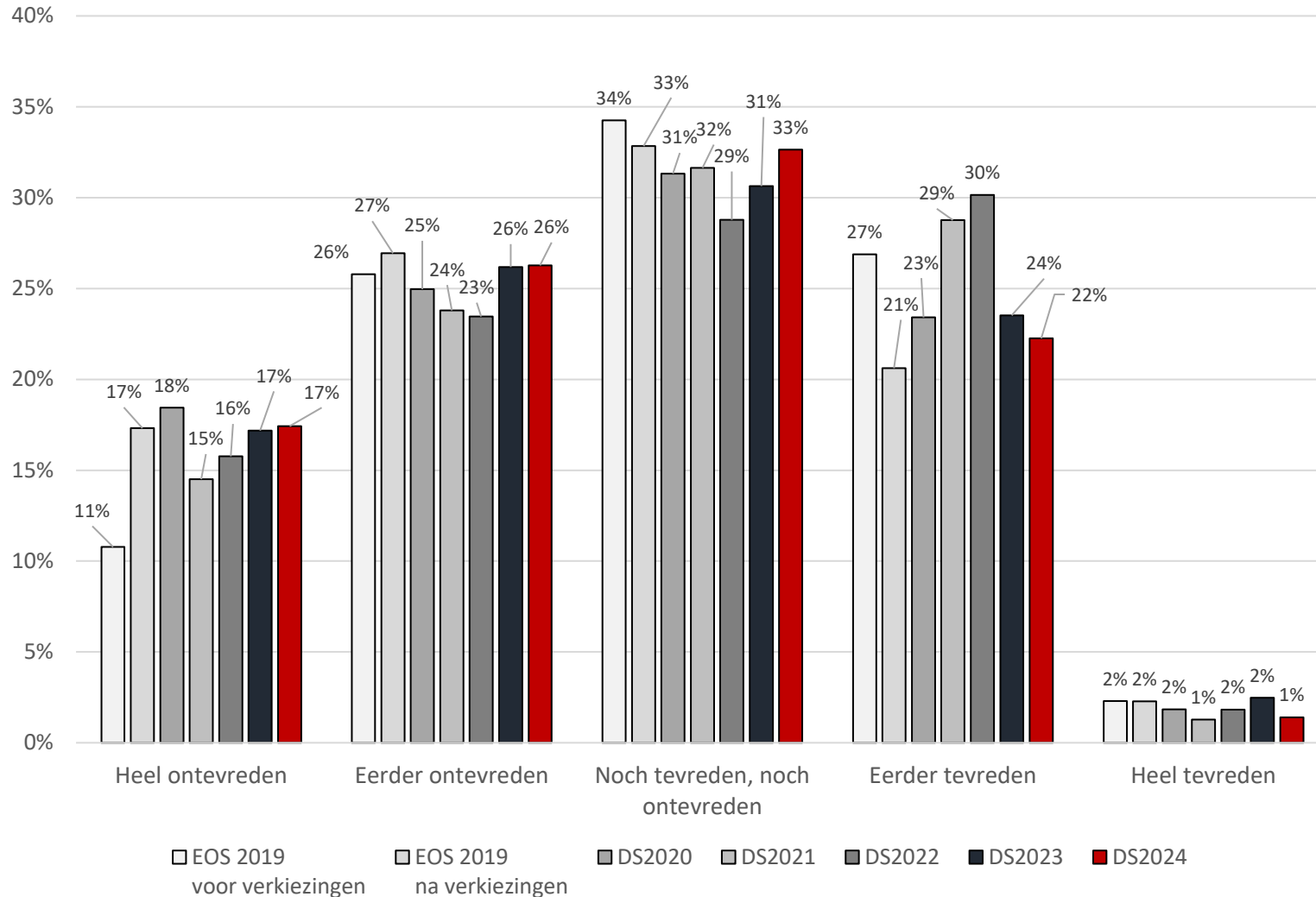
- *Hoe tevreden bent u over het beleid dat op de verschillende politieke bestuursniveaus werd gevoerd in de voorbije periode?*
- In grafiek: gemiddelde score op schaal van 0 (helemaal niet tevreden) tot 10 (helemaal tevreden). De verticale as is afgetopt op 7 maar loopt dus eigenlijk tot 10. Noteer dat 'alle respondenten' ook de niet-kiezers inhoudt. Als we naar alle respondenten kijken zijn alle hogere beleidsniveaus 'gebuisd' met scores onder het neutrale middelpunt van 5, alleen het lokale niveau is 'geslaagd' (5,3), zij het slechts nipt.
- Globaal zien we het gekende patroon: respondenten hebben het meeste vertrouwen in hun lokaal bestuur, dat ook het dichtst bij hen staat (5,3). Meestal scoort een 'verder weg' bestuursniveau lager, maar dat is niet zo met de Europese commissie die deze keer 4,3 scoort. Klassiek zien we dat er meer vertrouwen is in de Vlaamse (4,5) dan in de federale regering (4,1).
- Zoals vorige jaren, vinden we grote verschillen tussen de electoraten in hun globale beoordeling van de verschillende bestuursniveaus. Vlaams Belang-kiezers en PVDA-kiezers zijn het meest negatief over *alle* niveaus (ook het lokale). Kiezers van Open Vld en CD&V zijn globaal het meest tevreden.
- Er zijn verschillen tussen de federale en Vlaamse bestuursniveaus naargelang de partij in de regering zit of niet. N-VA-kiezers zijn negatiever over federaal (4,0) dan Vlaams (6,1), Groen-kiezers zijn dan weer positiever over federaal (5,3) dan Vlaams (5,0), Vooruit-kiezers positiever over federaal (5,0) dan Vlaams (4,5), en Open Vld-Kiezers positiever over federaal (waar ze premier van leveren; 5,8) dan Vlaams (5,3). Dus kiezers kijken simpelweg naar de regering waar hun partij al dan niet in zit, en laten hun oordeel daar (deels) van afhangen (maar het zou ook omgekeerd kunnen zijn).

Evolutie tevredenheid beleid bestuursniveaus 2020-2024

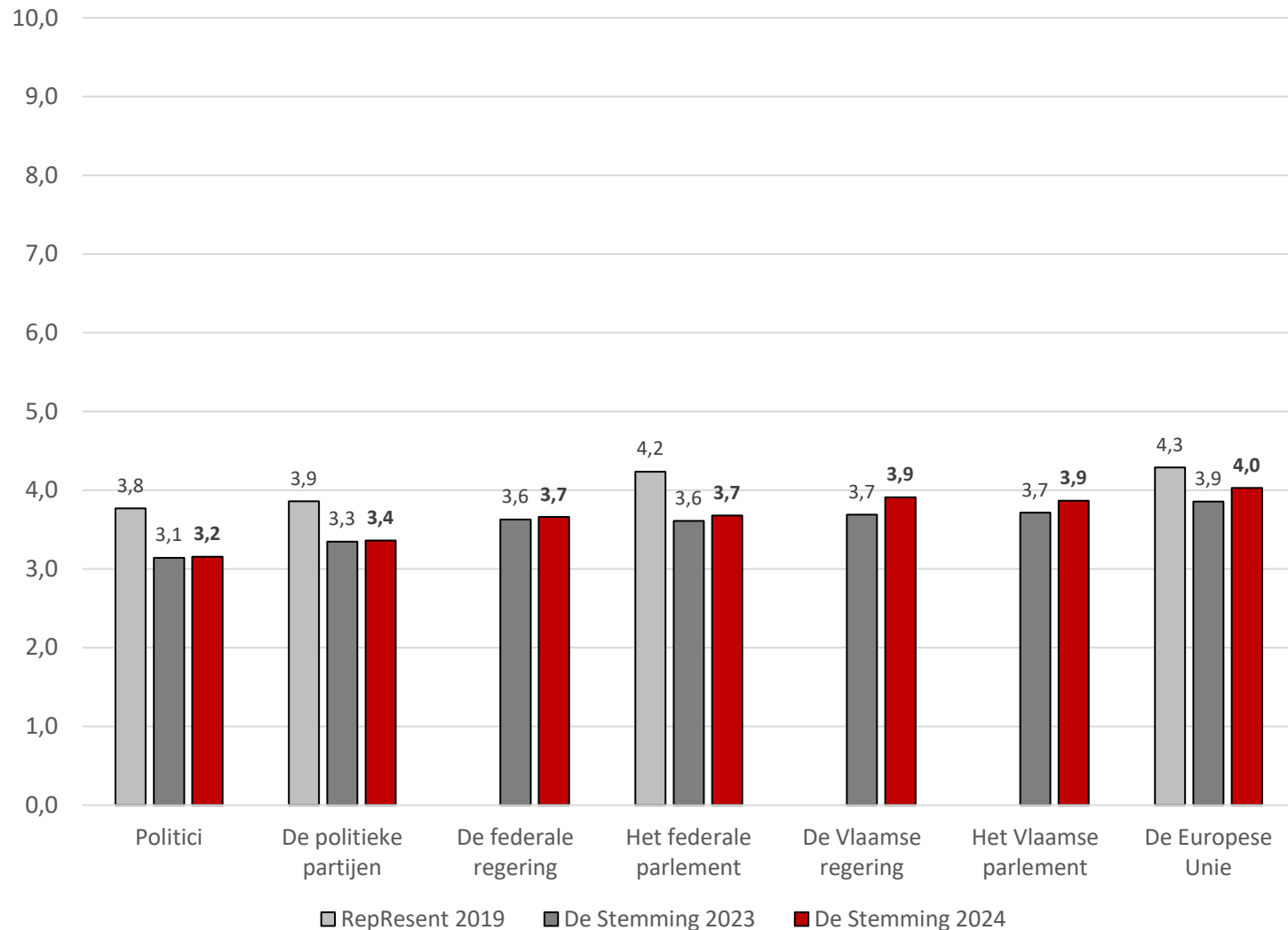
- Over de wat langere termijn van vijf jaar heen, zien we geen sterke wijzigingen in de tevredenheid met het beleid van de verschillende bestuursniveaus. Er is soms marginale vooruitgang, en dan weer achteruitgang. In 2023 daalde het vertrouwen in *alle* bestuursniveaus significant. In 2024 zien we een significante stijging voor het Vlaamse bestuursniveau (van 4,2 naar 4,5), voor alle andere bestuursniveaus is er in vergelijking met het laatste jaar geen significante evolutie.

Tevredenheid democratie

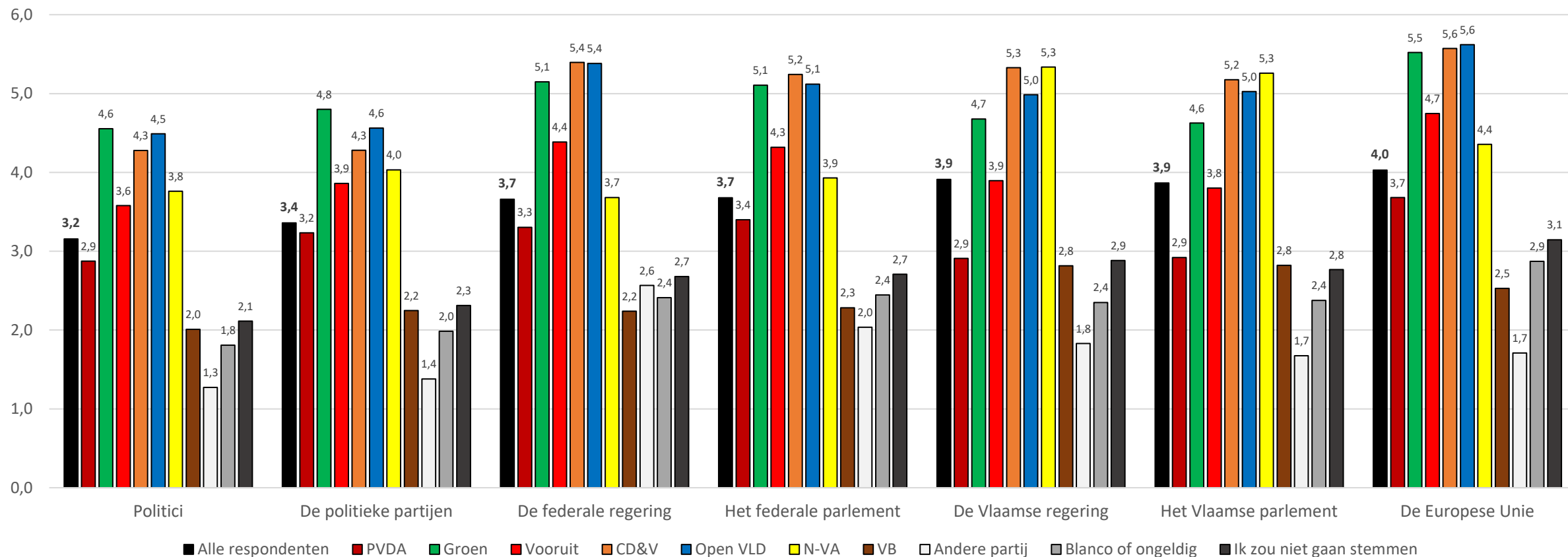
- In het algemeen, bent u eerder tevreden of eerder ontevreden over de manier waarop de democratie in België werkt? (heel ontevreden tot heel tevreden).
- Dit is een standaardvraag die internationaal en longitudinaal veel gebruikt wordt, de antwoorden zijn normaal gezien vrij stabiel doorheen de tijd.
- We hebben intussen een mooie tijdsreeks, en vergelijken De Stemming 2020, 2021, 2022, 2023 met 2024 en ook met gelijkaardige bevragingen door het EOS-netwerk RepResent net voor en net na de verkiezingen van 2019.
- De grootste groep Vlamingen is anno 2024 *ontevreden* over de Belgische democratie (43% ontevreden (17%+26%) vs. 23% tevreden (22%+1%)).
- Er lijken wat minder mensen tevreden te zijn in 2024 ten opzichte van 2023, maar dat verschil is niet statistisch significant, dus het zou aan toeval te wijten kunnen zijn. In 2023 was er wel nog een significante daling tov. 2022.
- We zien hier dus hetzelfde als met de tevredenheid met het beleid: na een daling in 2022-2023 is de tevredenheid nu in 2024 gestabiliseerd.

Vertrouwen in instellingen

- *Kunt u op een schaal van 0 tot 10 aangeven hoeveel vertrouwen u persoonlijk heeft in elk van de volgende instellingen? (0=helemaal geen vertrouwen; 10=volledig vertrouwen).* Standaardvraag die internationaal en longitudinaal veel gebruikt wordt.
- Dit is een relatief nieuwe vraag in De Stemming, alleen in 2023 en 2024 werd ze gesteld. De grafiek hiernaast bevat de gemiddelde score (0-10) in DS2024 van alle instellingen over alle respondenten heen (rode balken). De grijze balken zijn vorige metingen.
- Alle genoemde instellingen scoren onder het neutrale middelpunt van 5. Er is niet zo'n heel groot verschil tussen instellingen, maar 'politici' scoren wel het laagste en, verassend, de 'Europese Unie' scoort het hoogst (maar de verschillen zijn klein).
- Voor vier instellingen kunnen we vergelijken met onze RepResent enquête uit 2019 (licht grijze balken, N=1.919): we zien telkens statistisch significant *dalend* vertrouwen voor alle instellingen tussen 2019 en 2023. In vergelijking met DS2023 zien we enkel bij de Vlaamse Regering een (net) significante wijziging in 2024 ($p=0,02$), maar substantieel is het een heel beperkt verschil. Dus opnieuw een stabilisatie in 2024, weliswaar op een laag niveau.

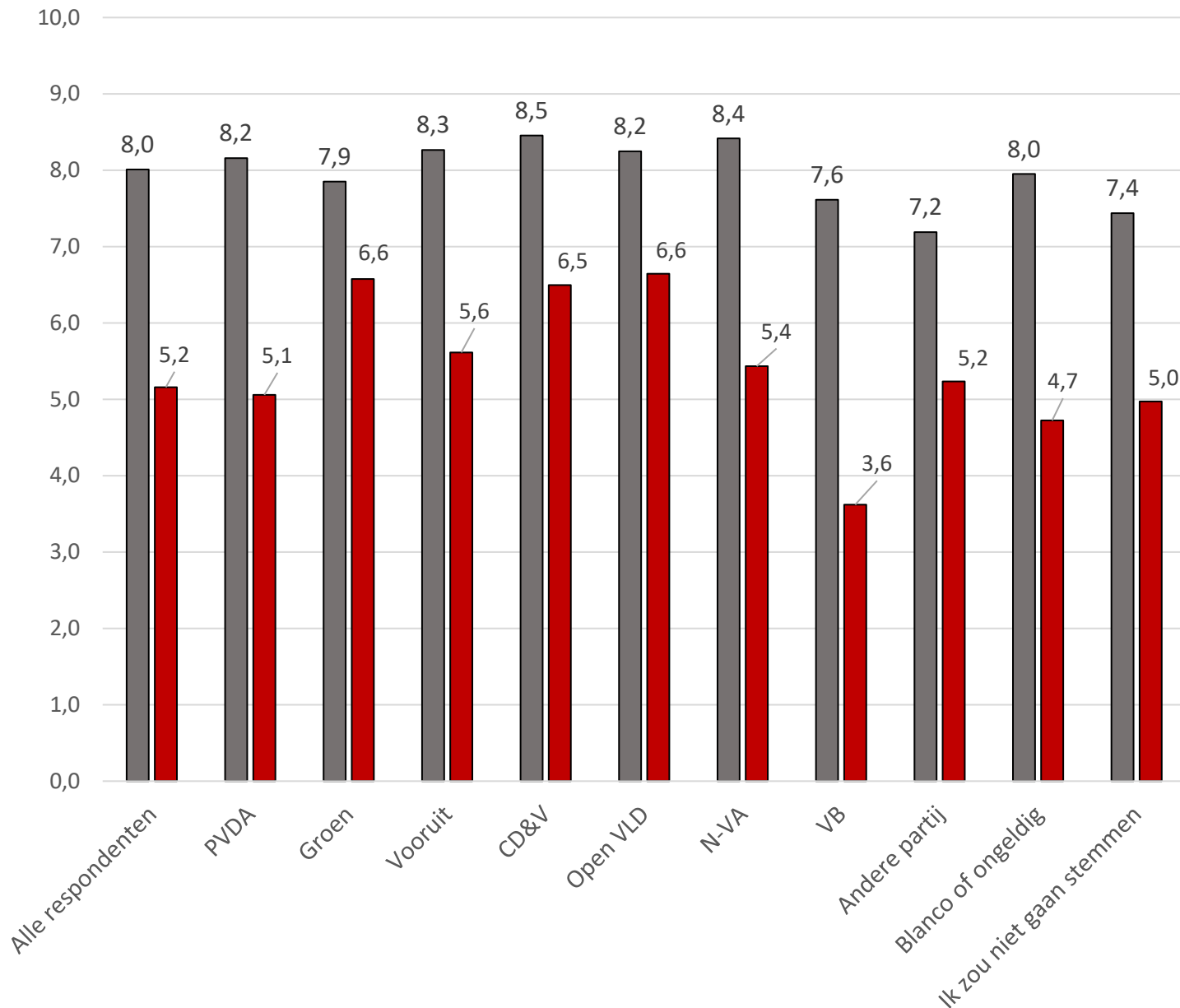
Vertrouwen in instellingen, per electoraat

- Er zijn grote verschillen tussen electoraten. Globaal zijn er twee partijen die er uitspringen door hun wantrouwen: PVDA en Vlaams Belang. Voor één van de instellingen scoren ze qua vertrouwen het laagste van alle electoraten, VB-kiezers altijd *nog* lager dan PVDA-kiezers.
- Blanco/ongeldig-stemmers en niet-stemmers scoren soms *nog* lager dan de twee electoraten van de radicale partijen, bijvoorbeeld niet-stemmers geven politici een vertrouwensscore van 1,3, het laagste cijfer van heel de grafiek.
- Aan de hoge kant zitten doorgaans Open Vld-kiezers, CD&V-kiezers en Groen-kiezers. Voor beide Vlaamse instellingen (regering en parlement) scoren N-VA-kiezers dan weer opmerkelijk hoger.

Is democratie belangrijk?

- In DS2023 gingen we uitgebreid in op de ontevredenheid van de Vlamingen met de huidige democratische werking. In de slides hiervoor hebben we aan de hand van een beperkt aantal klassieke vragen gezien dat er sinds 2023 niet veel beterschap is, eerder een stabilisatie op laag niveau.
- Zoals in 2023 stelden we ook in 2024 de vraag of mensen democratie eigenlijk belangrijk vinden. De survey bevat twee items die meten of mensen democratie belangrijk vinden, en of ze vinden dat ons land de naam democratie waardig is.
 - *Hoe belangrijk is het voor u dat u in een land leeft dat democratisch wordt bestuurd? 0=helemaal niet belangrijk; 10=absoluut belangrijk.*
 - *En hoe democratisch wordt ons land momenteel bestuurd? 0=helemaal niet democratisch; 10=volledig democratisch.*

■ Hoe belangrijk is het voor u dat u in een land leeft dat democratisch wordt bestuurd?

■ En hoe democratisch wordt ons land momenteel bestuurd?

- De grafiek bevat de gemiddeld score op de 0-10 schaal van de twee items, per electoraat.
- De meeste Vlamingen zeggen veel belang te hechten aan het feit dat ze in een democratie leven, de gemiddelde score is 8 op 10 en maar liefst 36% plaatste zich op het 'absoluut belangrijk' punt op de schaal (niet in grafiek). Slechts 1% zit op het 'helemaal niet belangrijk' punt. 84% zit aan de 'belangrijk'-kant van de schaal. Dus, er is overweldigende steun voor het idee van democratie. Er zijn relatief weinig verschillen tussen electoraten, maar VB-kiezers vinden democratie wel minder belangrijk.
- In schril contrast met de grote steun voor het principe van democratie staat de beoordeling van het democratiegehalte van ons huidige bestuur. Daar zit de gemiddelde Vlaming bijna helemaal in het centrum (5,2), hij/zij laat m.a.w. zijn/haar oordeel over of ons land nu democratisch bestuurd wordt in het midden. Terwijl België volgens allerlei internationale rankings als een bijzonder democratisch land wordt beschouwd (bvb. [Freedom house](#), [Economist Intelligence Unit](#)), zegt 33% van de Vlamingen dat ons land *niet* democratisch bestuurd wordt (ze scoren onder 5, cijfer niet in grafiek). De verschillen tussen de electoraten in hun oordeel over het democratiegehalte zijn groot. VB-kiezers zijn opvallend pessimistisch (3,6). 58% van de kiezers van VB vinden dat ons land niet democratisch bestuurd wordt (scoren lager dan 5, cijfers niet in grafiek). 21% vindt zelfs dat ons land 'helemaal niet democratisch' (score 0) bestuurd wordt. Na de kiezers die blanco zouden stemmen (4,7), en mensen die niet zouden gaan stemmen (5,0), zijn PVDA-kiezers het meest pessimistisch, maar zitten eigenlijk pal in het midden (5,1). Opnieuw zijn de electoraten van Groen, CD&V en Open Vld het meest positief.
- Tenslotte, als je beide items anno 2024 vergelijkt met DS2023 dan zie je eigenlijk geen verschillen. De resultaten zijn zo goed als identiek, er is geen evolutie het laatste jaar.

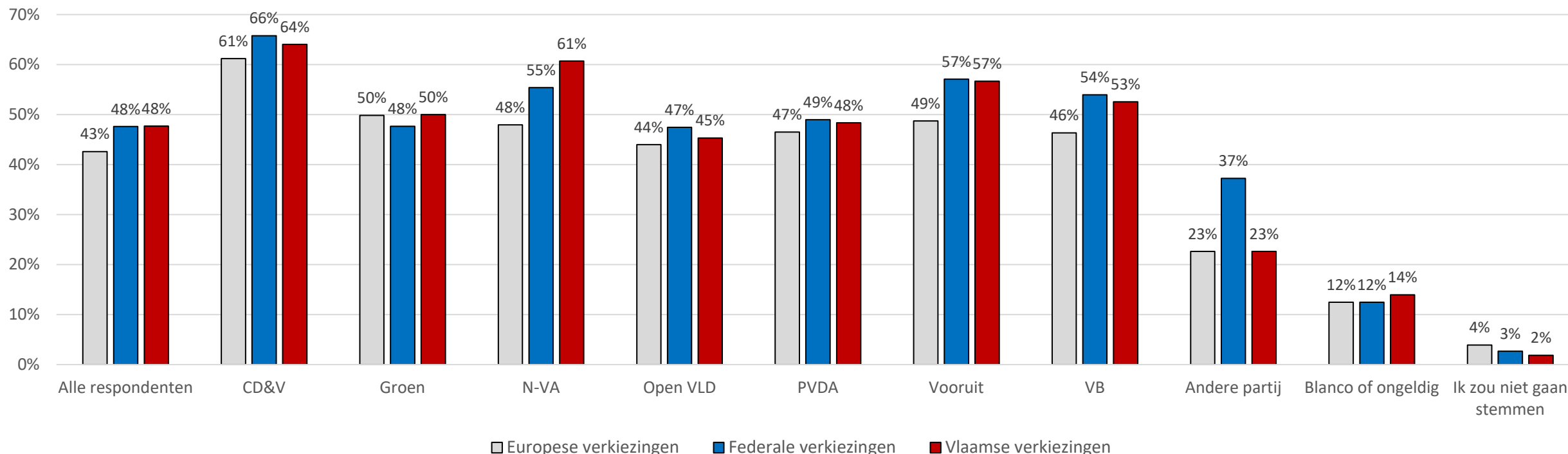
Leeftijd	-0.01*
Vrouw	0.06
Opleidingsniveau (ref: middelbaar afgemaakt)	
Lager opgeleid	-0.12
Hoger opgeleid	0.06
Gestandaardiseerd inkomen (ref: middelste kwartielen)	
Laagste kwartiel inkomen	-0.08
Hoogste kwartiel inkomen	0.17+
Politieke kennis	-0.03
Links-Rechts	0.03
Sociaal-economisch links-rechts	0.03
Sociaal-cultureel links-rechts	-0.09**
Politieke interesse	0.15***
Stemkeuze (referentie: Vlaams belang)	
PVDA	0.54**
Groen	1.97***
Vooruit	1.45***
CD&V	2.35***
Open VLD	2.22***
N-VA	1.61***
Andere partij	-0.01
Blanco of ongeldig	0.07
Ik zou niet gaan stemmen	0.50*
Ik mag (nog) niet gaan stemmen	0.13
Ik weet het niet	1.03***
First time voter	0.32+

- We creëren één schaal die de verschillende indicatoren van ontevredenheid en wantrouwen samenvoegt. Deze schaal capteert (1) beleidstevredenheid (lokaal/regionaal/federaal/Europees), (2) tevredenheid met de democratie, en (3) vertrouwen in de instellingen. Hogere waarden = meer vertrouwen/tevredenheid; lagere waarden = minder vertrouwen/tevredenheid. Deze 'superschaal' is betrouwbaar ($\alpha = 0.95$, wat aangeeft dat deze indicatoren sterk samenhangen). Uitzondering is lokale beleidstevredenheid ($\alpha = 0.65$), maar voor de volledigheid nemen we deze wel mee.
- Dan schatten we een regressiemodel waarbij we voorspellen wie er vertrouwen heeft en wie niet. De resultaten staan in de grafiek hiernaast. Significant negatieve effecten in rood, significant positieve in groen.
- Oudere kiezers zijn minder politiek tevreden dan jongere.
- De hoogste inkomens zijn meer tevreden.
- Als je jezelf als sociaal-cultureel rechts definieert (zie verder), dan ben je minder tevreden.
- Mensen met meer politieke interesse, zijn meer tevreden.
- Alle electoraten zijn significant meer tevreden dan Vlaams-Belang-kiezers, dus ook de PVDA-kiezers. Zelfs mensen die niet gaan stemmen of die het nog niet weten, zijn minder ontevreden dan de kiezers van het Vlaams Belang. Ook *first time voters* zijn meer tevreden van de kiezers van Vlaams Belang. Het is dus heel duidelijk dat Vlaams Belang, meer dan gelijk welke andere partij, de politieke ontevredenheid capteert.

Nog gaan stemmen?

- We zagen al verschillende keren dat niet-stemmen of blanco/ongeldig stemmen sterk samenhangt met allerlei negatieve houdingen tov. politiek.
- Nu is België een bijzonder land, in die zin dat er bij ons opkomstplicht bij verkiezingen bestaat. Dat is in weinig landen het geval (slechts in 13% van de landen wereldwijd is dat het geval; <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout/compulsory-voting>). Van de andere EU-landen geldt er alleen in Luxemburg, Bulgarije en Griekenland ook een opkomstplicht. Opkomstplicht zorgt over het algemeen voor een hogere opkomst bij verkiezingen (gemiddeld 7,4% hoger; maar ook in landen met opkomstplicht daalt de opkomst). Voor de lokale verkiezingen van 2024 werd de opkomstplicht bij ons afgeschaft, maar voor de federale, Vlaamse en Europese verkiezingen werd ze behouden.
- Of mensen nog willen gaan stemmen, is een goede indicator van hun tevredenheid met het politieke systeem en de werking er van. Daarom stelden we onze respondenten net als in DS2023 de volgende vraag: *Als gaan stemmen voor het regionale, nationale of Europese parlement niet meer verplicht was in België, zou u dan nog gaan stemmen voor die verkiezingen?*

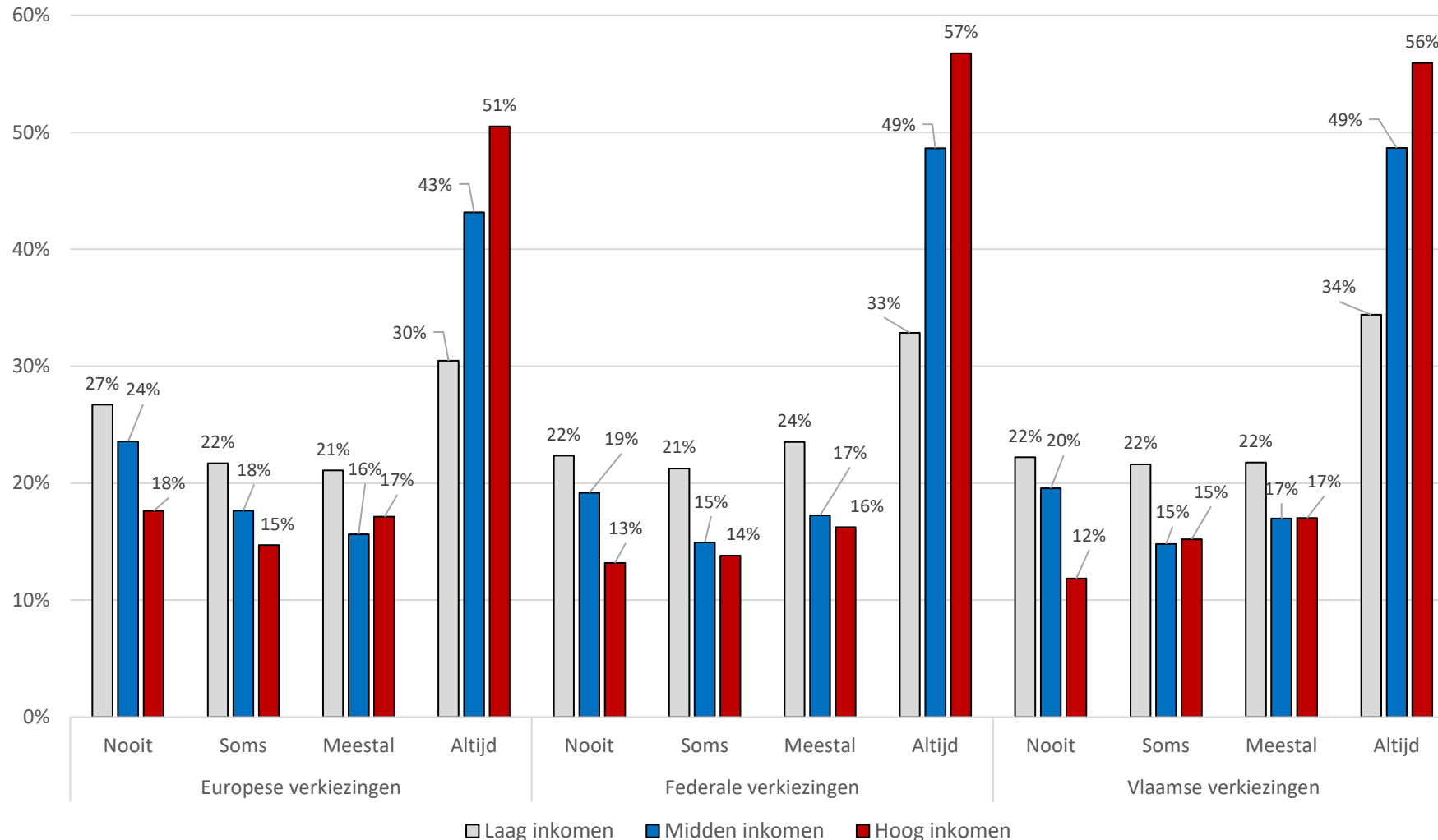
Percentage kiezers dat zegt 'altijd' te zullen gaan stemmen, zelfs zonder opkomstplicht

- *Als gaan stemmen voor het regionale, nationale of Europese parlement niet meer verplicht was in België, zou u dan nog gaan stemmen voor die verkiezingen? Nooit, soms, meestal, altijd.* We kijken in de grafiek naar het percentage van kiezers dat zegt 'altijd' te zullen gaan stemmen.
- Minder dan de helft van alle kiezers zegt altijd te zullen gaan stemmen, voor elk van de bestuursniveaus. Voor het Europese niveau ligt de stembereidheid lager (43%), maar het verschil tussen de bestuursniveaus is al bij al klein. Als we kijken naar degenen die zeggen dat ze 'nooit' zouden gaan stemmen bij de afschaffing van de opkomstplicht en die dus bijna zeker niet meer zullen opkomen (niet in de grafiek), dan zien we dat dat percentage rond één vijfde zit: 22% zou nooit nog stemmen voor de Europese verkiezingen, 18% voor de federale verkiezingen en 18% voor de Vlaamse verkiezingen. Die cijfers zijn iets beter dan in DS2023, we zien voor alle niveaus in 2024 een lichte opleving van de stembereidheid. Voor Europa is de verschuiving significant ($\chi^2 p < 0.01$), maar voor de andere niveaus is de stijging niet significant. Hoe dan ook suggereren de cijfers dat een afschaffing van de opkomstplicht een plotse stevige daling van de opkomst zou veroorzaken.
- Er zijn verschillen tussen electoraten, en ook tussen electoraten en types verkiezingen. Het lijkt er op dat de partij-electoraten zeggen te blijven gaan stemmen vooral voor het bestuursniveau waar ze nu mee aan de macht zijn (zie Open Vld, N-VA). Van alle partijen hebben wellicht PVDA en Open Vld het meest te vrezen van een afschaffing van de opkomstplicht, hun electoraat zou het meest afhaken. In DS2023 was dat ook het geval met het PVDA-electoraat maar stond het Open Vld electoraat nog pal. Dus bij Open Vld lijkt de stembereidheid tussen 2023 en 2024 gedaald, hoewel de verschuiving niet statistisch significant is. De CD&V lijkt globaal relatief het meest te kunnen winnen, hun kiezers zouden blijven komen. Dit hangt uiteraard ook samen met de sociaal-demografische samenstelling van hun electoraat: we weten dat oudere kiezers significant meer bereid zijn om te blijven opkomen bij verkiezingen. Noteer dat de zeer politiek-ontevreden VB-kiezers *niet* massaal zouden afhaken, deze kiezers scoren zelfs hoger gemiddeld en zijn dus relatief gemotiveerd. Dat de afschaffing van de opkomstplicht deze partij zou decimeren, blijkt alvast niet uit deze cijfers.

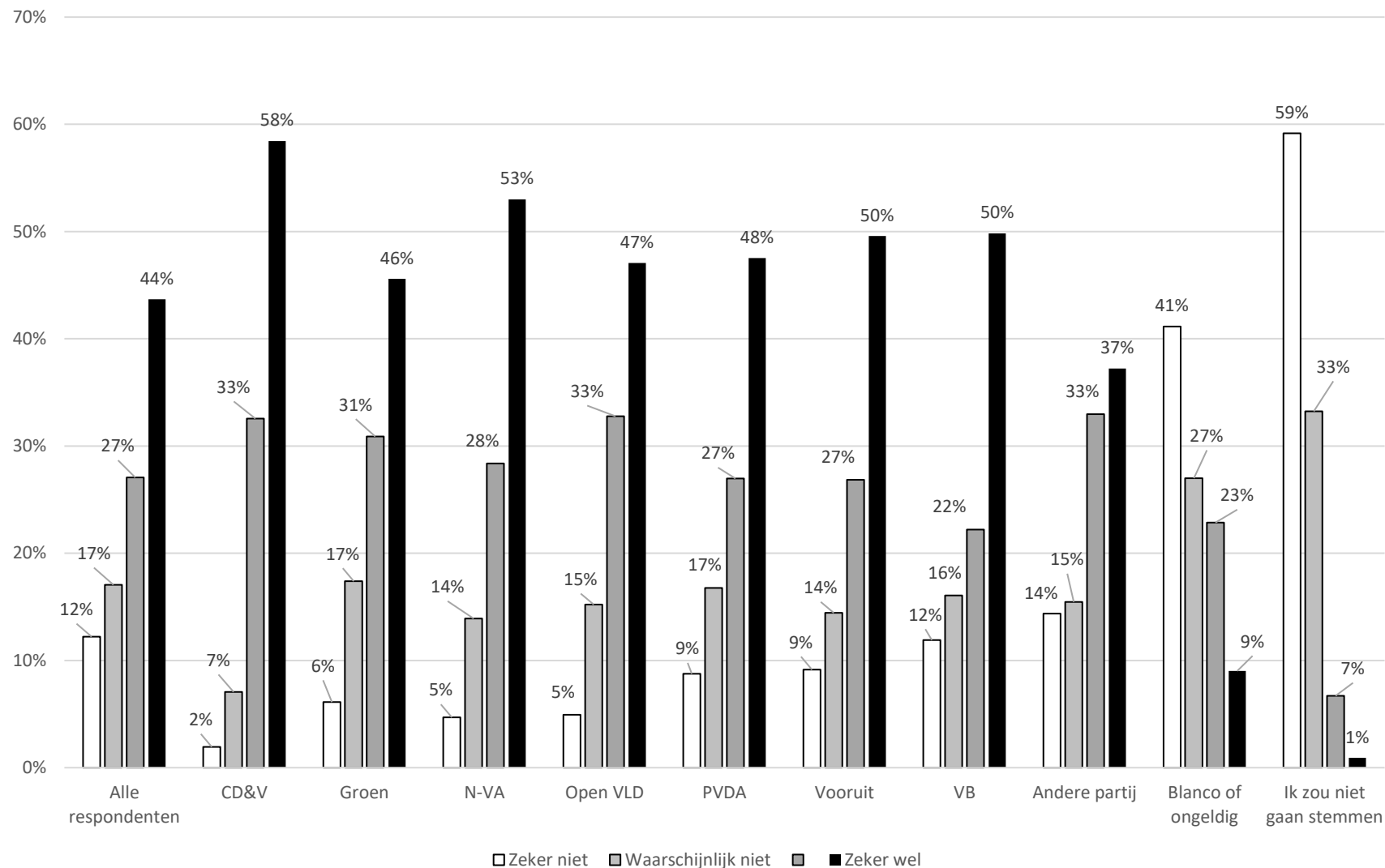
Lage inkomens zouden afhaken

Blijvende opkomst en inkomensniveau

- Als gaan stemmen voor het regionale, nationale of Europese parlement niet meer verplicht was in België, zou u dan nog gaan stemmen voor die verkiezingen? Nooit, soms, meestal, altijd.
- Net zoals in DS2023 kijken we opnieuw naar de opkomstintenties per bestuursniveau en per inkomenscategorie. We onderscheiden de 25% hoogste inkomens, de 50% middeninkomens en de 25% laagste inkomens.
- Er is een *heel* sterk verband tussen het inkomen en blijven stemmen (als de opkomstplicht zou worden afgeschaft). Bijvoorbeeld, de intentie om 'altijd' te blijven stemmen is bij hoge inkomens bijna het dubbele van bij lage inkomens (vb. 57% tov. 33% bij federale verkiezingen). Het is duidelijk dat de afschaffing van de opkomstplicht vooral tot het massaal afhaken van de laagste inkomenscategorieën kan leiden.
- In DS2023 schatten we een regressie om te kijken wie de afhakers waren, als we dat in 2024 opnieuw doen, dan komen de exact zelfde patronen naar voren. Opvallend is dat nog duidelijker dan in 2023 naar voren komt dat CD&V wel degelijk kiezers heeft die vaker zouden blijven stemmen in vergelijking met andere electoraten (zelfs als we controleren voor leeftijd).

Afschaffing opkomstplicht lokale verkiezingen

- Voor de komende lokale verkiezingen werd de opkomstplicht afgeschaft. We vragen ons af welke gevolgen voor de opkomst dat zal hebben in oktober 2024.
- De opkomstplicht voor de gemeenteraadsverkiezingen werd afgeschaft. Denkt u dat u bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen van 2024 zal gaan stemmen? Zeker niet, waarschijnlijk niet, waarschijnlijk wel, zeker wel*
- 29% van de kiezers zegt zeker (12%) of waarschijnlijk (17%) *niet* deel te nemen aan de komende gemeenteraadsverkiezingen. Als dat werkelijkheid wordt, dan zal de opkomst in 2024 in één keer met een nooit gezien aandeel dalen. Voor alle duidelijkheid: het is helemaal niet zeker dat al deze afhakende kiezers hun intentie ook zullen waarmaken in oktober 2024. Maar de kans op een daling van de opkomst is reëel.
- We zien opnieuw verschillen tussen electoraten. Opvallend is opnieuw de grote trouw van de CD&V-kiezers aan het lokale bestuursniveau: slechts 9% zegt zeker (2%) of waarschijnlijk (7%) af te haken. In vergelijking met 2023 is het verschil tussen het CD&V-electoraat en de andere electoraten nog toegenomen. In tegenstelling met de verkiezingen op de hogere bestuursniveaus zien we dat het deze keer wél dat ook het VB-electoraat wat meer dreigt af te haken. 28% van de VB-kiezers zegt zeker of waarschijnlijk niet te gaan stemmen.
- Vergelijking met de exact zelfde vraag in DS2023 leert dat er niet veel evolutie is. De bereidheid om op te komen is amper gewijzigd.

Besluit houding tegenover politiek

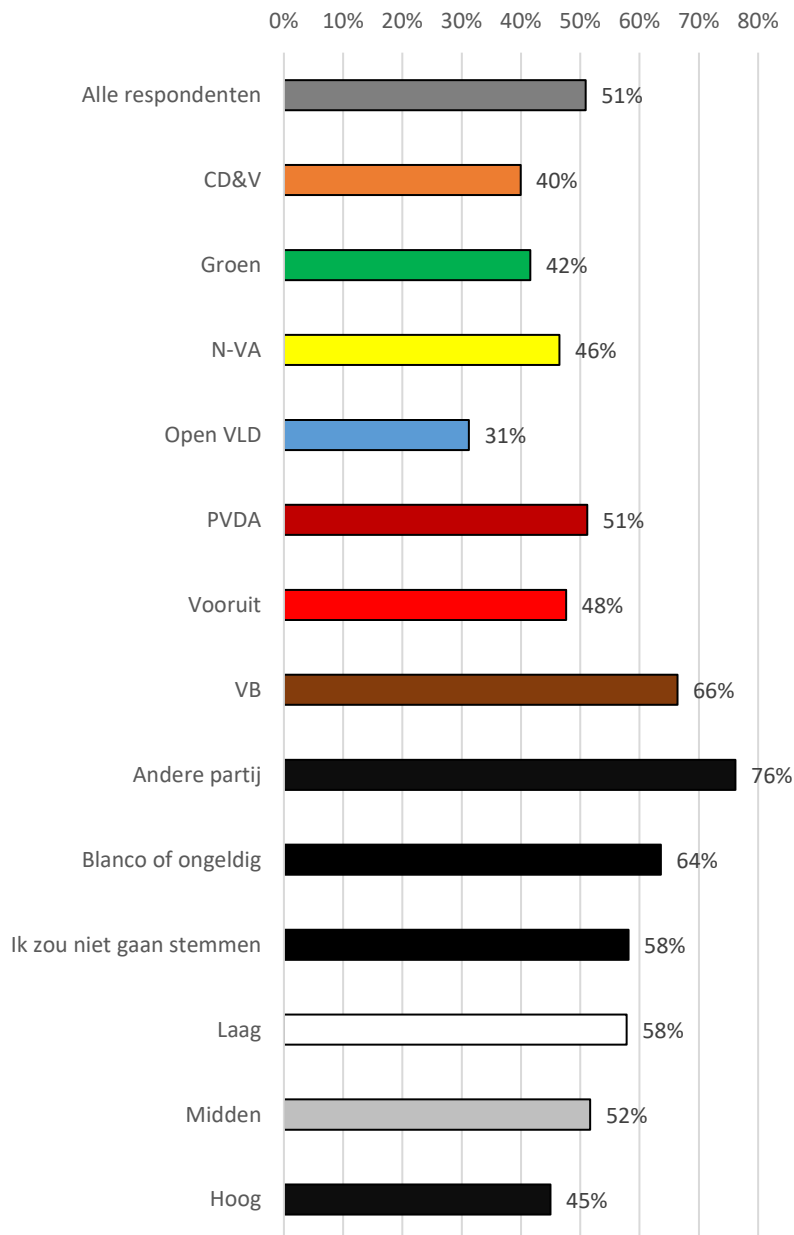
- In DS2023 kwam een onversneden somber beeld naar voren: de Vlamingen waren 2023 zeer kritisch over de democratie en het democratisch proces in ons land. We zagen dat heel wat parameters van politiek ongenoegen tussen 2022 en 2023 stegen.
- Dat is in 2024 niet langer het geval, er is geen verdere daling van de tevredenheid met de politiek begin 2024, maar zeker ook geen stijging (met uitzondering misschien van de tevredenheid met het beleid op Vlaams niveau). Het gaat in het algemeen dus in 2024 om een *stabilisatie op laag niveau*.
- Vele burgers zijn dus niet blij met wat ze politiek zien gebeuren, maar dat wil niet zeggen dat ze de democratie op zich massaal de rug toe keren. Een overgrote meerderheid zegt dat het belangrijk is om in een democratie te leven, maar ze vinden dat die democratie bij ons niet goed werkt. Ze onderschrijven dus het principe, maar stellen de representanten, de actoren die de democratie doen werken, in vraag.
- Gerelateerd aan dat ongenoegen is het patroon dat vele burgers (zeggen te) zullen afhaken als de opkomstplicht wordt afgeschaft. Als we onze respondenten mogen geloven dan zou ongeveer een vijfde dan direct stoppen met te gaan stemmen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen later dit jaar, bij die verkiezingen is de opkomstplicht al afgeschaft, zou meer dan een vierde van de kiezers kunnen afhaken. Opvallend is dat de afhakers in belangrijke mate mensen met een minder voordelige sociaal-economische positie zullen zijn, vooral mensen met een laag inkomen.
- Verdere analyse gaf aan dat het ongenoegen veruit het diepst is bij de electoraten van de twee meest radicale partijen, PVDA en vooral Vlaams Belang. Vooral bij die laatste partij is het afwijzen van het politieke bestel zo goed als absoluut en algemeen. Het is moeilijk in te beelden dat zeker het electoraat van het Vlaams Belang zich zou laten charmeren door één van de andere partijen. Belangrijk is ook dat de eventuele afschaffing van de opkomstplicht op het eerste gezicht niet zo'n heel groot electoraal verschil zal maken voor deze partij (zeker niet op regionaal en federaal niveau).

2. Sociaal-economische percepties en attitudes

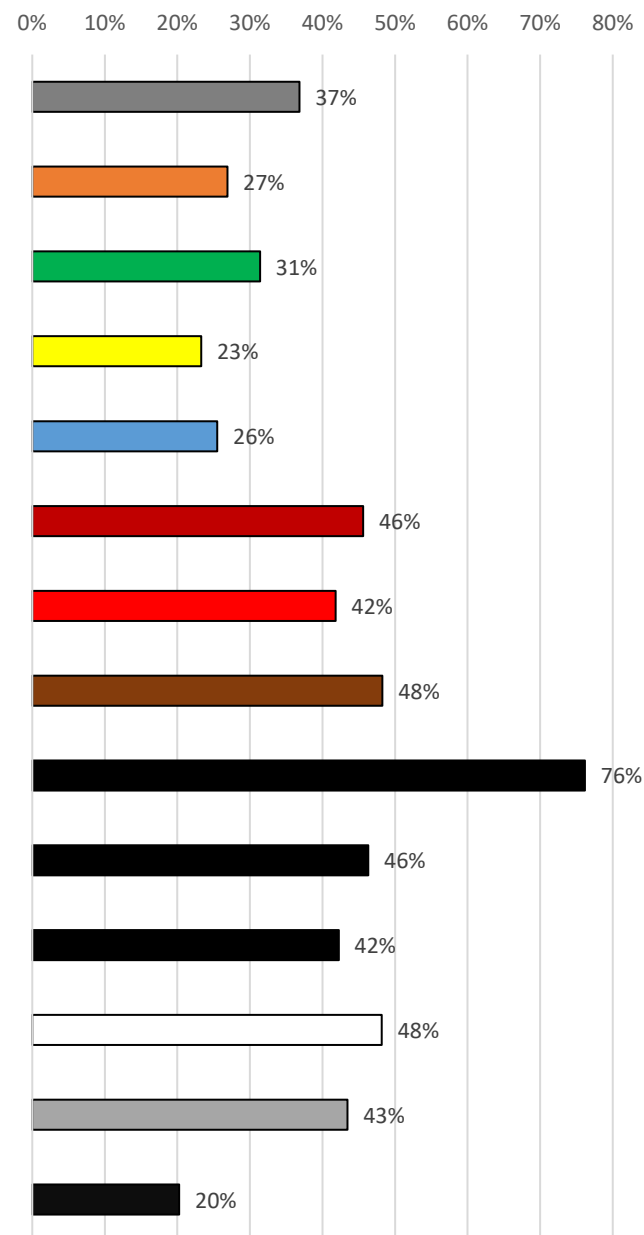
Sociaal-economische percepties en attitudes als oorzaak

- In DS2023 gingen we uitgebreid in op hoe Vlaamse kiezers dachten over sociaal-economische kwesties zoals ongelijkheid, armoede, herverdeling, het economisch beleid, de koopkracht etc. Een belangrijk vaststelling was toen dat die sociaal-economische percepties en attitudes een groot effect hebben op hoe burgers naar *politiek* kijken, en ook op welke partij ze stemmen.
- Wat vooral opviel in DS2023 was dat het eigen inkomen en de evaluatie er van, en dat de perceptie van hoe het met de economie in het algemeen en met het eigen huishouden gesteld is, krachtige voorspellers zijn van wat mensen politiek denken en doen.
- Daarom hernemen we in DS2024 een paar van die indicatoren. Noteer dat we in DS2023 een zeer groot pessimisme over de economie en het eigen inkomen observeerden. Is de toestand in 2024 verbeterd?
- We meten twee dingen:
 - (1) Perceptie van de economie en van het eigen huishouden
 - (2) Moeilijk rond komen met inkomen

% dat vindt dat Belgische economie in de laatste 12 maanden verslechterd is

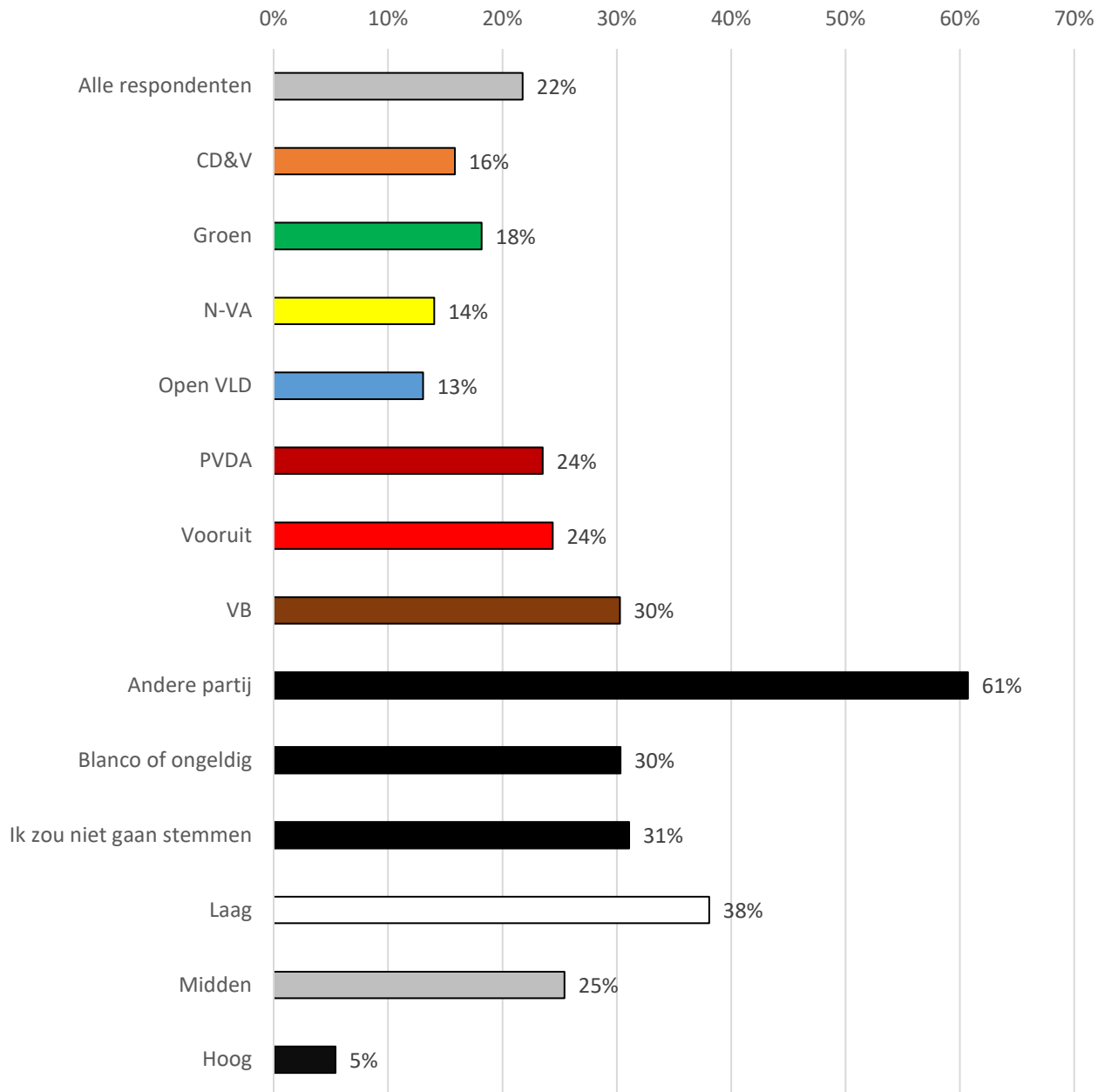

% dat economische toestand eigen huishouden in laatste 12 maanden verslechterd vindt

- We beginnen met twee vragen die de perceptie van de economische evolutie in het laatste jaar vatten: (1) *Zou u zeggen dat in de loop van de voorbije twaalf maanden de toestand van de Belgische economie... verbeterd is/dezelfde is gebleven/verslechterd is;* (2) *En zou u zeggen dat in de loop van de voorbije twaalf maanden de economische toestand van uw huishouden... verbeterd is/dezelfde is gebleven/verslechterd is.* In de grafieken hiernaast geven we het percentage mensen dat vindt dat het *slechter* is geworden.
- Velen zagen zowel de economie in zijn geheel (51%) als hun eigen huishouden (37%) de berg afgaan. Mensen zijn meer negatief over de economie in het algemeen dan over hun eigen huishouden. Al bij al zien we dus nogal wat economisch pessimisme.
- De grootste negatieve perceptie vinden we ruimschoots bij de electoraten van de twee meest radicale partijen, Vlaams Belang (66% en 48%) en PVDA (51% en 46%); daar vindt (bijna) een meerderheid dat zowel de economie als hun eigen huishouden achteruit boerden. Een vergelijkbaar sentiment zien we bij blanco stemmers (64% en 46%) en niet kiezers (58% en 42%). Open Vld-kiezers kijken door de band genomen het meest positief (31% en 26%). N-VA kiezers zijn pessimistisch over de economie (46%), maar minder over zichzelf (23%). Vooruit-kiezers zijn ook eerder pessimistisch.
- Frappant zijn ook de verschillen tussen inkomensgroepen. Mensen met hoge inkomens kijken positiever naar zowel de economie als hun eigen financiën, mensen met lage inkomens zien zowel de economie als hun eigen huishouden meer in moeilijkheden. Uit berichtgeving in onder meer *De Standaard* bleek eerder dat die perceptie klopt met de werkelijkheid. Voor vele hoge inkomens heeft de energiecrisis en de inflatie geen negatieve financiële gevolgen gehad (maar toch zegt 20% van de hoge inkomens dat dat *wel* het geval was).
- Over het algemeen zien we dus heel wat negatieve economisch evaluaties in DS2024, terwijl de werkelijkheid van de economie en van de inkomens het laatste jaar niet in de negatieve zin evolueerde. Maar als je met DS2023 vergelijkt, zie je toch dat de economische evaluaties in 2024 positiever zijn dan in 2023 (wat wel een bijzonder negatief jaar was). *Alle* cijfers in de twee grafieken hiernaast waren hoger en dus pessimistischer in DS2023. Bij *alle* electoraten zien we een verbetering van de twee parameters, ook bij de radicale electoraten. Als we gewoon naar alle respondenten kijken dan zien we dat het aandeel dat vindt dat de economie verslechterde, daalde van naar 62% naar 51%; voor het eigen huishouden gaat het van 45% naar 37%. Het is duidelijk dat de (subjectieve) economische zon het laatste jaar meer is gaan schijnen, en dat het dieptepunt van de economische zwartgalligheid achter de rug is. Dat is iets waar beleidspartijen garen zouden bij kunnen spinnen.

% dat zegt (heel) moeilijk rond te komen met huidig inkomen

- Een tweede manier om te vatten of mensen het gevoel hebben dat hun koopkracht op niveau blijft, is de volgende vraag: *Welke van de volgende omschrijvingen komt het dichtst in de buurt van het huidige inkomen van uw huishouden? Comfortabel leven met het huidige inkomen; het lukt om rond te komen met het huidige inkomen; moeilijk rondkomen met het huidige inkomen; heel erg moeilijk rondkomen met het huidige inkomen.* In de grafiek zetten we het aandeel mensen die zeggen dat ze 'moeilijk' en 'heel erg moeilijk' rondkomen met hun huidig inkomen.
- Globaal zegt ongeveer één vierde/vijfde (22%) van de bevroagden dat ze het lastig hebben om rond te komen. In vergelijking met DS2023 is dat een daling (toen was het 26%). Als we wat verder teruggaan in de tijd, tot 2018, dan geven data van ESS (European Social Survey) aan dat toen slechts 19% van de Vlamingen aangaven (heel) moeilijk rond te komen. Na een zeer moeilijk jaar (2023) zien we een tendens naar normalisering maar we zijn daar nog niet.
- De verschillen tussen electoraten zijn bijzonder groot, tot een factor twee is het verschil. Slechts een kleine minderheid van Open-Vld-kiezers heeft het lastig (13%) en ook N-VA-kiezers zeggen de eindjes goed aan elkaar te kunnen knopen (14%). Dij PVDA loopt het aantal met financiële problemen op tot een vijfde (24%), idem bij Vooruit (24%), bij Vlaams Belang zelfs tot bijna een derde (30%). Deze cijfers suggereren dat een deel van de motivatie die tot stemmen voor radicale partijen leidt wel degelijk sociaal-economisch is; deze kiezers zeggen het financieel lastig te hebben, veel meer dan andere kiezers. Voor PVDA lijkt dat evident, het is een linkse partij die voor herverdeling is, maar we zien bij VB-kiezers net hetzelfde.
- Het inkomen maakt evident een groot verschil. Bij de lage inkomens heeft meer dan 38% het lastig, bij de hoge slechts 5%.
- De vergelijking met DS2023 ligt in dezelfde lijn met wat we eerder zagen: het negatieve gevoel over het eigen inkomen is het laatste jaar gedaald, minder mensen zeggen in 2024 dat ze niet rondkomen (22%) dan in 2023 (26%). Opnieuw lagen *alle* cijfers in de getoonde grafiek hoger in 2023 dan in 2024, dus bij alle electoraten is het pessimisme gedaald. Opvallend is wel dat vooral de *verschillen* tussen electoraten kleiner zijn geworden. In 2023 piekten PVDA (38%) en VB (36%) op enorm veel persoonlijk economisch ongenoegen, dat is er nu nog steeds—maar het ligt anno 2024 dichter bij dat van de andere electoraten.
- Conclusie: er is anno 2024 nog steeds economische ongerustheid maar die is wel duidelijk gedaald in vergelijking met 2023. Toen waren Vlamingen nog een heel stuk pessimistischer over hun eigen sociaal-economische positie en over de economie in het algemeen.

3. Politieke kennis

Twee types politieke kennis

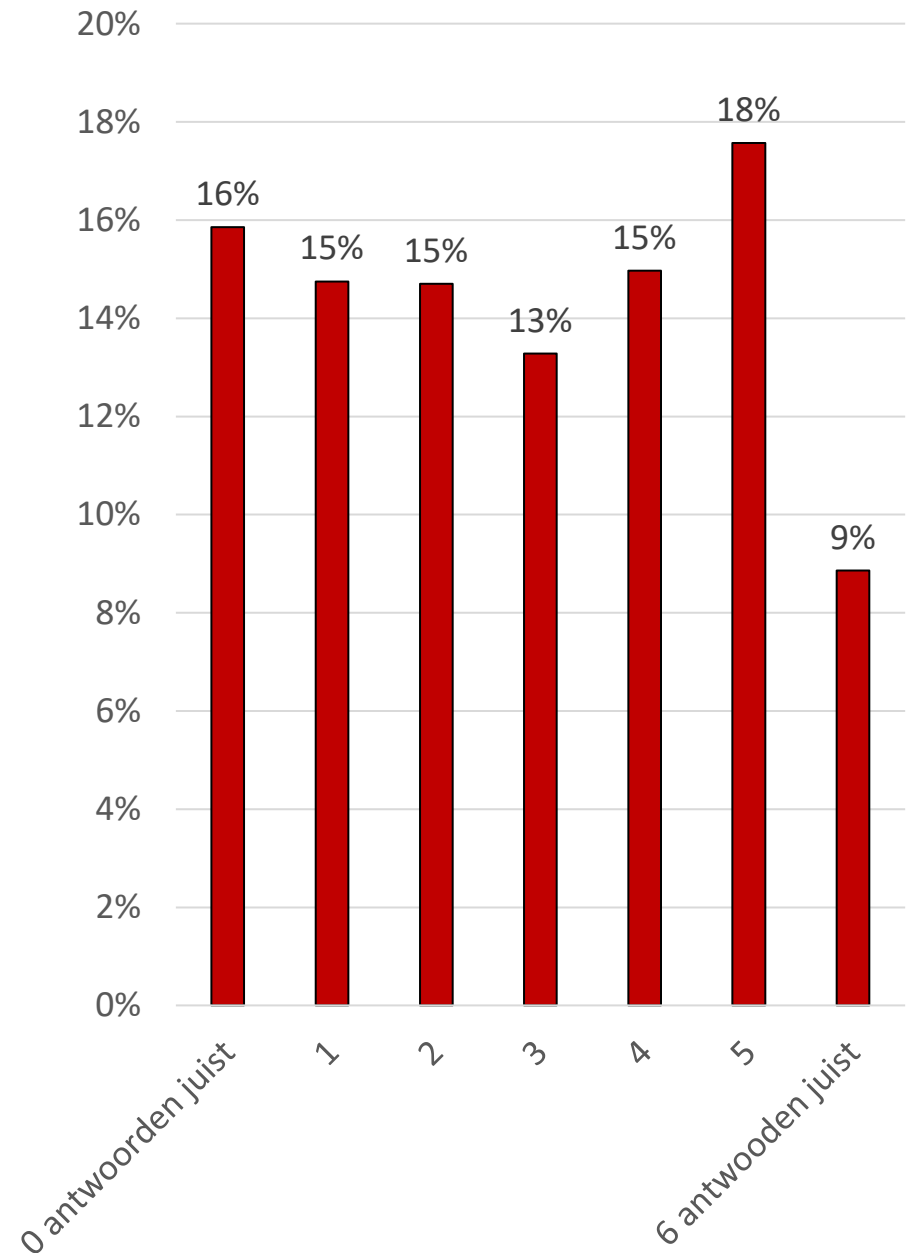
- In DS2024 meten we voor de eerste keer politieke kennis. Om als burger je belangen te kunnen verdedigen, om bijvoorbeeld voor de partijen te kunnen stellen wiens voorstellen het meest met je eigen beleidspreferenties overeenstemmen, moet je politieke kennis hebben.
- Politieke kennis heeft veel gezichten natuurlijk. In DS2024 meten we ten eerste ‘institutionele kennis’, zijnde zes kenmerken van de politieke spelregels en van de mensen en instellingen die de politiek in ons land kenmerken. Noteer dat we niet zozeer geïnteresseerde zijn in elk van de zes kennisvragen apart, maar eerder in hun samenhang en hoe ze samen politieke kennis vatten. Op de volgende slide staan de concrete items voor institutionele beschreven, evenals het percentage correcte antwoorden.
- Naast institutionele kennis meten we in DS2024 ook de kennis van de partijposities. Kunnen kiezers aanduiden waarvoor de partijen staan en welke positie die partijen hebben op concrete beleidsvoorstellen? Daarvoor gebruiken we de 24 concrete beleidsvoorstellen die we verder toelichten (zie sectie 5) en focussen we meerbepaald op het aantal mensen dat ‘weet niet’ antwoordt op de vraag om een partij als zijnde voor of tegen het voorstel te identificeren.

Items institutionele kennis

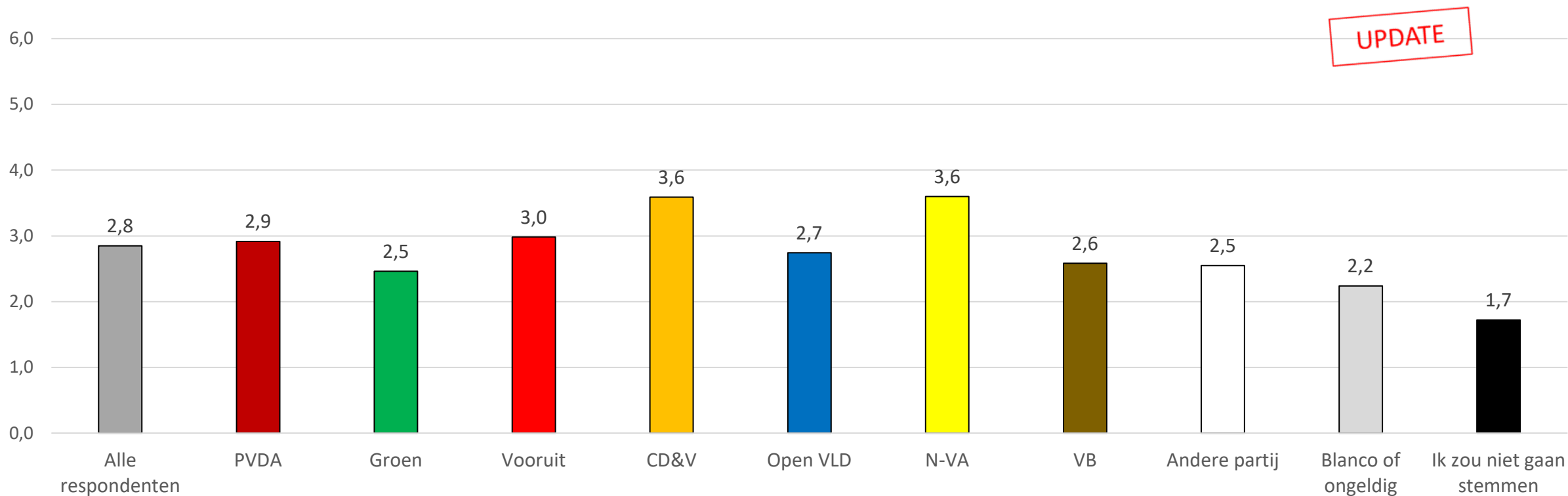
Het federale parlement bestaat uit... 1. De Kamer en de regering 2. De Kamer en de Senaat [Correct] 3. De Kamer, de Senaat en de parlementen van de deelstaten 4. De Kamer, de Senaat en de regering 5. Weet niet	33% correcte antwoorden
De voorzitter van het Vlaams Parlement is... 1. Alexander De Croo 2. Liesbeth Homans [Correct] 3. Jan Jambon 4. Gwendolyn Rutten 5. Weet niet	42% correcte antwoorden
Wie is de Vlaamse Minister van Mobiliteit? 1. Lydia Peeters [Correct] 2. Hilde Crevits 3. Ben Weyts 4. Vincent Van Peteghem 5. Weet niet	62% juiste antwoorden
Welk beleidsdomein wordt voornamelijk op het federale niveau bepaald? 1. Cultuur 2. Mobiliteit 3. Migratie [Correct] 4. Onderwijs 5. Weet niet	50% juiste antwoorden
Hoeveel lidstaten telt de Europese Unie? 1. 16 tot 20 2. 21 tot 25 3. 26 tot 30 [Correct] 4. 31 tot 35 5. Weet niet	49% juiste antwoorden
Wie kiest de leden van het Europese Parlement? 1. De nationale regeringen van de landen van de Europese Unie 2. De staatshoofden van de landen van de Europese Unie 3. De burgers in elk land van de Europese Unie [Correct] 4. De Europese Commissie 5. Weet niet	50% juiste antwoorden

Verschillen in institutionele kennis

- Er zijn mensen met veel, en met weinig kennis. Dat blijkt als we kijken naar hoeveel mensen alle zes vragen juist en alle zes vragen fout beantwoorden.
- Kennis is gelijkmatig verdeeld: de meeste kiezers hebben wel enige kennis van politiek—het aandeel kiezers die geen enkele van de 6 vragen correct beantwoord, is al bij al beperkt (15,9%).
- Anderzijds is er ook maar een beperkt aantal respondenten die *alle* vragen juist had (8,9%).

Verschillen institutionele kennis tussen electoraten

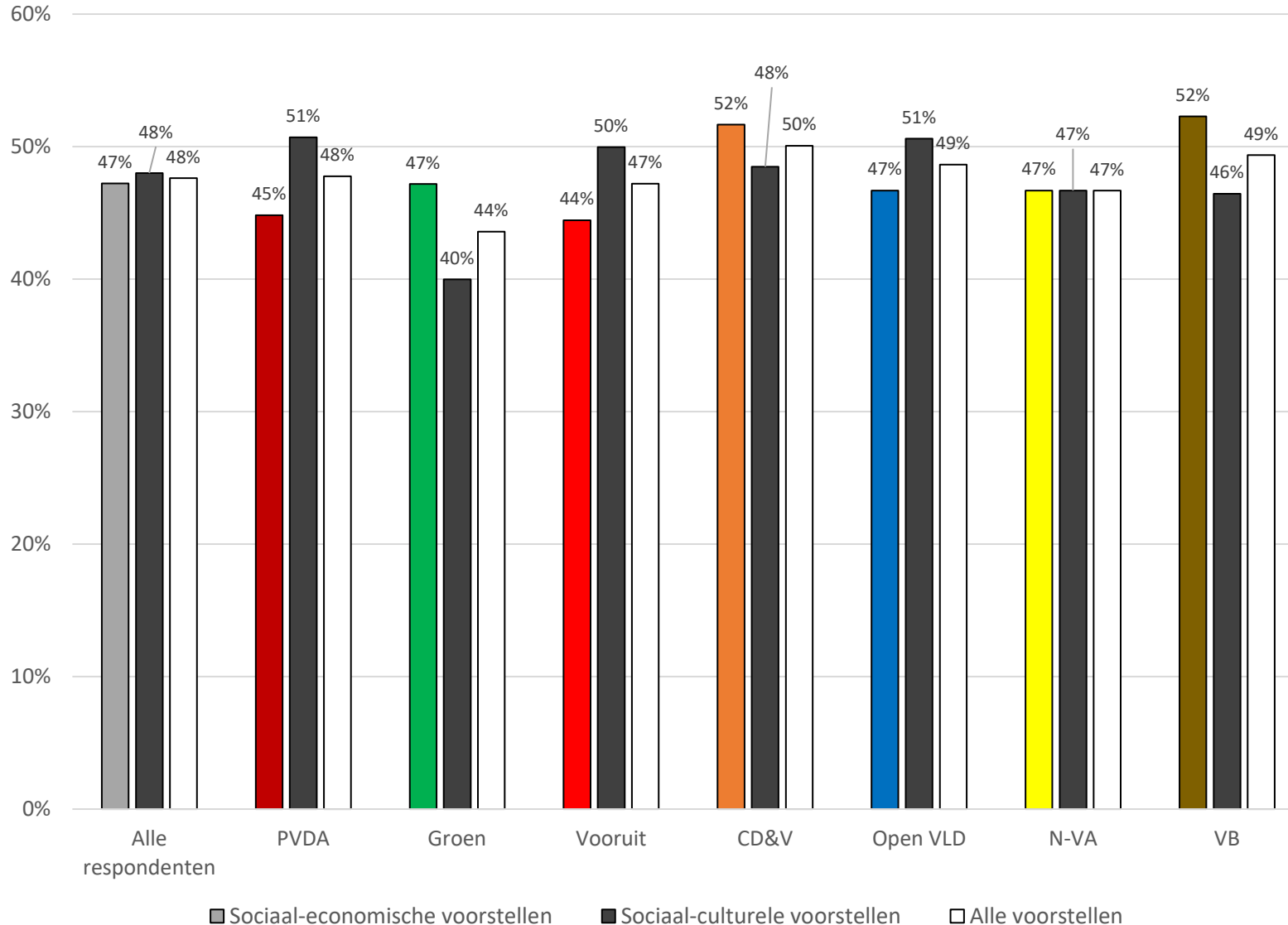

- Van de zes antwoorden, had de gemiddelde respondent er 2,8 juist.
- Weinig kennis zien we bij de mensen die voor een andere partij stemmen, blanco/ongeldig stemmen en, vooral, niet gaan stemmen (1,7). Dus kiezers die echt stemmen voor een partij, hebben meer kennis.
- Van de electoraten scoren CD&V en N-VA het hoogst (3,6 juiste antwoorden). Vooruit (3,0) en PVDA (2,9) scoren gemiddeld. Open Vld (2,7), Vlaams Belang (2,6) en Groen (2,5) scoren het laagste. Vaak wordt gezegd dat VB-kiezers afwijken door hun lage kennis. Dat is in zekere mate het geval, maar er zijn nog andere electoraten die even laag scoren. Lage kennis is zeker niet alleen iets wat het VB-electoraat kenmerkt.

Leeftijd	0.03***
Vrouw	-0.48***
Opleidingsniveau (ref: middelbaar afgemaakt)	
Lager opgeleid	-0.63***
Hoger opgeleid	0.51***
Gestandaardiseerd inkomen (ref: middelste kwartielen)	
Laagste kwartiel inkomen	-0.12
Hoogste kwartiel inkomen	0.23**
Belfius categorie van gemeente waar respondent woont (ref: woongemeenten)	
Landelijke gemeenten	-0.04
Gemeenten met concentratie econ activiteit	-0.07
Verstedelijkte gemeenten	-0.30*
Grote en regionale steden	-0.05
Kustgemeenten	0.03
Links-Rechts	-0.00
Sociaal-economisch links-rechts	-0.03
Sociaal-cultureel links-rechts	0.01
Politieke interesse	0.21***
Tevredenheid democratie	-0.03
Stemkeuze (referentie: CD&V)	
PVDA	-0.20
Groen	-0.57**
Vooruit	-0.46*
Open VLD	-0.55**
N-VA	-0.13
Vlaams Belang	-0.60***
Andere partij	-0.33
Blanco of ongeldig	-0.31
Ik zou niet gaan stemmen	-0.86***
Ik weet het niet	-0.66
Aantal respondenten	1844
R-squared (verklaarde variantie)	0,37

- Hiernaast staan de resultaten van een regressie-analyse. Wat die probeert te verklaren, is het aantal juist beantwoorde institutionele-kennis-items, dus het minimum is 0 en het maximum is 6. Cellen aangeduid in groen betekenen dat die factor samengaat met meer kennis, een rode cel betekent dat die factor samenhangt met minder kennis. Leesvoorbeeld: leeftijd heeft een positief effect, groene cel. Hoe ouder mensen zijn, hoe meer politieke kennis. Nog meer concreet: met elk jaar dat iemand ouder is, stijgt zijn/haar politieke kennis met 0,03 op de zes-punten kennisschaal.
- Vrouwen scoren minder hoog dan mannen, toch op deze manier gemeten, hier is in de literatuur veel discussie over (bijvoorbeeld mogelijks omdat ze vaker geneigd zijn bij twijfel 'weet niet' aan te klikken, waar mannen toch een gok wagen).
- In vergelijking met mensen die hun middelbaar hebben afgemaakt, hebben laagopgeleiden minder kennis, en hoogopgeleiden meer.
- In vergelijking met gemiddelde inkomens, hebben mensen met hoge inkomens meer kennis.
- In vergelijking met mensen van woongemeenten, hebben mensen van verstedelijkte gebieden minder kennis.
- Hoe meer politieke interesse, hoe meer politieke kennis.
- Als we controleren voor alle andere kenmerken van de respondenten, nemen we bij de partijen de CD&V-kiezers als referentie, en daar vergelijken we dan alle andere electoraten mee. Bijna alle electoraten hebben minder kennis dan het CD&V-electoraat (Groen, Vooruit, Open Vld, Vlaams Belang, niet-stemmers), hoewel de verschillen beperkt zijn. Het electoraat van PVDA en N-VA scoort evengoed als dat van CD&V.

Kennis van partij-posities

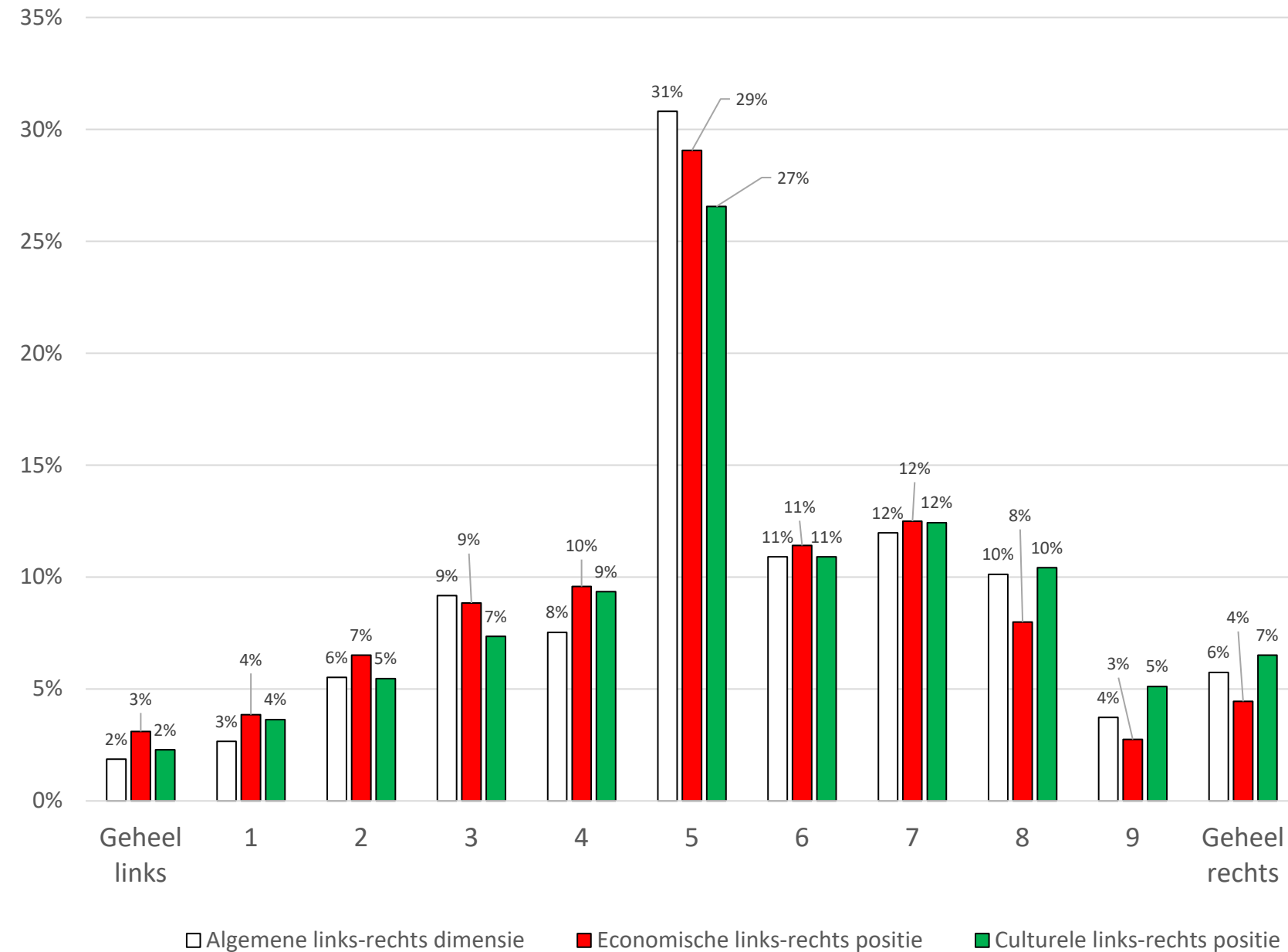
- Kan u voor elke partij aangeven of u denkt dat de partij het eens of oneens is met de stelling (oneens, eens, weet niet)? We legden de respondenten alle 24 beleidsvoorstellen voor en vroegen hen om voor elke partij te zeggen of die partij het oneens of eens was met het voorstel. We gaven hen ook de mogelijkheid om 'weet niet' te antwoorden, en dat is het antwoord dat we gebruiken om politieke kennis, eigenlijk *onkennis*, te meten. Hoe meer kiezers 'weet niet' antwoorden, hoe lager hun kennis van de standpunten van die partij. Toegegeven, het is een subjectieve maat. Om objectief de kennis te meten, zouden we de antwoorden van kiezers moeten vergelijken met de échte positie van de partij. Maar we denken dat we op de subjectieve manier, toch al een eind komen (zie bijvoorbeeld Van Der Meer et al., 2016 voor een gelijkaardige aanpak). De grafiek bevat het aandeel 'weet niet'-antwoorden per partij voor de sociaal-economische voorstellen, de sociaal-culturele voorstellen, en alle voorstellen samen.
- Gemiddeld over alle respondenten heen zien we dat ze ongeveer op de helft van de voorstellen 'weet niet' antwoordden als ze gevraagd werd de positie van een partij in te schatten. Er is nauwelijks een verschil tussen de twee links-rechts dimensies. Of dit een hoog of laag percentage is, is moeilijk te zeggen. Want dit is natuurlijk een moeilijke vraag.
- Al bij al zijn de verschillen tussen partijen klein; het is niet zo dat er een partij uitspringt waarover de kiezer heel weinig of heel veel kennis heeft.
- Als we toch op de kleine verschillen inzoomen dan lijkt het er op dat Vlaamse kiezers zich het best en idee kunnen vormen waar Groen voor staat, vooral qua sociaal-culturele posities. Aan de andere kant zit CD&V waarvan de kiezer het vaakst zegt dat hij/zij niet weet wat de partij wilt. Maar opnieuw: de verschillen zijn klein.

4. Links-Rechts plaatsing

Drie metingen van zelfgerapporteerd links en rechts

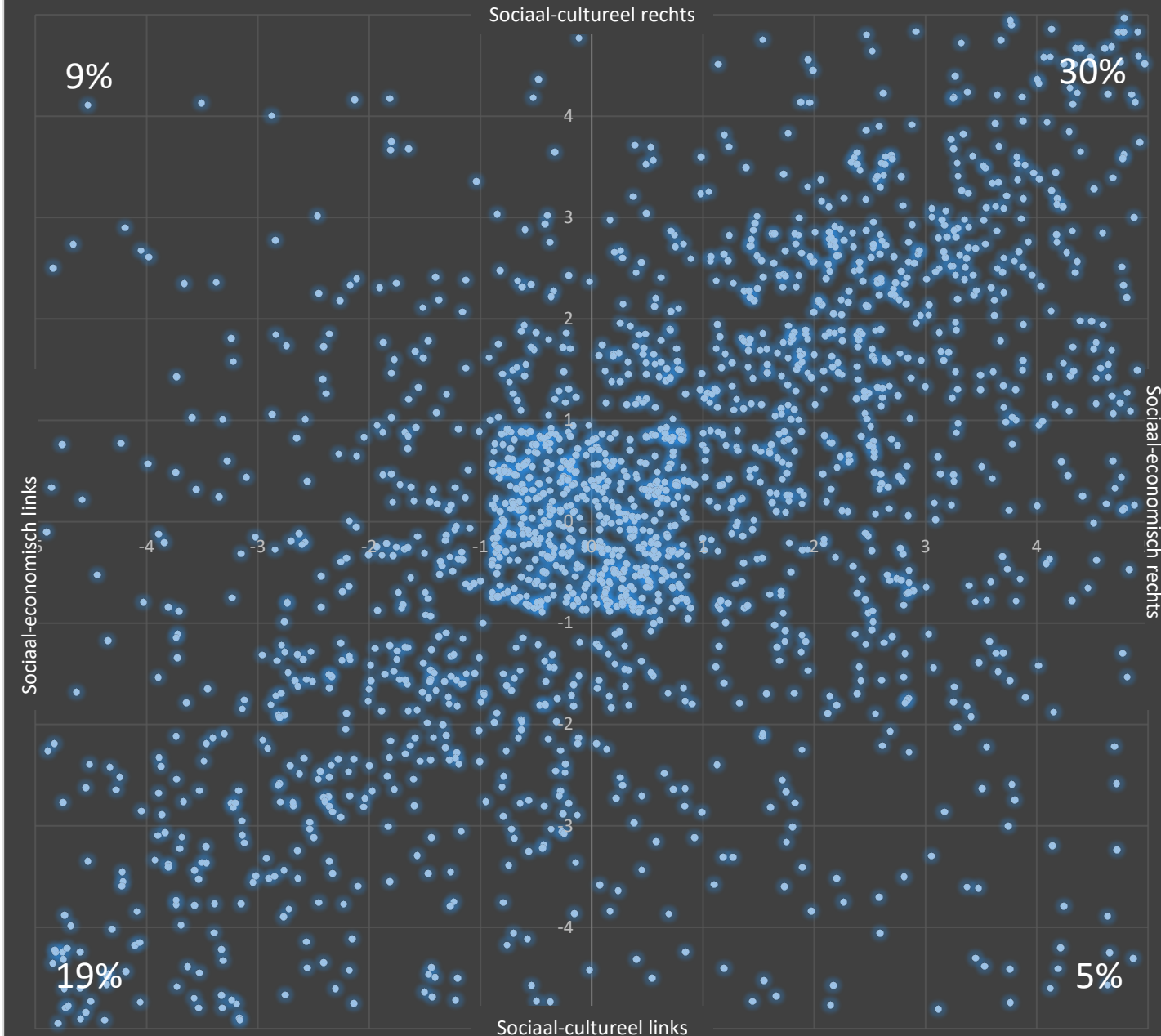
- Politiek is een kwestie van ideologie, en doorgaans dus van een tegenstelling tussen links en rechts. De vorige jaren hebben we in De Stemming steeds de algemene links-rechts zelfplaatsingsvraag gesteld: *In de politiek worden de termen 'links' en 'rechts' vaak gebruikt. Kan u uw eigen opvattingen plaatsen op een schaal van 0 tot 10, waarbij 0 'links', 5 'in het centrum' en 10 'rechts' betekent? (0 = geheel links, 10 = geheel rechts).*
- Voor DS2024 zijn we een stap verder gegaan. Het is immers zo dat er twee verschillende dimensies in de algemeen links-rechts-vraag verscholen zitten: een economische dimensie en een culturele dimensie. In DS2020 en DS2021 zijn we daar reeds op ingegaan. In 2024 stelden we, na de algemene vraag zoals hierboven, ook twee specifieke vragen in een poging om die twee dimensies uit elkaar te trekken:
 - Bij sociaal-economisch links of rechts gaat het over de mate waarin de overheid moet ingrijpen in de economie en voor herverdeling moet zorgen. Linkse partijen willen meestal dat rijkdom gelijkter wordt verdeeld en vinden dat de overheid een grotere rol moet spelen. Aan de andere kant benadrukken rechtse partijen het belang van persoonlijke verantwoordelijkheid en de vrije markt. Waar zou u zichzelf plaatsen op de sociaal-economische links-rechts as? (0 = sociaal-economisch links, 10 = sociaal-economisch rechts).
 - Met sociaal-cultureel links of rechts wordt dan verwezen naar kwesties zoals globalisering en open grenzen, klimaat, migratie en milieu, diversiteit en criminaliteit. Een linkse sociaal-culturele of progressieve partij streeft naar openheid voor globalisering en voor meer open grenzen, wil doorgaans een ingrijpend klimaatbeleid, streeft naar multi-culturaliteit en wil criminaliteit minder repressief aanpakken. Een rechtse sociaal-culturele of conservatieve partij staat wantrouwig tegenover globalisering en open grenzen, vindt klimaat doorgaans minder belangrijk, staat een streng migratiebeleid voor, en wil een hard criminaliteitsbeleid. Waar zou u zichzelf plaatsen op de sociaal-culturele links-rechts as? (0 = sociaal-cultureel links, 10 = sociaal-cultureel rechts).

Drie links-rechts-zelfplaatsingen van de Vlaamse kiezers

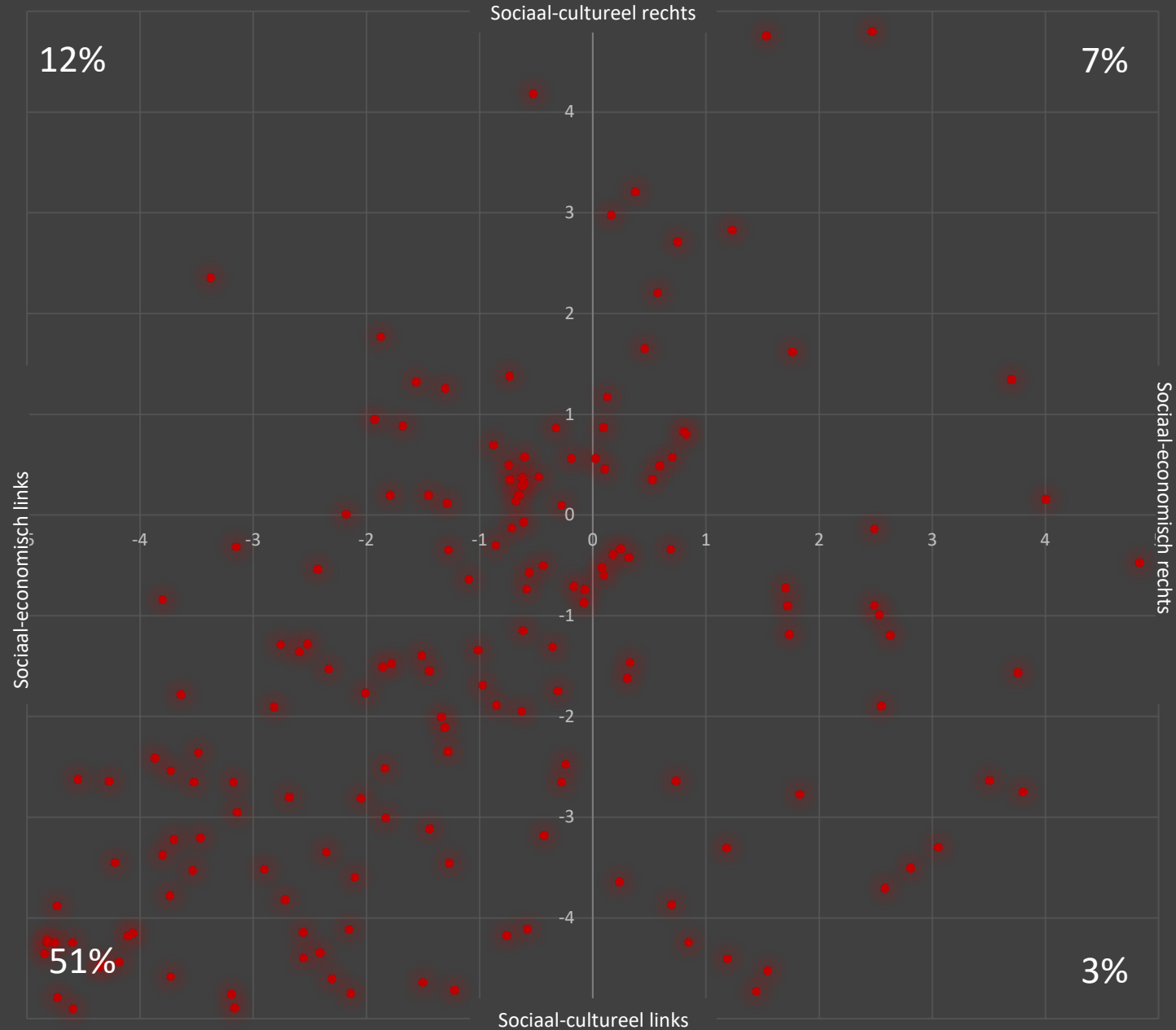
- De grafiek toont de antwoorden van de Vlaamse kiezers op de drie aparte links-rechts-vragen.
- Eerste vaststelling is dat de centrumpositie de meest populaire zelfplaatsing inhoudt. In DS2023 gebruikten we alleen de algemene LR-plaatsing (witte balken) en toen plaatste 33% zich in het centrum, nu is dat 31%. Maar ook op de twee meer specifieke LR-plaatsingen, is het centrum de plaats waar de meesten zich bevinden (respectievelijk 29% en 27%).
- Tweede vaststelling is dat de Vlaming zich overwegend eerder als rechts dan als links definieert, in het algemeen maar ook op beide breuklijnen apart. Op de economische breuklijn (rode balken) is het gemiddelde 5,2, dus net rechts van het centrum. Op de culturele breuklijn (groene balken) is het 5,5, dus net iets rechtser (cijfers niet in grafiek).
- Beide dimensies correleren ongeveer even sterk met de algemene links-rechts plaatsing (economisch * algemeen = 0.70, socio-cultureel = 0.68).
- Dat de drie LR-plaatsingen geaggregeerd zo sterk op elkaar lijken, doet vermoeden dat ze eigenlijk hetzelfde meten en dat mensen die economisch links zijn ook cultureel links zijn, en omgekeerd. Maar dat is *niet* het geval, zoals uit de grafieken op de volgende slides blijkt.

Alle respondenten (n=2,029)

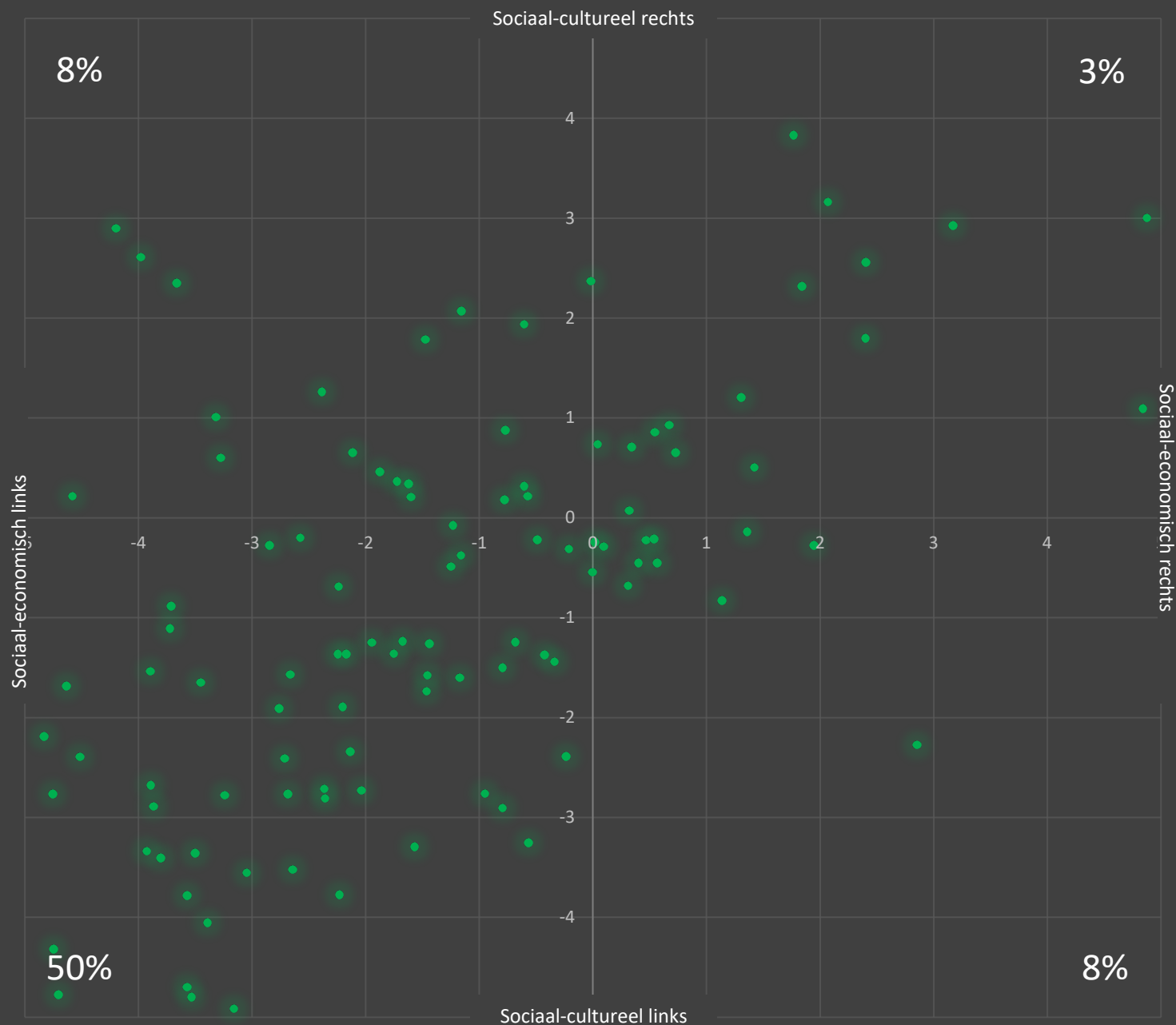
- In de scatterplot is elk lichtblauw puntje één respondent die zichzelf plaatste op de twee assen (we voegen een kleine random component aan de score toe, omdat anders respondenten op exact dezelfde (gehele) posities staan in de scatterplot). De economisch links-rechts as staat horizontaal, de cultureel links-rechts as verticaal. We kunnen de tekening onderverdelen in vier kwadranten.
- We zien dat de waarnemingen geconcentreerd zijn in een diagonaal. Dat wil zeggen dat de economische links-rechtsplaatsing van Vlaamse kiezers samenhangt met hun culturele links-rechtsplaatsing. De correlatie is 0,53.
- Belangrijk is echter dat er toch heel wat kiezers zijn die zich economisch links plaatsen en cultureel rechts, of omgekeerd (daarom is de correlatie 'slechts' 0,53). Die kiezers hebben dus een tegenstrijdige positie op de twee links-rechts dimensies (of ze zitten in het centrum op slechts één van beide dimensies). Het geeft aan dat het de moeite is om beide dimensies uit elkaar te houden. Ze helpen elk om beter te verstaan waar kiezers voor staan.
- De plot geeft aan dat veel mensen zich in het centrum plaatsen, op beide dimensies. 18% van de respondenten zit op beide dimensies in het centrum.
- Verder scoort 20% van het electoraat op één van beide dimensies in het centrum, en kiest het op de andere dimensie wel een kant.
- Globaal is 19% van de Vlamingen economisch *en* cultureel links, 30% economisch *en* cultureel rechts. Dus voor ongeveer de helft van de Vlamingen (19%+30%) geldt dat ze zich op beide dimensies consistent opstellen.
- De twee kwadranten met tegenstrijdige visies zijn minder bevolkt. 5% is economisch rechts en cultureel links, 9% is economisch links en cultureel rechts.
- Al bij al geeft de grafiek aan dat het kwadrant rechtsboven (dus rechts-rechts) het meest dichtbevolkt is. De meeste Vlamingen hebben de neiging zich op beide dimensie rechts van het centrum te plaatsen

Kiezers PVDA (n=158)

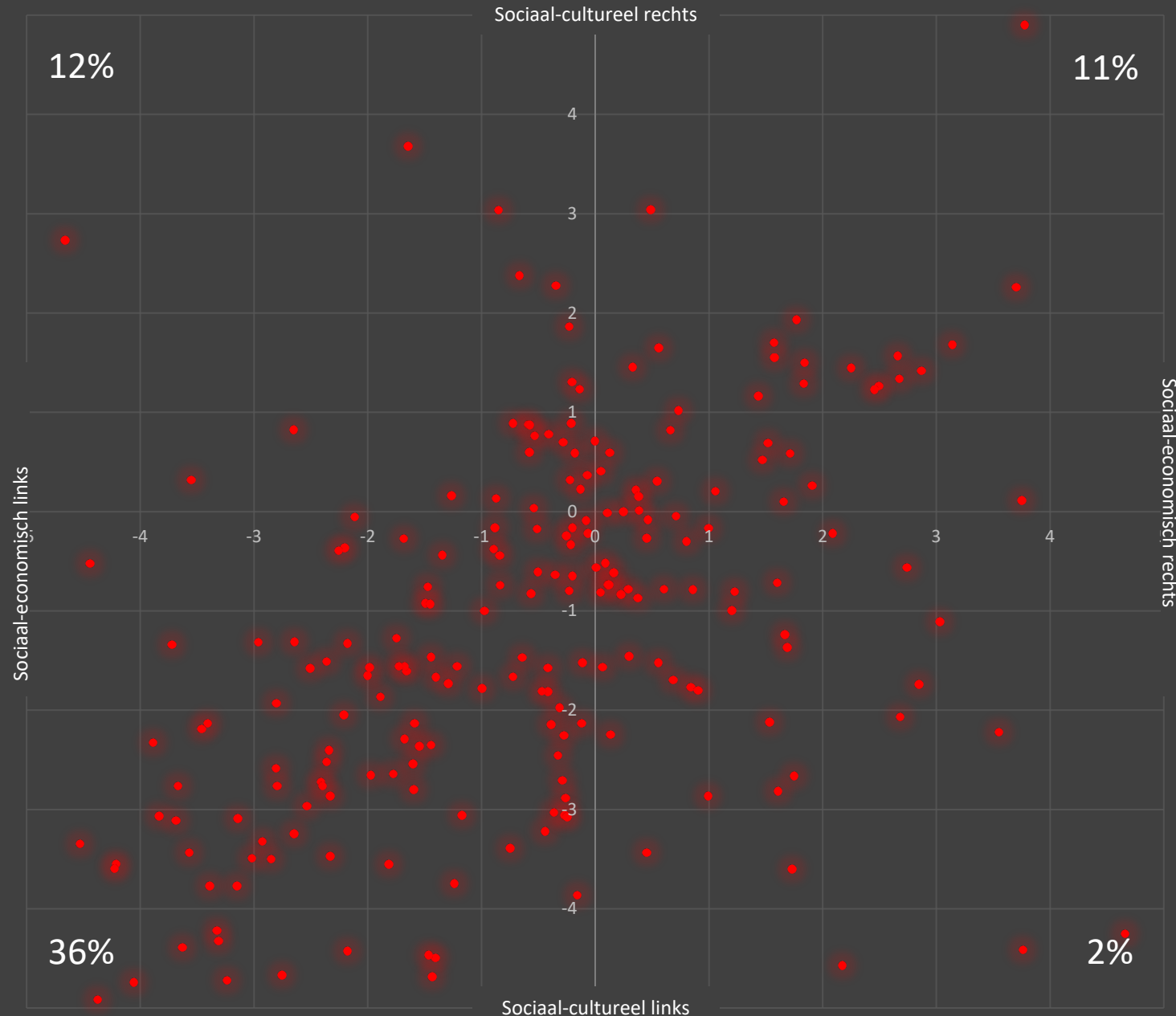
- PVDA-kiezers (degenen die in DS2024 een voorkeur voor de PVDA gaven) zitten vooral in het kwadrant links onder (dus links-links), daar zit 51%. Dat is het meest van alle partijen (hoewel Groen heel sterk in de buurt komt).
- De correlatie tussen de twee dimensies is 'slechts' 0.36, wat wil zeggen dat relatief veel PVDA-kiezers zich op beide assen anders plaatsen.
- De meeste waarnemers zullen PVDA beschouwen als een radicaal-linkse partij, en zo noemt ze zichzelf ook. Het verbaast dan ook dat er PVDA-kiezers zijn die zichzelf op beide dimensies in het centrum plaatsen (14%) of zelfs sociaal-economisch rechts (12%)(beide cijfers niet in grafiek).

Kiezers Groen (n=121)

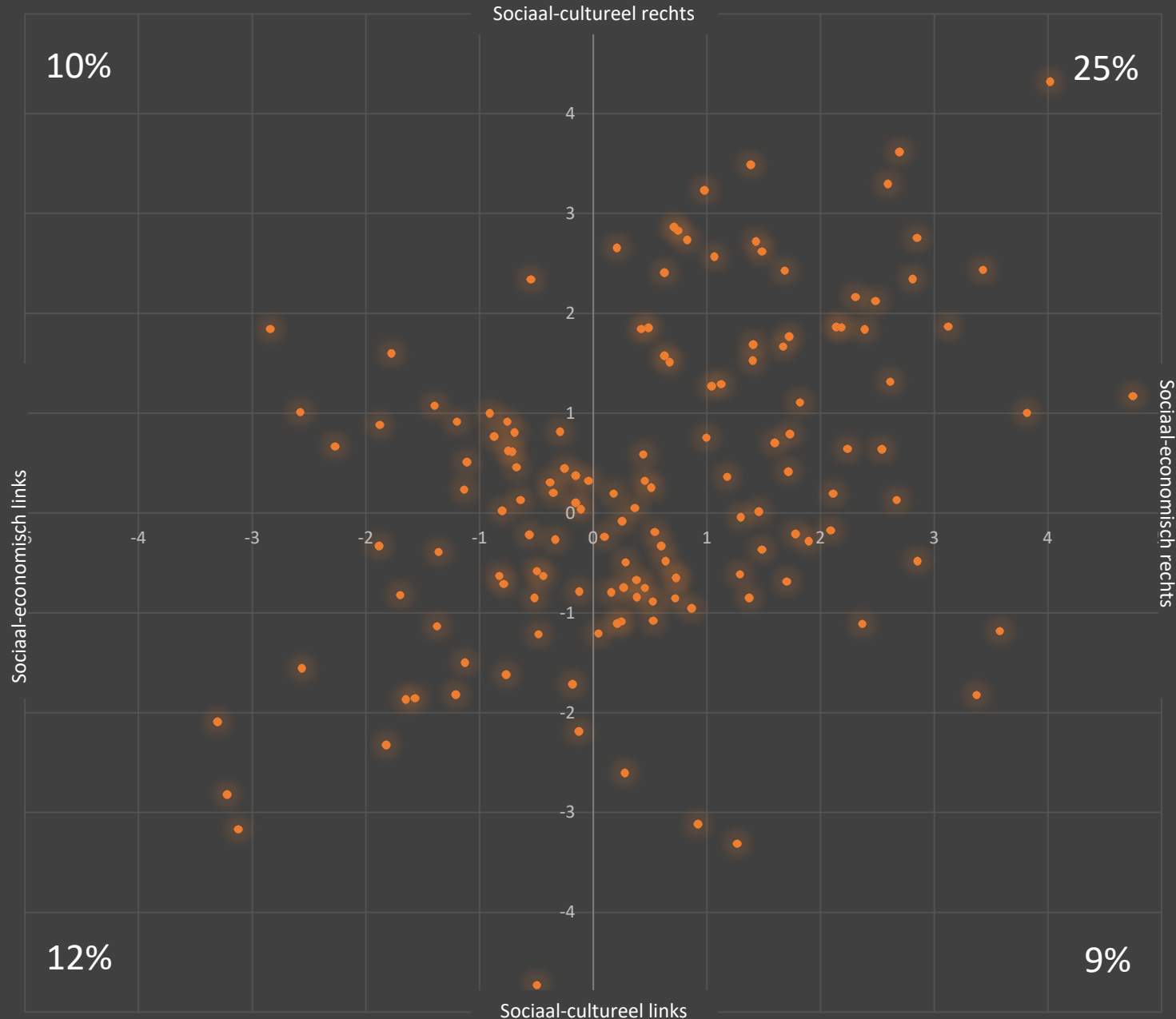
- Groen-kiezers zitten vooral in het kwadrant links onder (50%, dus links-links), met weinig geneigdheid om zich centrum te definiëren (slechts 12% op beide dimensies in het centrum).
- De grootte van de andere kwadranten is klein, slechts 8% noemt zich rechts op beide dimensies. In die zin zou je het Groen-electoraat het meest linkse electoraat kunnen noemen.
- De correlatie tussen beide dimensies is voor de Groen-kiezers 0,52, het hoogste van alle partijen. Dat wil dus zeggen dat er relatief weinig kiezers of de niet-diagonale posities staan.

Kiezers Vooruit (n=202)

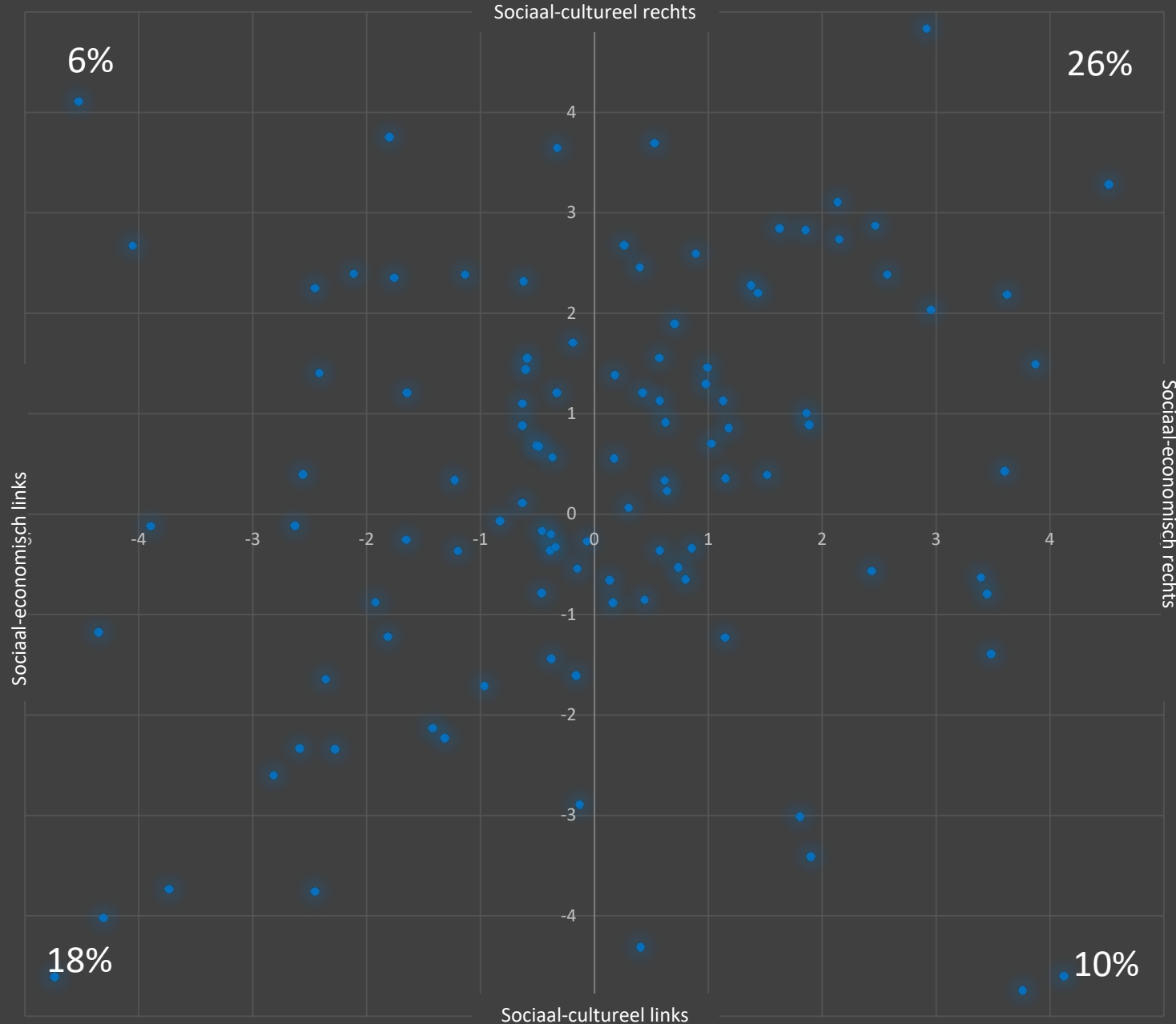
- Ook Vooruit-kiezers zitten vooral in het kwadrant links onder (dus links-links, met 36%). Dat cijfer ligt behoorlijk wat lager dan bij Groen en PVDA waar de helemaal linkse groep veel groter is.
- De correlatie is 0,47, wat wel aan de hoge kant ligt.
- Er is met de herprofilering van Vooruit door Conner Rousseau veel gesproken over de andere positionering van Vooruit op de sociaal-culturele links-rechts breuklijn. Vele stelden dat de partij op die breuklijn duidelijk naar rechts opschoof (zie bijvoorbeeld de Molenbeek uitspraken van Rousseau). Bij de kiezers van Vooruit is daar toch iets van te merken. Toch 28% van de Vooruit-kiezers noemt zich sociaal-cultureel rechts, 45% noemt zich sociaal-cultureel links (niet zichtbaar in grafiek). Cultureel links domineert, maar minder uitgesproken dan je misschien zou verwachten. Dat geeft aan dat de profilering van Vooruit toch vooral sociaal-economisch is. Daar is er veel minder verdeeldheid: 56% noemt zich economisch links, 16% economisch rechts (niet in grafiek).

Kiezers CD&V (n=166)

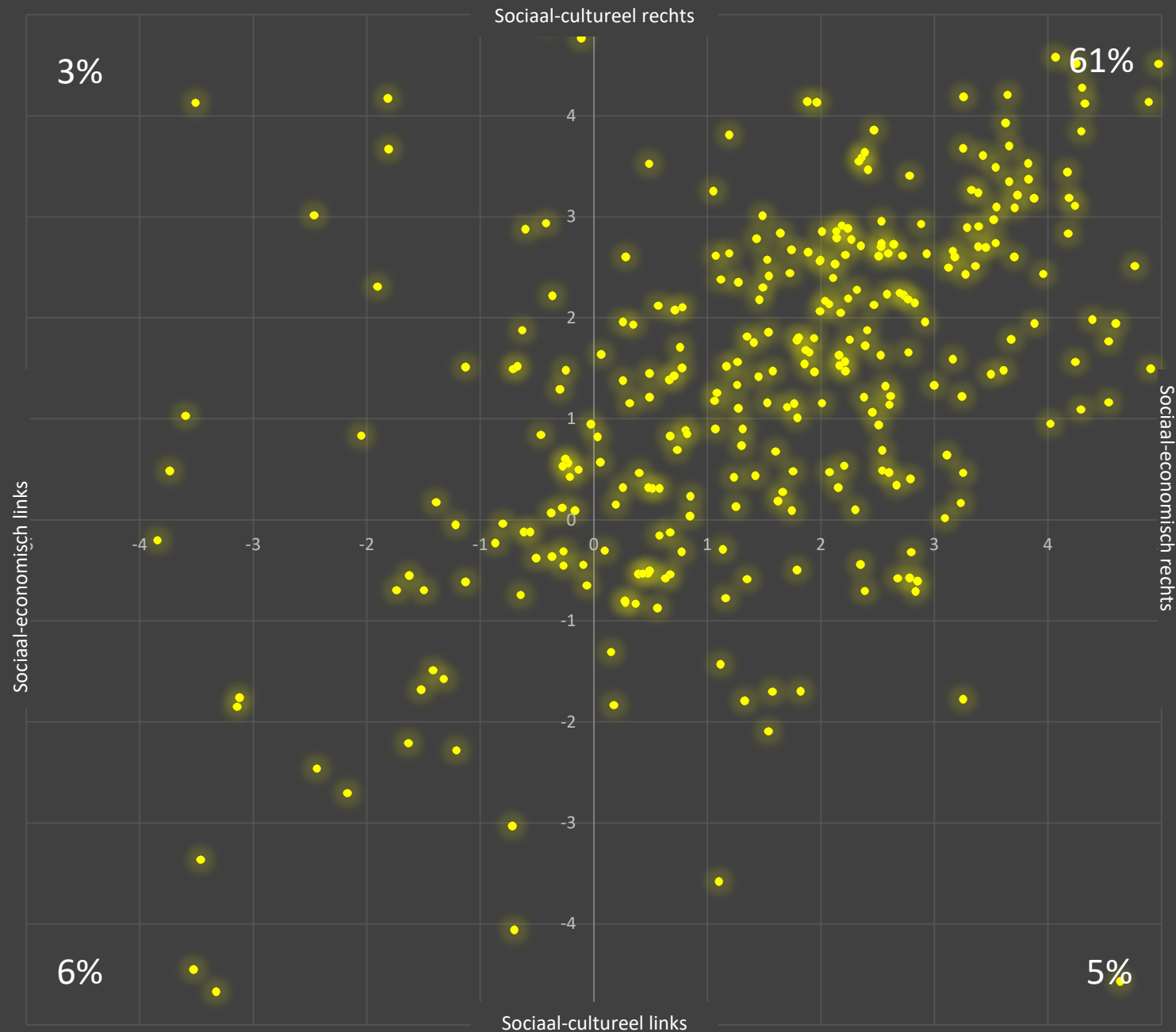
- De CD&V-kiezers zitten zowat overal, in alle kwadranten, maar het rechts-rechtse kwadrant is het grootst (25%)
- Pal in het centrum zit de grootste groep van alle partijen: 22%.
- Op beide dimensies is de partij duidelijk verdeeld, met een dominantie van rechts. Sociaal-economisch is 28% links en 40% rechts, sociaal-cultureel 24% links en 42% rechts (cijfers niet af te leiden uit de grafiek).
- Opvallend is de heel lage correlatie tussen beide dimensies, die is slechts 0,28%. Dus als je weet waar een CD-V-kiezer zich sociaal-economisch bevindt, kan je daar niet uit afleiden wat hij/zij sociaal-cultureel denkt, en omgekeerd. Ook dat duidt op een centrum-positie.
- Ook deze partij kreeg een update door de nieuwe voorzitter Sammy Mahdi. Zo zou de partij, net zoals Vooruit, op de culturele breuklijn naar rechts opschuiven, werd gezegd. We zien daar aanduidingen van bij de kiezers, maar we kunnen natuurlijk niet met een pre-Mahdi-meting vergelijken en weten dus niet of het electoraat effectief is opgeschoven op de culturele breuklijn.

Kiezers Open VLD (n=132)

- De Open-Vld-kiezers zijn opvallend verspreid. We hadden ze vooral aan de rechterzijde van de grafiek verwacht, dus aan de economisch rechterzijde, maar er zijn er ook heel wat aan de economisch linkerzijde. Op de culturele scheidslijn hadden we ze dan weer aan de linkerzijde verwacht (dus onderaan), terwijl ze in feite meer aan de bovenzijde en dus rechts terug te vinden zijn. Dus al bij al heeft dit electoraat geen uitgesproken links-rechts-plaatsing.
- Dat blijkt ook uit de correlatie tussen beide dimensies, die ligt met 0,36 relatief laag.
- Als we dan verder naar de cijfers kijken (niet in grafiek) dan zien we dat de dominante sociaal-economische positie rechts is (44%) maar links is niet afwezig (28%).
- Op de sociaal-culturele as zien we quasi perfect verdeeldheid, met 37% links en 36% rechts. Het electoraat van deze partij is dus heel erg verdeeld over zaken zoals klimaat, migratie, criminaliteit en globalisering. Dat maakt het erg moeilijk om als partij positie te kiezen.

Kiezers N-VA (n=279)

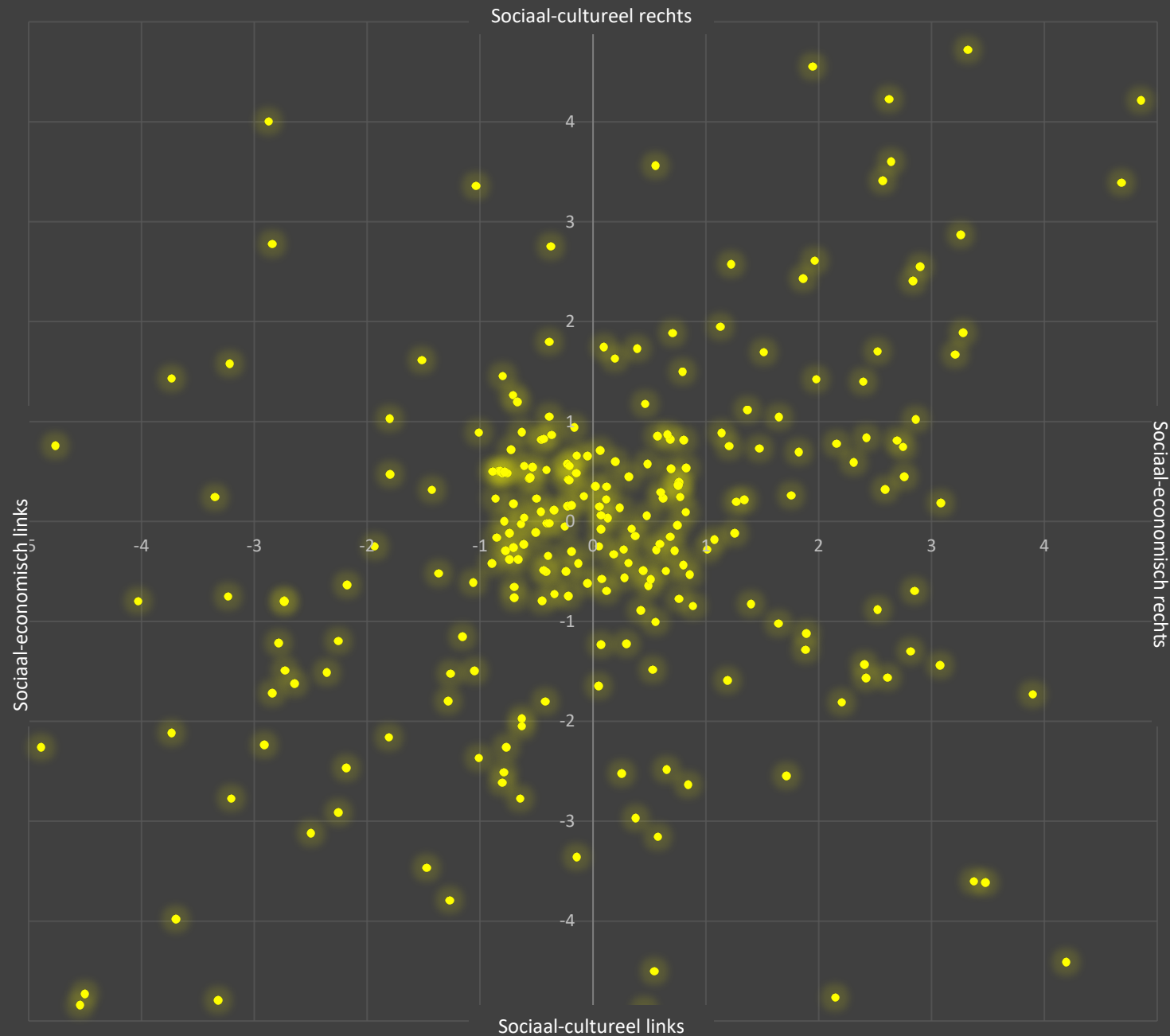
- De kiezers van N-VA hebben een uitgesproken profiel. Ze plaatsen zich twee keer rechts, op beide breuklijnen. Daarmee is de partij zonder twijfel de meest consequent-rechtse partij van Vlaanderen met maar liefst 61% kiezers in dat kwadrant. In het links-linkse kwadrant zijn er bijna geen N-VA-kiezers te vinden (6%).
- De correlatie is met 0,48 hoog, dus er is een duidelijk onderliggende structuur.
- Het N-VA-electoraat verschilt dus heel erg van die van Open Vld en van CD&V omdat er quasi geen verdeeldheid is, op geen van beide dimensies. Economisch is 68% rechts en slechts 13% links (niet in grafiek). Cultureel is 72% rechts en 11% links (niet in grafiek). Dus de N-VA heeft weinig moeite om zich te profileren als partij, hun kiezers wijzen duidelijk de weg.

Kiezers Vlaams Belang (n=410)

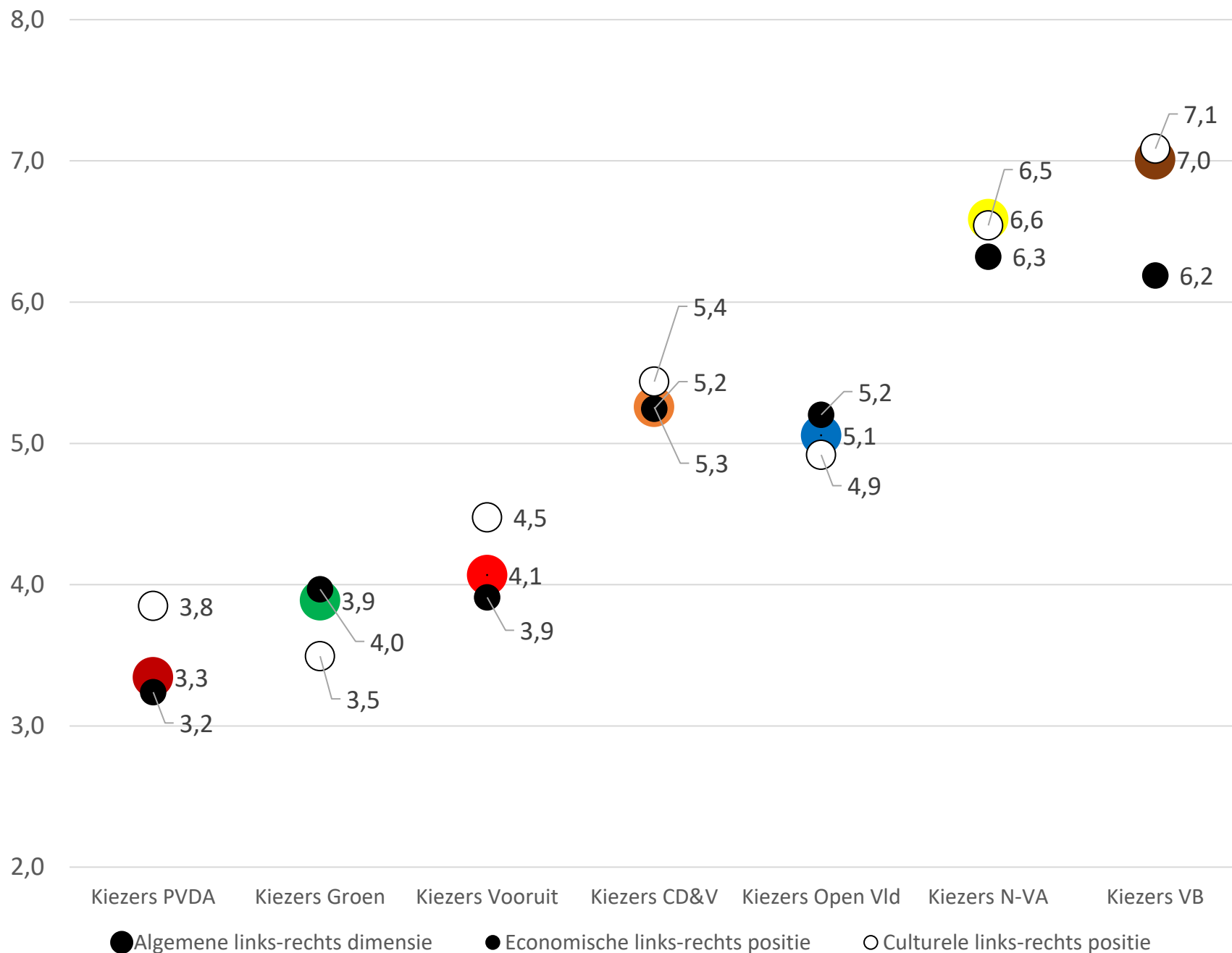

- Vaak wordt gezegd dat het Vlaams Belang door een succesvolle combinatie van economisch links (of centrum) samen met een uitgesproken cultureel rechts gekenmerkt wordt. Dat zien we in de grafiek niet direct. Het rechts-rechtse kwadrant is duidelijk het grootste (49%) en het kwadrant waar het dan zagezegd om gaat, het links-rechtse is veel kleiner, slechts 10%.
- Slechts 18% van het VB-electoraat is sociaal-economisch links, 55% is rechts (niet in grafiek). Het Vlaams-Belang-electoraat is *niet* sociaal-economisch links.
- Het klopt dat de positie van het partij-electoraat op de culturele as nog meer uitgesproken rechts is met 69% rechts versus 10% links (niet in grafiek).
- Verder zie je ook hier—toch opvallend voor een partij die radicaal-rechts wordt genoemd—that nogal wat VB-kiezers vinden van zichzelf dat ze centrumkiezers zijn op beide dimensies (15%).
- Tenslotte is de correlatie tussen beide dimensies 0,40, wat gemiddeld is.

Weet niet (N=257)

- Zoals we later zullen aantonen (zie slide #99), wist ongeveer 10% van het electoraat op het moment van de bevraging nog niet voor wie het zou stemmen. Dat waren met name 257 respondenten. Het is interessant om te zien waar deze volledig-onbeslistten zich momenteel ideologisch bevinden, en waar partijen zich dus moeten op richten om hen alsnog binnen te halen.
- Opvallend is dat bij de onbeslistten de correlatie tussen hun twee links-rechtsplaatsingen opvallend laag is (0,27). Verder gaat het om een groep met opvallend veel kiezers die zich op beide dimensies pal in het centrum plaatsen (24%), dat is nog meer het geval bij de weet-niets dan bij de notoire centrum-kiezers van CD&V (daar was het 22%).
- Als je verder kijkt naar het kwadrant waar deze mensen zitten, dan stel je een opvallende gelijke verdeling vast. 18% is rechts op beide dimensies, 12% is links op beide dimensies, 13% is sociaal-economisch links en sociaal-cultureel rechts, 6% sociaal-economisch rechts en sociaal-cultureel links.
- Ons besluit kan alleen maar zijn dat deze kiezers die écht nog geen idee hebben op wie ze zullen stemmen *all over the place* zijn. Voor elke partij zit hier brood in en zijn er bij dit electoraat nog stemmen te halen.

- Deze grafiek vat de drie LR-zelfplaatsingen en toont telkens het gemiddelde per electoraat.
- Al bij al reproduceert de grafiek wat common sense is bij de LR-ordening van de partijen, met PVDA helemaal links en Vlaams Belang helemaal rechts. Maar er is één uitzondering: Open-Vld-kiezers zijn iets linkser dan CD&V-kiezers, op alle drie de LR-metingen (maar verschil is niet significant).
- Opnieuw suggereren de data dat de dimensies samenhangen, want de 'bollen' staan dicht bij elkaar, maar er zijn interessante verschillen tussen electoraten.
- Vlaams-Belang-kiezers zijn cultureel rechtser dan dat ze economisch rechts zijn. Ook economisch zijn VB-kiezers rechts (6,2) maar ze zijn cultureel heel wat rechtser (7,1). VB-kiezers zijn economisch linkser dan N-VA-kiezers.
- Bij de drie linkse electoraten is er een opvallend verschil tussen Groen-kiezers enerzijds en PVDA- en Vooruit-kiezers anderzijds. De eerste zijn cultureel linkser dan economisch, de laatste twee zijn economisch linkser dan dat ze cultureel links zijn.

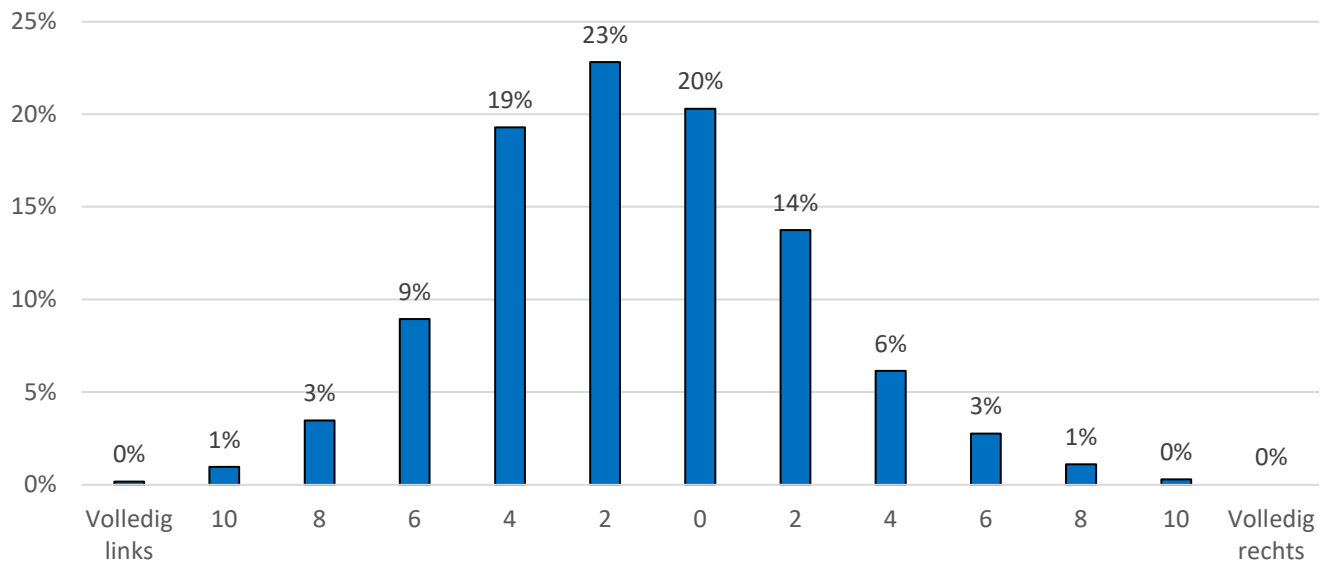
5. Beleidspreferenties

Politiek draait om beleid

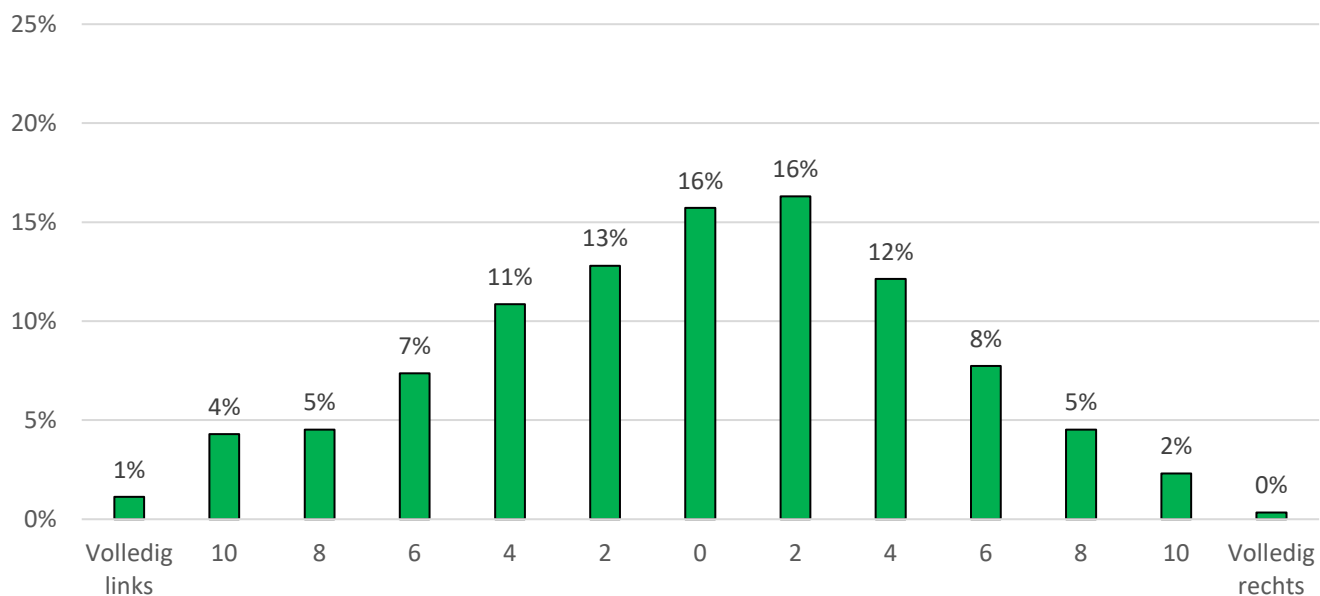
- Politiek gaat in essentie om een strijd om het beleid te bepalen. Daarom hebben we in DS2024 opnieuw een grote reeks beleidsvoorstellen gepeild en vroegen we de respondenten of ze het eens of oneens waren met de voorstellen.
- Van de 24 voorstellen waren er 12 die we als sociaal-economische voorstellen kunnen definiëren en 12 als sociaal-culturele voorstellen. Op de volgende slide staan de 24 voorstellen samen met hun classificatie als zijnde sociaal-economisch of sociaal-cultureel en of het antwoord 'eens' op een linkse dan wel een rechtse beleidspreferentie wijst.
- We zijn in DS2024 niet zozeer geïnteresseerd in de antwoorden van de respondenten op deze voorstellen apart, maar wel in de onderliggende dimensies en de posities van de respondenten daarop die ze de antwoorden op de stellingen samen blootleggen.

Sociaal-economische beleidsvoorstellen	Eens is...
Dienstencheques moeten duurder worden	Links
Het bedrag van de kinderbijslag moet afhankelijk zijn van het inkomen	Links
Als je meer dan één woning bezit, dan moet je vanaf je tweede woning meer belastingen betalen.	Links
In plaats van zelf sociale woningen te bouwen, moet de overheid mensen helpen om op de privémarkt te huren	Rechts
In heel Europa moet er een minimumloon ingevoerd worden	Links
De winst van bedrijven moet in heel Europa gelijk belast worden	Links
Voor jongeren moet de trein gratis zijn	Links
Stakers mogen andere werknemers niet beletten om te werken	Rechts
Rokers moeten meer betalen voor hun ziekteverzekering	Rechts
Naar de huisarts gaan, moet volledig gratis worden voor iedereen	Links
Werklozen moeten hun uitkering na een tijd verliezen	Rechts
De belastingen op de hoogste lonen moeten omlaag	Rechts
Sociaal-culturele beleidsvoorstellen	Eens is...
De volgende regering moet starten met de bouw van een nieuwe kerncentrale	Rechts
Ook na 2035 moet je nog een nieuwe benzine- of dieselwagen kunnen kopen	Rechts
De overheid moet praktijktesten doen bij bedrijven om te controleren of ze discrimineren bij aanwervingen	Links
De EU moet strenger toezien op de begrotingstekorten van EU-lidstaten	Links
De EU moet een minimumbelasting op vliegtuigbrandstof invoeren	Links
Leerkrachten mogen voor de klas nooit een hoofddoek dragen	Rechts
Huishoudens met een laag inkomen moeten een premie krijgen om zonnepanelen te plaatsen	Links
Enkel om aan wildbeheer te doen, mag er nog gejaagd worden	Links
De beperkingen om stikstof uit te stoten moeten versoepeld worden	Rechts
De overheid mag geen nieuwe moskeeën erkennen	Rechts
Boerkinis moeten toegelaten worden in openbare zwembaden	Links
De lage-emissiezones in steden moeten afgeschaft worden	Rechts

Sociaal-economisch links-rechts voorstellen

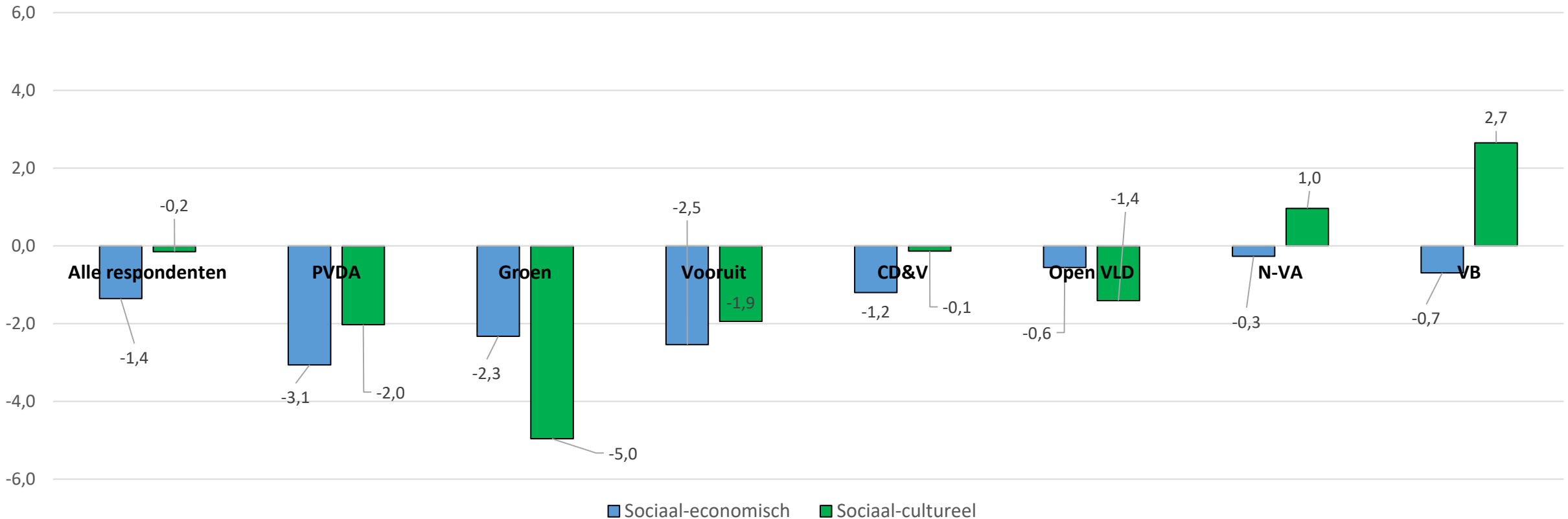

Sociaal-cultureel links-rechts voorstellen

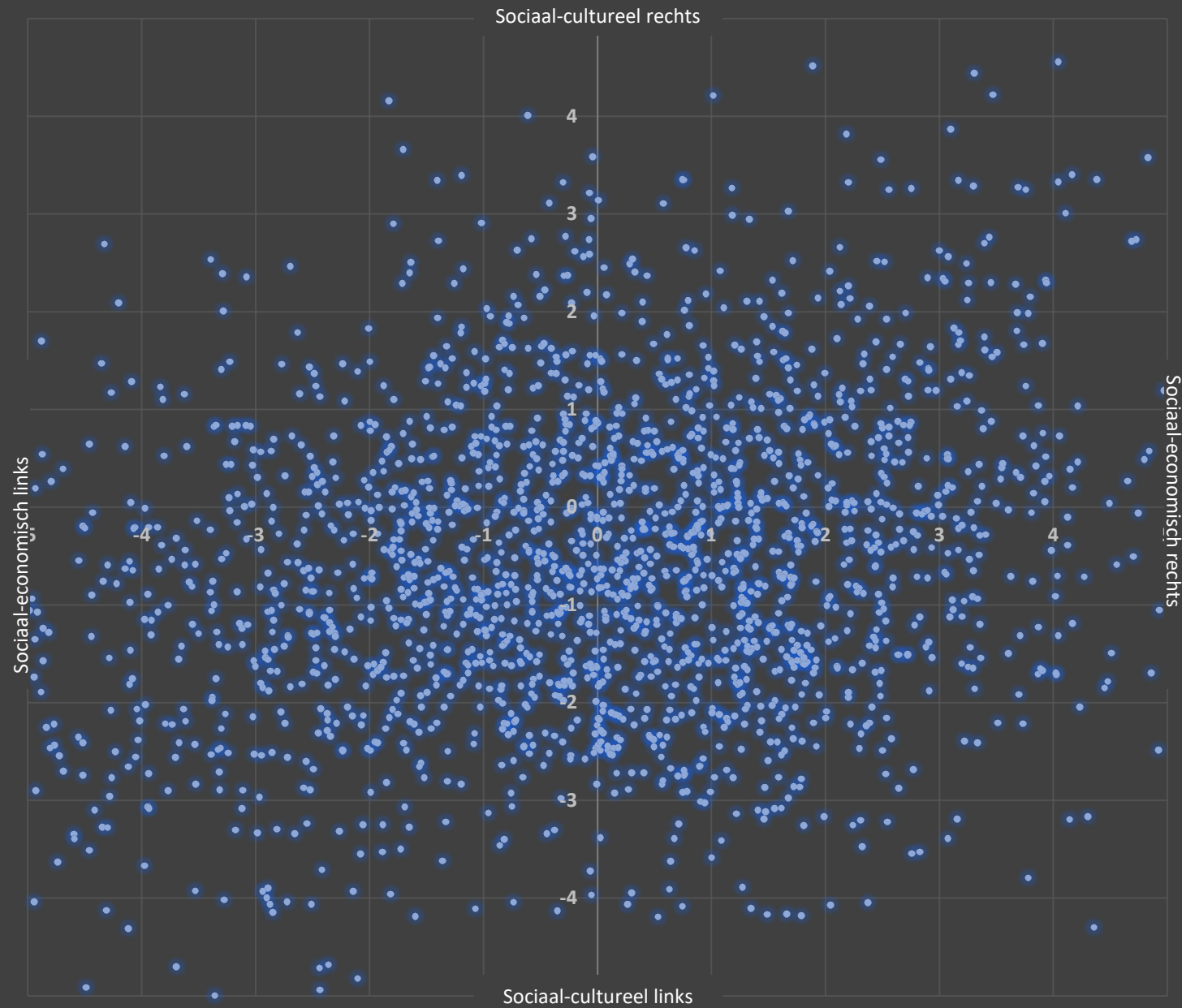
- Op basis van de antwoorden op de 2 x 12 beleidsvoorstellen kunnen we respondenten opnieuw plaatsen op de twee links-rechts-dimensies. Als je alle 12 stellingen in linkse zin beantwoordt, dan is je positie op de schaal volledig links, en omgekeerd.
- De grafieken hiernaast geven aan waar de Vlamingen staan. Noteer dus dat ze een andere, en wellicht meer betrouwbare, manier zijn om te meten of mensen links of rechts zijn. Want zich op een abstracte as plaatsen is heel wat lastiger, en meer gevoelig voor sociale wenselijkheid, dan over concrete beleidsvoorstellen je mening geven. Langs de andere kant is de plaatsing van de respondenten met de beleidsvoorstellen afhankelijk van *welke* beleidsvoorstellen je precies gebruikt. Andere sets van 12 beleidsvoorstellen geven wellicht (licht) andere resultaten.
- Opnieuw zien we dat de grootste groep zich ongeveer in het centrum bevindt, op beide dimensies. Op de sociaal-economische as antwoordt 23% twee keer meer links dan rechts, op de sociaal-culturele as antwoordt 16% twee keer meer rechts dan links; die grootste groepen zitten dus dicht bij het centrum. Vele Vlamingen antwoorden dus soms links en soms rechts, ze zijn niet consistent links of rechts. Maar, belangrijk, wat we wel zien, is dat de Vlaming duidelijk linkser is op de sociaal-economische as dan op de sociaal-culturele as, dat was *niet* uit de zelfplaatsing gebleken waar er nauwelijks verschil was. Dus de zelfplaatsing is wat misleidend. Als je naar de *echte* beleidspreferenties kijkt dan zie je dat de quasi absolute centrumpositie waarop velen zich zetten niet helemaal klopt. Vlamingen zitten sociaal-economisch links van het centrum, en sociaal-cultureel rechts.
- Noteer ook dat de zelfplaatsingen op de twee assen uiteraard correleren met de antwoorden op de beleidsvoorstellen. Maar de sociaal-economisch links-rechtsplaatsing correleert slechts met 0,27 met de beleidspreferenties, terwijl de correlatie voor de beide metingen van de sociaal-culturele plaatsing een stuk hoger ligt met 0,47. Dat betekent dat de sociaal-culturele breuklijn beter gestructureerd is en meer betekent voor mensen dan de sociaal-economische breuklijn; mensen kunnen beter zeggen waar ze sociaal-cultureel staan en hun perceptie van zichzelf hangt betere samen met wat ze dan echt over beleid denken.

Gemiddelde sociaal-economisch en sociaal-culturele links-rechtsplaatsing per electoraat

- De grafiek bevat de gemiddelde positie van alle electoraten op de twee assen. Een negatieve score betekent dat er meer linkse dan rechtse antwoorden werden gegeven door dat electoraat, een positieve score refereert naar meer rechtse dan linkse antwoorden.
- Wat we hierboven al vonden, wordt hier bevestigd. Op de sociaal-economische as zijn de Vlamingen eerder links. Wat meer is: we zien dat voor *alle* electoraten, ook de vermeend rechtse (zie: N-VA), er meer linkse dan rechtse antwoorden werden gegeven. Graag geven we toch nog even mee dat deze links-rechts-plaatsing natuurlijk in grote mate bepaald wordt door de precieze stellingen die werden voorgelegd, andere stellingen zou tot andere antwoorden en dus tot andere globale posities kunnen leiden. De schaal wordt wel intuïtief bevestigd in de zin dat PVDA het meest sociaal-economisch linkse (-3,1) en N-VA het meest rechtse (-0,3) electoraat heeft.
- Op de sociaal-culturele breuklijn liggen de zaken anders. Er zijn wel degelijk rechtse electoraten, met zowel N-VA (1,0) als VB (2,7) die rechts van het gemiddelde scoren. Weeral intuïtief helemaal correct: Groen heeft veruit het meest sociaal-cultureel linkse electoraat (-5,0), veel meer dan de twee andere linkse electoraten.

Alle respondenten (N=2,029)

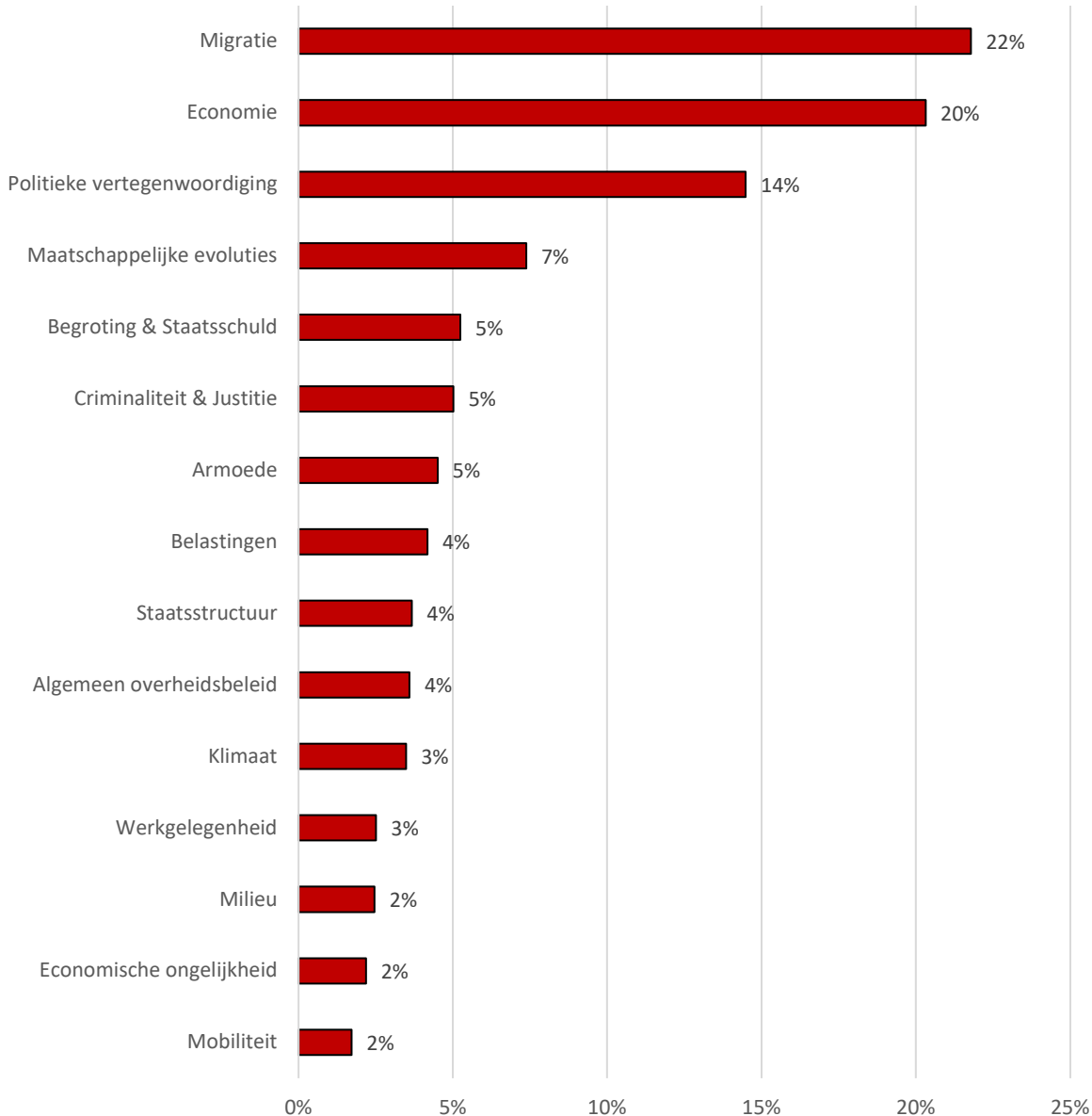
- We kunnen met de antwoorden over de beleidskwesties opnieuw een scatterplot in twee dimensies maken waarbij elk puntje één respondent vertegenwoordigt. We herrekenen de -12 tot +12 schaal tot een -5 tot +5 schaal om ze vergelijkbaar te maken met de zelfplaatsingsschalen. We gebruiken de volle kracht van de volledige steekproef en plaatsen 2.029 respondenten in de ruimte.
- Duidelijke conclusie: Vlamingen zitten overal, met een tendens tot het centrum.
- De correlatie tussen beide dimensies is 0,21 – erg laag dus. Als het gaat om concrete preferenties, zijn de meningen van respondenten minder consistent.
- Volgens deze methode zijn 56% van de Vlaamse kiezers sociaal-economisch links, 20% centrum en 25% rechts; dus een duidelijke linkse meerderheid. Voor de sociaal-culturele breuklijn is 41% links, 16% centrum en 44% rechts, dus daar zit de meerderheid aan de rechterkant, maar minder uitgesproken dan de linkse dominantie op de sociaal-economische as.
- We geven *niet* de aparte scatterplots voor elke partij.

6. Belang van politieke thema's

Het belang van thema's

- Politieke strijd over beleid gaat in essentie om twee dingen: (1) op welke *thema's* de beleidsvoerders zich prioritair moeten toeleggen en (2) over in welke *richting* beleid moet gaan (vb. links of rechts). In deze sectie gaan we in op de prioritisering van thema's. We hernemen wat we in De Stemming al sinds de eerste versie van 2020 systematisch doen.
- Democratische politiek betekent niet alleen dat het beleid de beleidsvoorkeuren van de burgers (min of meer) volgt, maar ook dat de thema's die mensen belangrijk vinden en waar ze van wakker liggen op de politieke agenda komen en voorwerp zijn van beleidsbeslissingen.
- Welke thema's burgers belangrijk vinden, heeft een groot effect op hoe ze naar politiek en partijen kijken, en welke stem ze uitbrengen. Dat blijkt verder (in een andere onderdeel) ook uit DS2024 weer.
- Het belang van thema's is erg variabel en vormt vaak de motor van electorale verandering.
- In deze sectie rapporteren we traditioneel achtereenvolgens over het thema-belang dat we op twee manieren bevroegen: via een open vraag en via een gesloten vraag.

Belangrijkste probleem (open vraag)

- Kan u in uw eigen woorden zeggen wat volgens u het grootste probleem is waarmee ons land momenteel wordt geconfronteerd?
- Deze open vraag is de beste manier om het *spontane* belang van politieke problemen/thema's te meten (veel gebruikt in wetenschappelijk onderzoek)
- N=1.844 respondenten gaf een codeerbaar antwoord, open antwoorden werden in categorieën gecodeerd
- Voor elk antwoord van een respondent werden maximaal drie thema's gecodeerd.
- De grafiek geeft de 15 meest vermelde thema's voor 2024 weer. Percentages geven % van steekproef aan dat dit thema vermeldde.
- Migratie (het topthema van de verkiezingen van 2019) scoort het allerhoogst (22%). Nochtans werd het laatste jaar niet gekenmerkt door een uitgesproken migratiecrisis, noch was er heel veel media-aandacht voor het thema.
- Economie is het tweede thema (20%), het was in DS2023 nog meest belangrijke thema.
- Politieke vertegenwoordiging is het derde thema (14%) net zoals in DS2023. Het politieke ongenoegen is dus helemaal niet weg. Vele respondenten zeggen dus dat de politiek *zelf* voor hen het belangrijkste probleem is. Dat stemt overeen met wat we eerder zagen als we de attitudes over politiek bespraken.
- Maatschappelijke evoluties (7%) is het vierde meest belangrijk. Dit is een wat algemene categorie die de antwoorden van mensen samenvat die spreken over te betreuren culturele of sociale evoluties.
- Daarna komt Begroting en Staatsschuld (5%) op de vijfde plaats, dus de zorgen die mensen zich maken of de staat alles wel zal kunnen blijven betalen.
- Opvallend is dat toch wel belangrijke thema's--of tenminste thema's die veel politieke aandacht krijgen—zoals klimaat (3%), armoede (5%), milieu (2%) en mobiliteit (2%) nauwelijks *top of mind* zijn.
- Noteer dat tijdens de bevraging de oorlog in Gaza bezig was, en dat ook Rusland en Oekraïne nog steeds in oorlog waren. Er is daar helemaal niets van te merken in de antwoorden van de burgers.

Subthema's en woordgebruik

- Om een idee te geven van de manier waarop respondenten naar die thema's verwijzen en hoe we de open antwoorden geklasseerd hebben in de beperkte lijst van categorieën, maakten we voor de belangrijkste thema's *word clouds*. Zo krijgen we een idee van de verwoordingen die respondenten gebruiken wanneer ze het over een thema hebben.
- Hoe groter het woord, hoe meer het gebruikt wordt in antwoorden die we in deze categorie stopten.
- Merk op dat in één antwoord ook andere thema's aan bod kunnen komen dus de oefening is niet perfect – maar het geeft een beeld van de subthema's die spelen

Migratie

Economie

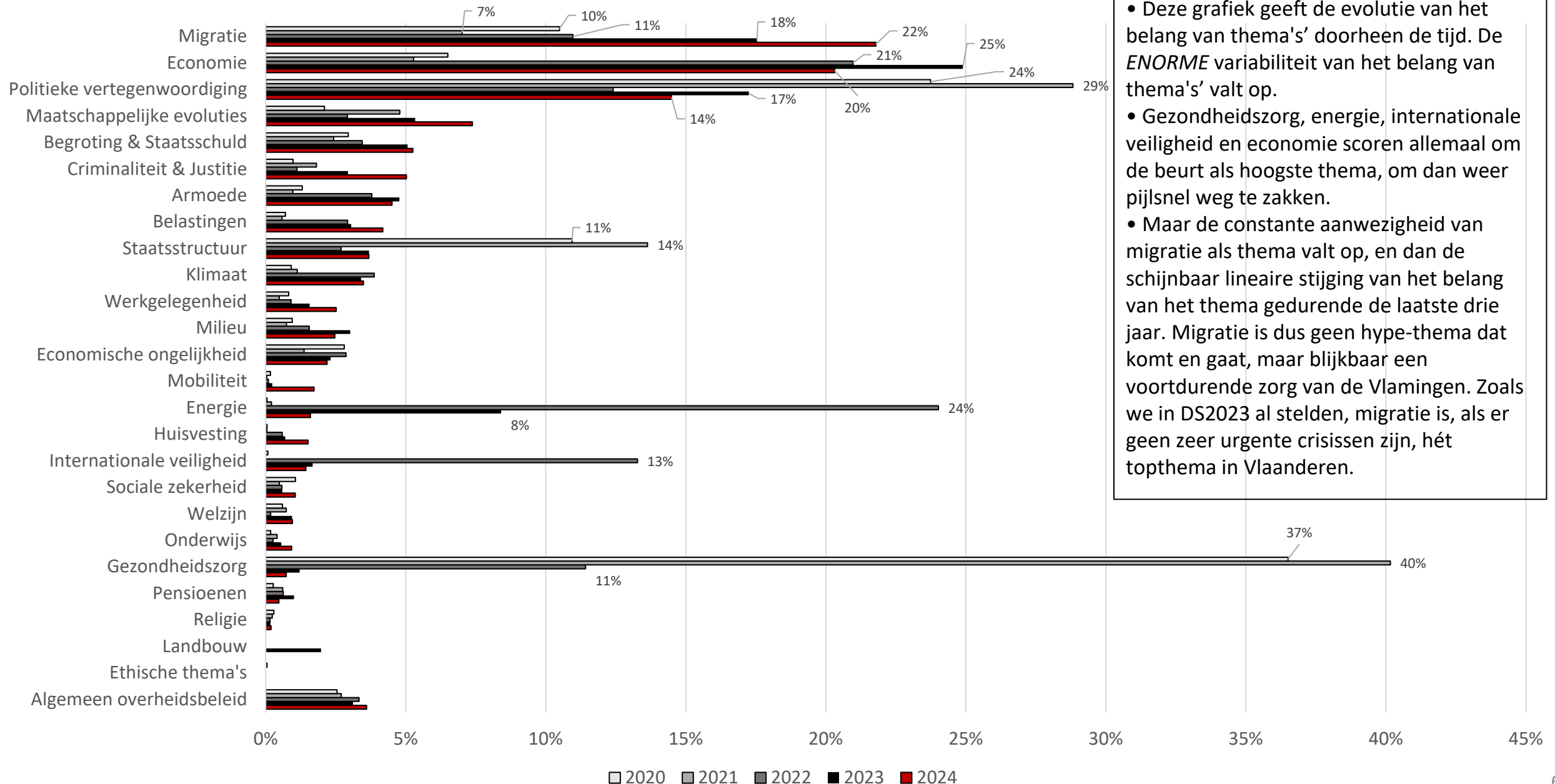
Politieke vertegenwoordiging

Maatschappelijke evoluties

Belangrijkste probleem 2020-2024

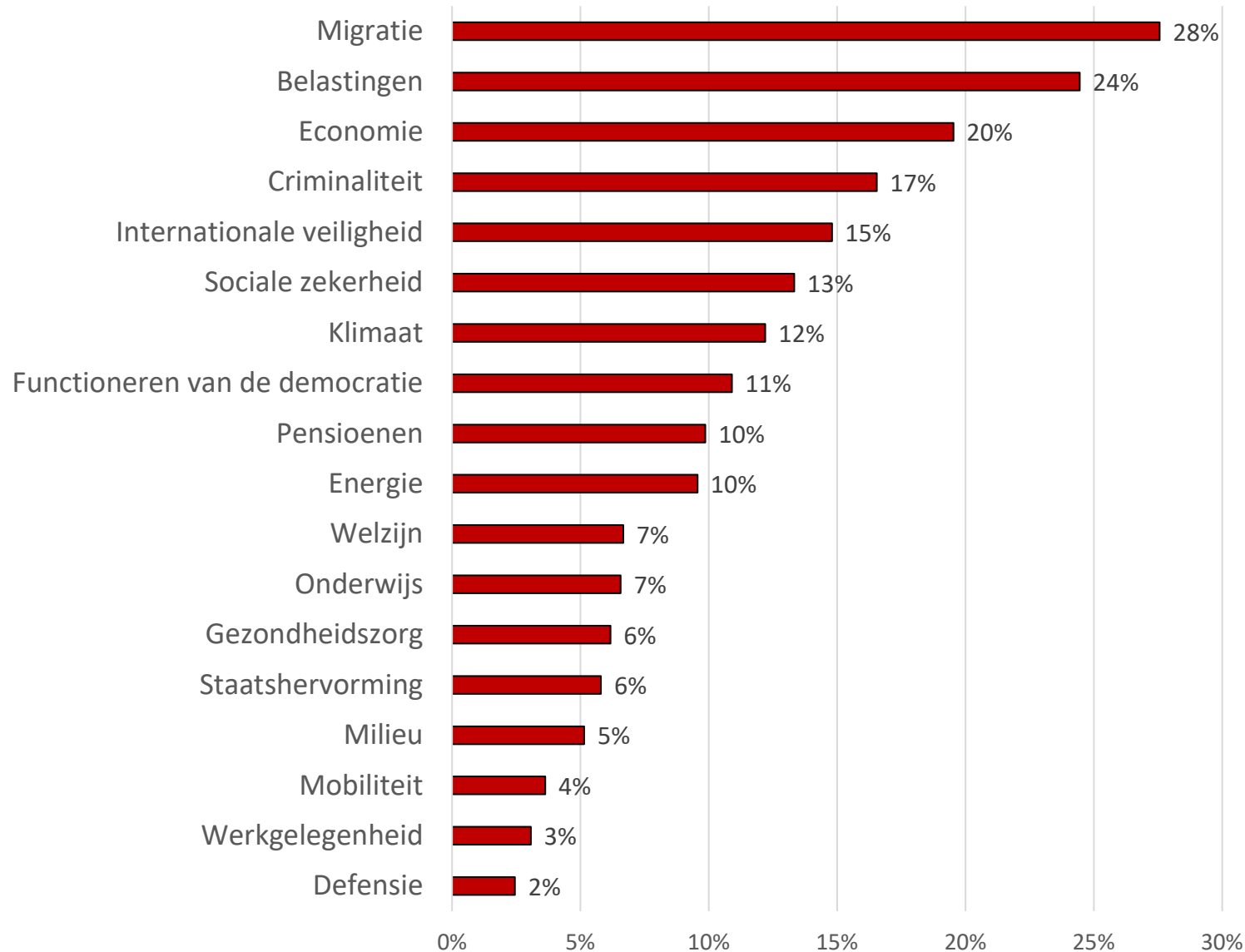
	CD&V	Groen	N-VA	Open VLD	PVDA	Vooruit	Vlaams Belang
Algemeen overheidsbeleid	2%	-2%	1%	-1%	1%	-1%	-1%
Ethische thema's	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Landbouw	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Religie	0%	0%	0%	0%	0%	0%	1%
Pensioenen	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%
Gezondheidszorg	-1%	-1%	0%	-1%	1%	1%	0%
Onderwijs	0%	1%	0%	0%	0%	2%	-1%
Welzijn	0%	1%	-1%	0%	0%	0%	1%
Sociale zekerheid	0%	-1%	-1%	1%	1%	1%	-1%
Internationale veiligheid	0%	0%	0%	0%	-1%	0%	-1%
Huisvesting	0%	1%	-1%	0%	0%	0%	-1%
Energie	0%	5%	0%	1%	-1%	1%	0%
Mobiliteit	1%	2%	0%	2%	2%	-1%	-1%
Economische ongelijkheid	0%	0%	0%	0%	6%	1%	-1%
Milieu	1%	8%	-1%	2%	-2%	-1%	-2%
Werkgelegenheid	1%	-3%	0%	-1%	1%	1%	0%
Klimaat	2%	7%	0%	3%	0%	2%	-3%
Staatsstructuur	0%	-3%	0%	2%	4%	0%	-2%
Belastingen	-1%	-4%	0%	0%	4%	2%	0%
Armoede	-1%	0%	-2%	-2%	0%	5%	-1%
Criminaliteit & Justitie	0%	-3%	2%	-2%	-2%	-1%	1%
Begroting & Staatsschuld	-1%	-3%	10%	-1%	-2%	-1%	-3%
Maatschappelijke evoluties	2%	5%	-4%	1%	4%	3%	-4%
Politieke vertegenwoordiging	-2%	-8%	2%	-1%	-1%	0%	-1%
Economie	5%	3%	-5%	4%	0%	5%	-1%
Migratie	-3%	-11%	3%	-8%	-10%	-10%	20%

- De grafiek laat zien hoe de verschillende electoraten afwijken van het totale electoraat wat betreft het belang dat ze hechten aan de thema's. Bijvoorbeeld de eerste cel geeft aan dat 2% meer dan gemiddeld de CD&V-kiezers belang hechten aan het 'algemeen overheidsbeleid'. De kleuren geven de afwijking aan, groen duidt er op dat het electoraat er meer dan gemiddeld belang aan hecht, rood minder dan gemiddeld.
- Het grootste deel van de tabel is een kleurloze mengeling tussen rood en groen.
- Het electoraat van Groen lijkt het meest afwijkende thema-belang te hebben, met veel uitgesproken groene cellen (energie, milieu, klimaat, maatschappelijke evoluties, en economie) en een paar rode (politieke vertegenwoordiging, klimaat).
- Het CD&V-electoraat is het meest gemiddelde, met nauwelijks afwijkende thema's (misschien met economie als de enige uitzondering).
- De kiezers van Vlaams Belang scoren ook erg doorsnee met één héél uitgesproken uitzondering: migratie dat ze maar liefst dubbel zo belangrijk vinden dan de gemiddelde kiezer.
- Als we naar de thema's kijken dan is migratie duidelijk het thema dat de electoraten het meest differentieert. Sommige electoraten hechten er veel meer dan gemiddeld belang aan, andere electoraten veel minder. Noteer wel dat die profilering op migratie ook logisch is, omdat het een belangrijk thema is en je van een hoog gemiddelde meer kan afwijken dan van een klein percentage.

Wie hecht veel belang aan bepaalde thema's

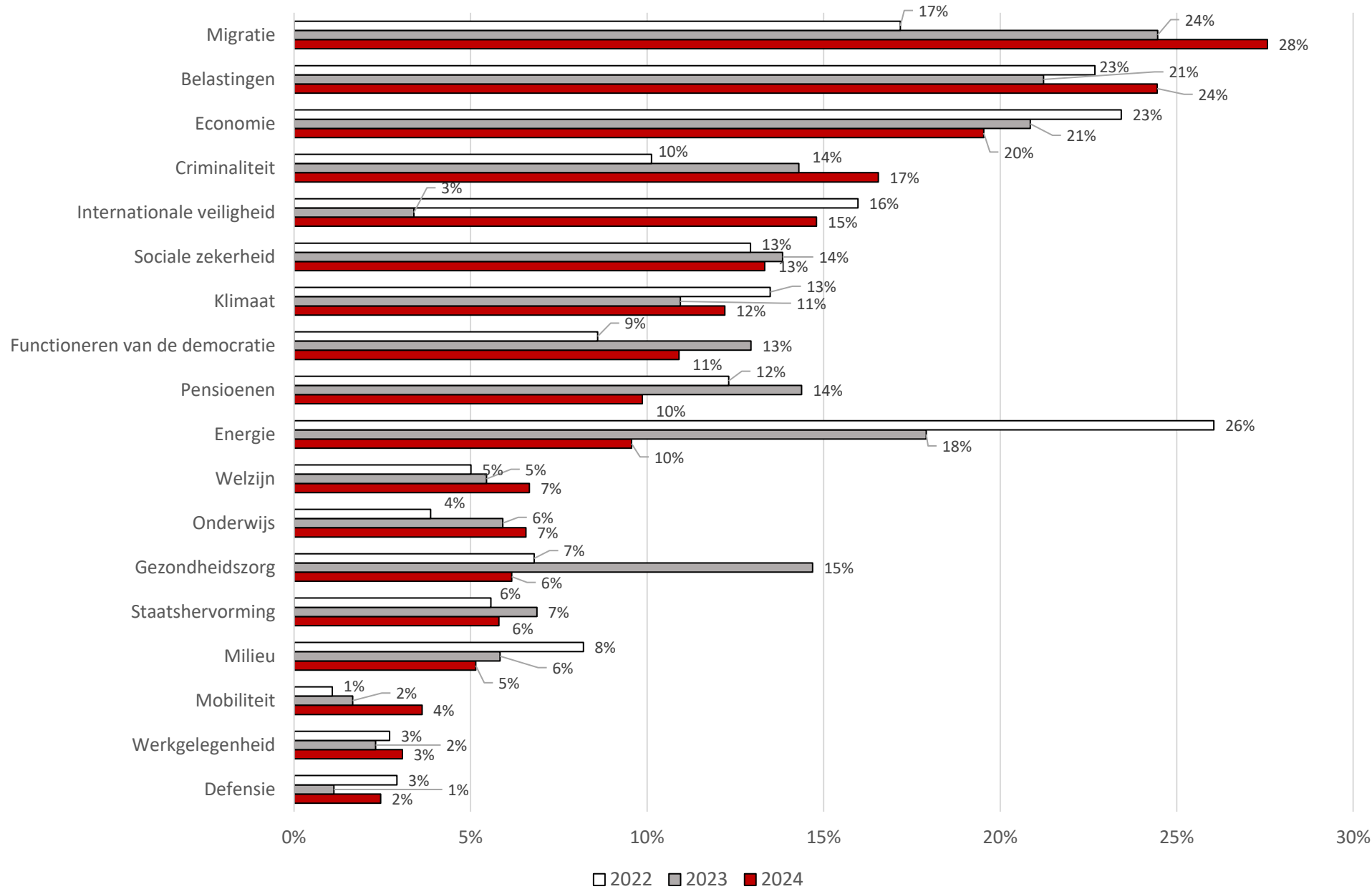
- Los van de verschillende electoraten zijn er natuurlijk nog andere verklaringen waarom sommige mensen meer hechten aan bepaalde thema's. In DS2023 gingen we voor het eerst na in welke mate het gezinsinkomen en de woonplaats factoren van belang waren. Dat zijn ook de twee dingen die we hier testen.
 1. Voor volgende thema's is er een verschil tussen burgers met een laag gezinsinkomen (gestandaardiseerd inkomen in de laagste 25% van de steekproef) en burgers met een hoog gezinsinkomen (gestandaardiseerd inkomen in de hoogste 25% van de steekproef). We geven telkens het verschil in percentage dat het thema naar voren schuift. Laagverdieners geven beduidend *meer* om economie (+20%) dan hoogverdieners. Laagverdieners geven beduidend *minder* om migratie (-8%), politieke vertegenwoordiging (-9%), en begroting en staatsschuld (-4%). Wat migratie betreft, lijkt ons dat een verrassende vaststelling.
 2. Qua woonplaats zijn de verschillen tussen woonplaatsen beperkt. Inwoners van landelijke gemeenten geven meer om klimaat (7%), inwoners van verstedelijkte gemeenten om economie (28%). Al bij al zijn de andere verschillen tussen woonplaatsen eerder klein.

Belangrijkste probleem (gesloten vraag)

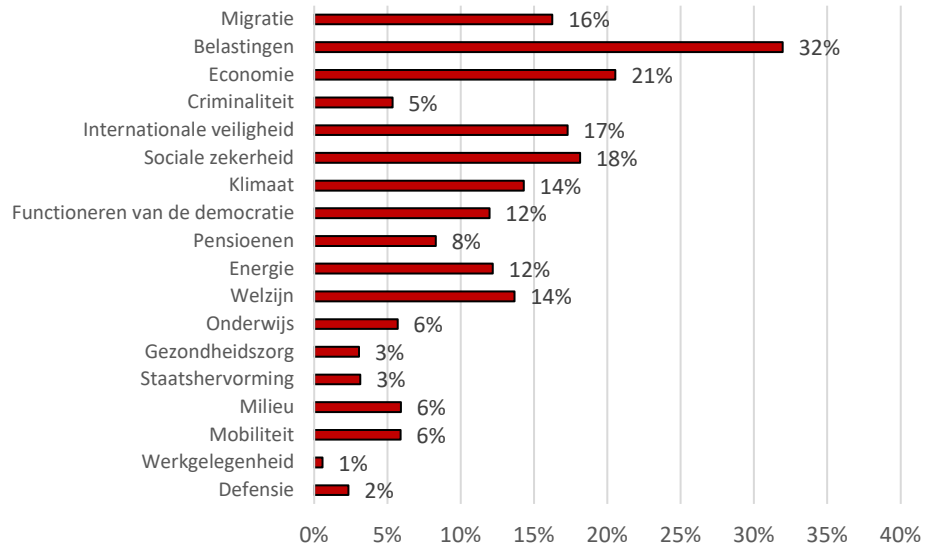
- *Kunt u aangeven welke van deze thema's het belangrijkste zijn bij het maken van uw stemkeuze als er nu verkiezingen zouden zijn? U kunt maximaal twee thema's aanduiden.* Grafiek bevat de percentages Vlamingen die het betrokken thema aanduidde als één van de twee meest belangrijke. Percentages in grafiek tellen niet op tot 100% omdat iedereen maximaal twee thema's kon aanduiden.
- Deze gesloten vraag leidt tot meer systematische antwoorden dan de open vraag die echt naar het thema peilt dat *top of mind* is (en wellicht het meest impact heeft op de stem). De gesloten vraag herinnert mensen aan de verschillende problemen die er zouden kunnen zijn en leidt doorgaans tot een grotere spreiding van belangrijke problemen. Ook is de vraagverwoording zelf wat anders omdat ze naar de verkiezingen verwijst en naar de kiezers zelf en niet naar 'het land'.
- De grafiek bevestigt, niet verbazend, wat we vonden in de open-vraagbenadering maar leidt inderdaad tot meer spreiding, want het is minder spontaan en *top of mind*. De klassieke thema's scoren daardoor hoger.
- Migratie scoort het allerhoogst met 28%. Dat is de hoogste score van dat thema in de vijf jaargangen van De Stemming.
- Belastingen (24%) was sterk afwezig in de open vraag, maar zit hier bovenaan. Mensen noemen dat thema niet spontaan maar kruisen het wel aan als het hen wordt voorgeschoteld. Economie bevestigt hier zijn status als tophema (20%).
- Scoren veel hoger dan bij de open vraag: klimaat (12%), sociale zekerheid (13%), pensioenen (10%), en criminaliteit (17%). Aan die thema's moeten mensen blijkbaar eerst herinnerd worden.

Verandering in belang (gesloten) thema's 2022-2024

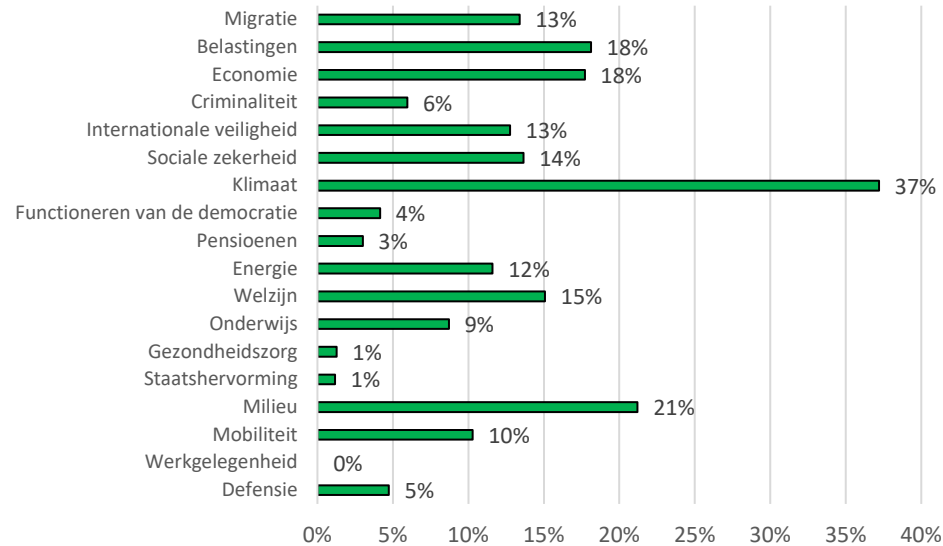

- De grafiek bevat het (gesloten) belang van thema's in 2024 vergeleken met onze identieke bevraging in 2022 en 2023 (we kunnen niet vergelijken met 2021 en 2020, aangezien energie en internationale veiligheid toen niet in de lijst stonden).
- De verschillen zijn opnieuw groot, er is veel volatiliteit binnen de drie laatste jaren, ook als je het gesloten bevrraagd (we zagen dat ook al bij de open bevraging).
- Op de vorige slide stelden we al dat migratie sterk scoorde, hier zien we de stevige stijging jaar op jaar van migratie van 2022 over 2023 tot in 2024.
- Belastingen is min of meer constant gebleven, maar economie is minder belangrijk geworden.
- Ook criminaliteit is qua thema aan een gestage opmars bezig.
- Het thema energie vat de grote volatiliteit erg goed, het is na de energiecrisis steeds verder weggezaakt.

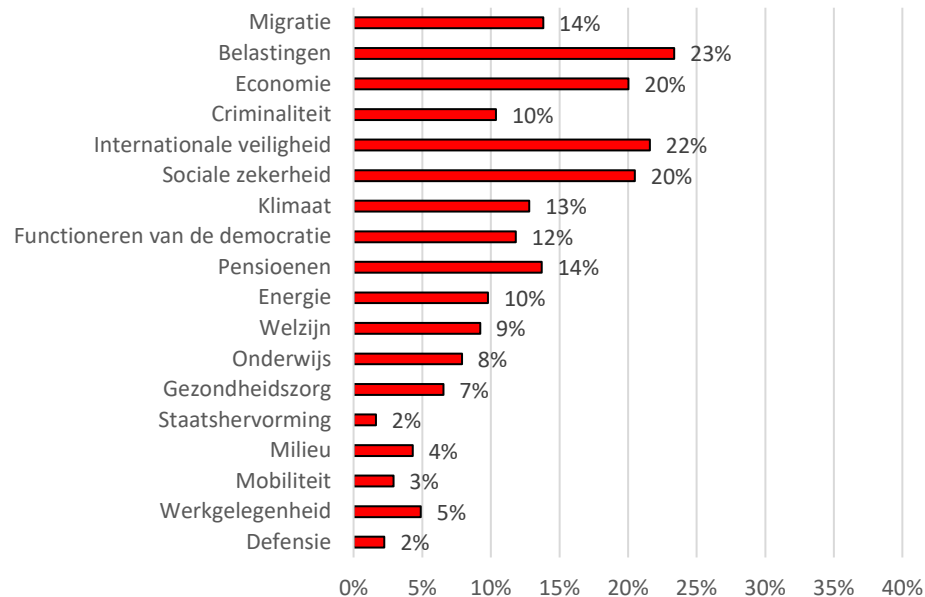
PVDA-kiezers

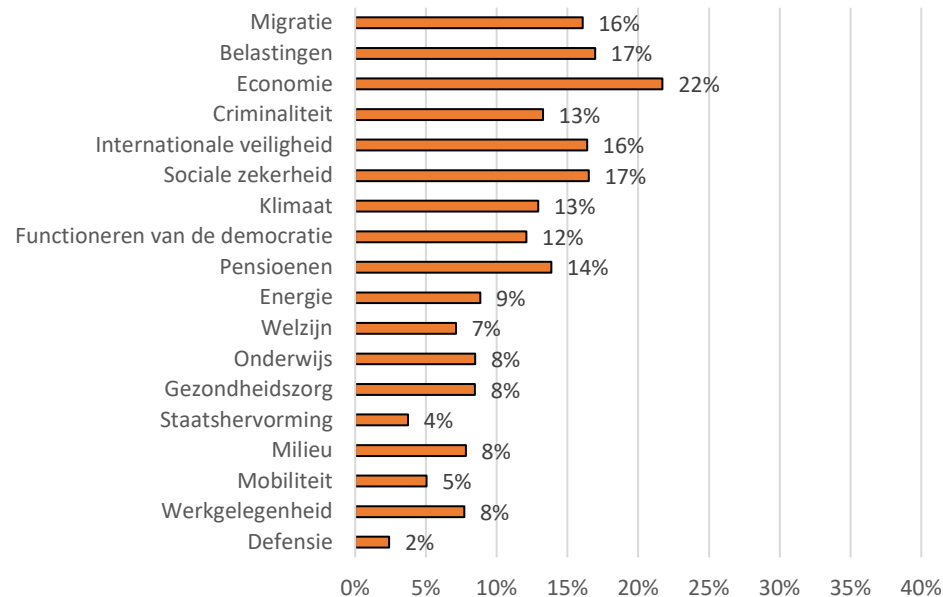
Groen-kiezers

Vooruit-kiezers

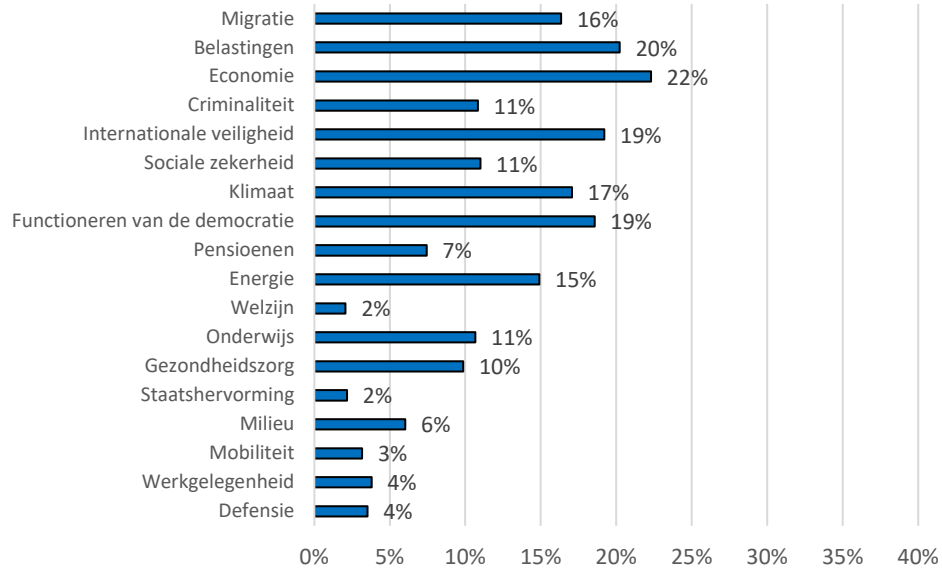

CD&V-kiezers

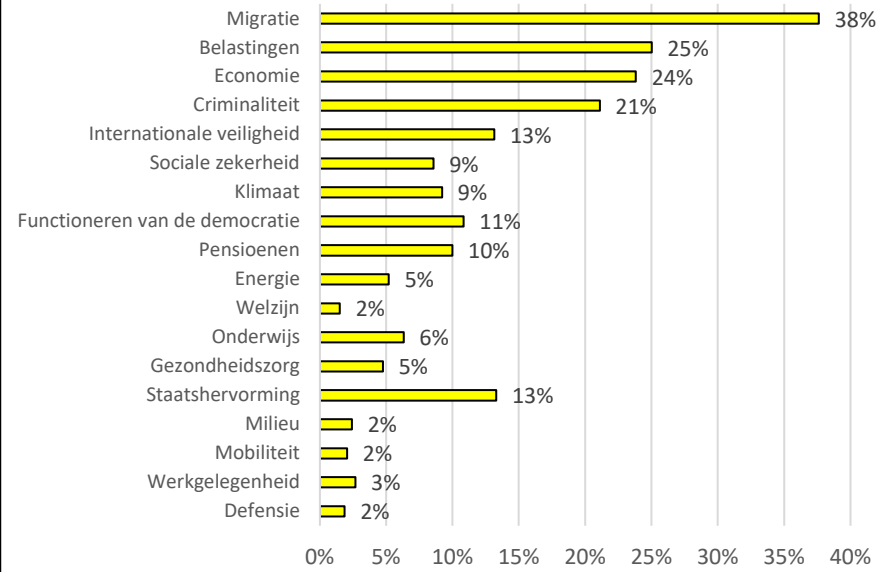

- Als de linkse en centrum electoraten worden herinnerd aan 'hun' thema's (door de vraagverwoording), dan duiden ze de thema's aan die van hen verwacht worden. Dat geldt ook voor de rechtse electoraten op de volgende slide.
- PVDA-kiezers schieten er uit met belastingen.
- Bij Vooruit-kiezers vallen ook op door belastingen en internationale veiligheid.
- Groen-kiezers zetten klimaat op één en milieu op twee, helemaal zoals je zou verwachten (en heel sterk afwijkend van het algemene electoraat).
- CD&V-kiezers hebben een heel 'vlak' profiel met een grote spreiding. Pensioenen, bijvoorbeeld, zijn relatief belangrijk.

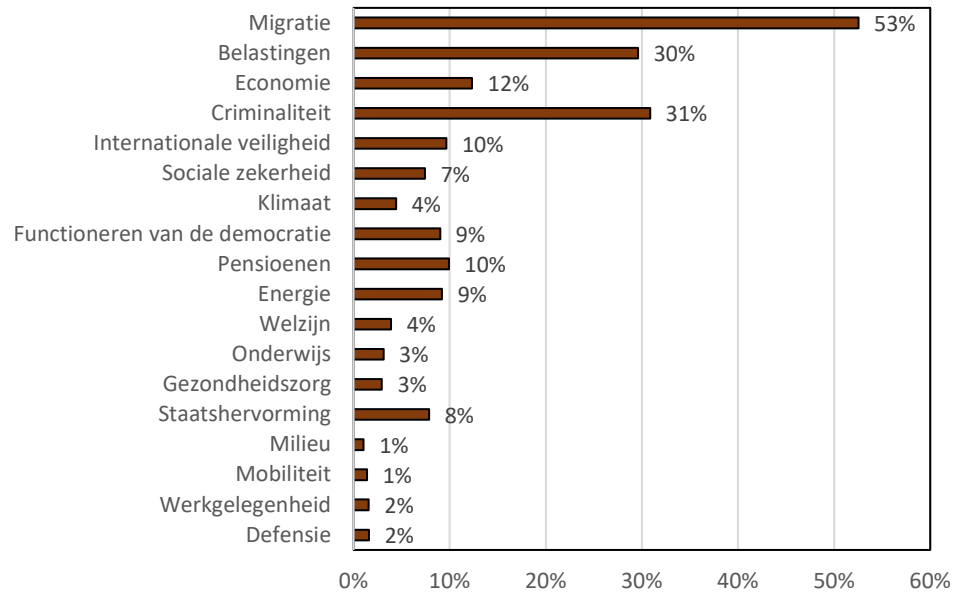
Open Vld-kiezers

N-VA-kiezers

VB-kiezers

- Ook de rechtse electoraten neigen naar de thema's die door hun partijen belangrijk gevonden worden, vooral bij N-VA en Vlaams Belang.
- Het thema-profiel van de Open-Vld-kiezers beantwoordt aan wat je van een liberale partij kan verwachten. Er is een hoge score voor economie en ook voor het functioneren van de democratie. Maar we zien ook een opvallend sterke spreiding van het Open-Vld-electoraat over thema's.
- De thema-volgorde van de N-VA-kiezers lijkt wellicht het meeste op die van het Vlaamse electoraat in zijn geheel. Staatshervorming schiet er uit aan de hoge kant, maar ook bij de uitgesproken nationalistische N-VA is het slechts het vijfde thema (in 2023 nog het elfde) zélf als de kiezer aan dat thema wordt herinnerd (in ons gesloten-vraag-format). Verder scoort migratie opvallend hoog bij N-VA-kiezers.
- VB-kiezers gaan volop voor twee uitgesproken thema's: migratie piekt extreem hoog en ook criminaliteit steekt er bovenuit.

Wie vindt migratie belangrijk?

UPDATE

Leeftijd	0.02***	(0.00)
Geslacht (vrouw)	0.06	(0.13)
Opleidingsniveau (referentie: middelbaar)		
Lager opgeleid	0.20	(0.17)
Hoger opgeleid	-0.31*	(0.14)
Gestandaardiseerd inkomen (referentie: midden)		
Laag	-0.33*	(0.17)
Hoog	0.04	(0.15)
Subjectieve evaluatie inkomen	0.06	(0.08)
Migratie achtergrond	-0.54**	(0.21)
Belfius categorie van gemeente van respondent (ref: landelijke gemeenten)		
Woongemeenten	0.25	(0.26)
Gemeenten met concentratie economische activiteit	0.06	(0.26)
Verstedelijkte gemeenten	0.40	(0.30)
Grote en regionale steden	0.07	(0.26)
Kustgemeenten	0.28	(0.39)
Politieke kennis	0.01	(0.04)
Politieke interesse	0.09***	(0.03)
Constante	-2.81***	(0.37)
N	1.844	
R ²	0,05	

- Omdat Migratie zo'n belangrijk thema is zowel in de open als de gesloten vraag, is het interessant om te kijken wie de personen precies zijn die migratie belangrijk vinden. We schatten daarom een regressie waar we het al dan niet vermelden van migratie als belangrijkste thema als de afhankelijke variabele nemen. In die regressie nemen we géén politieke variabelen op, dus geen partijstem, geen links-rechtsplaatsing etc. Dat doen we omdat migratie niet alleen een oorzaak is van die politieke overtuigingen maar ook een gevolg. Mensen stemmen Vlaams Belang en dat op zich zorgt er voor een stuk voor dat ze migratie belangrijker gaan vinden.
- Ten eerste is de 'verklaarde variantie' van de analyse klein. Dat wil zeggen dat de kenmerken in de regressie al bij al *geen* goede voorspeller zijn van migratie belangrijk vinden. Het zijn dus wellicht vooral de politieke kenmerken (niet opgenomen in de regressie) eerder dan de sociaal-demografische kenmerken die belangrijk zijn.
- Leeftijd is significant. Hoe ouder kiezers zijn, hoe meer ze migratie noemen als belangrijkste thema. Jongeren noemen het dus minder.
- Hoger opgeleiden noemen het minder dan gemiddeld opgeleiden, maar het is niet zo dat lager opgeleiden het meer noemen dan gemiddeld opgeleiden. Migratie belangrijk vinden zit dus *niet* specifiek bij lager opgeleiden, maar bij lager én bij gemiddeld opgeleiden.
- Qua inkomen zien we iets anders, hier zijn het vooral de gemiddelde inkomens die migratie meer noemen, en de lage inkomens minder (dan de gemiddelde inkomens).
- Niet verwonderlijk, zelf een migratieachtergrond hebben, verlaagt (sterk) je kans dat je migratie een probleem vindt.
- Noteer dat migratie belangrijk vinden *geen* stedelijk of landelijk verschijnsel is, het is in zo goed als alle types van gemeenten even sterk aanwezig, we zien geen significante verschillen. Dat verkleint de kans dat migratie belangrijk vinden gedreven wordt door de realiteit van toenemende migratie en de 'verkleuring' van de samenleving. Want ook waar er veel minder migratie en verkleuring is, bijvoorbeeld in landelijke gemeenten waar mensen minder geconfronteerd worden met die realiteit, zien we dat mensen migratie belangrijk vinden.
- Tenslotte is politieke interesse ook een factor. Meer politiek-geïnteresseerden geven om migratie als belangrijkste probleem.

Besluit belang politieke thema's

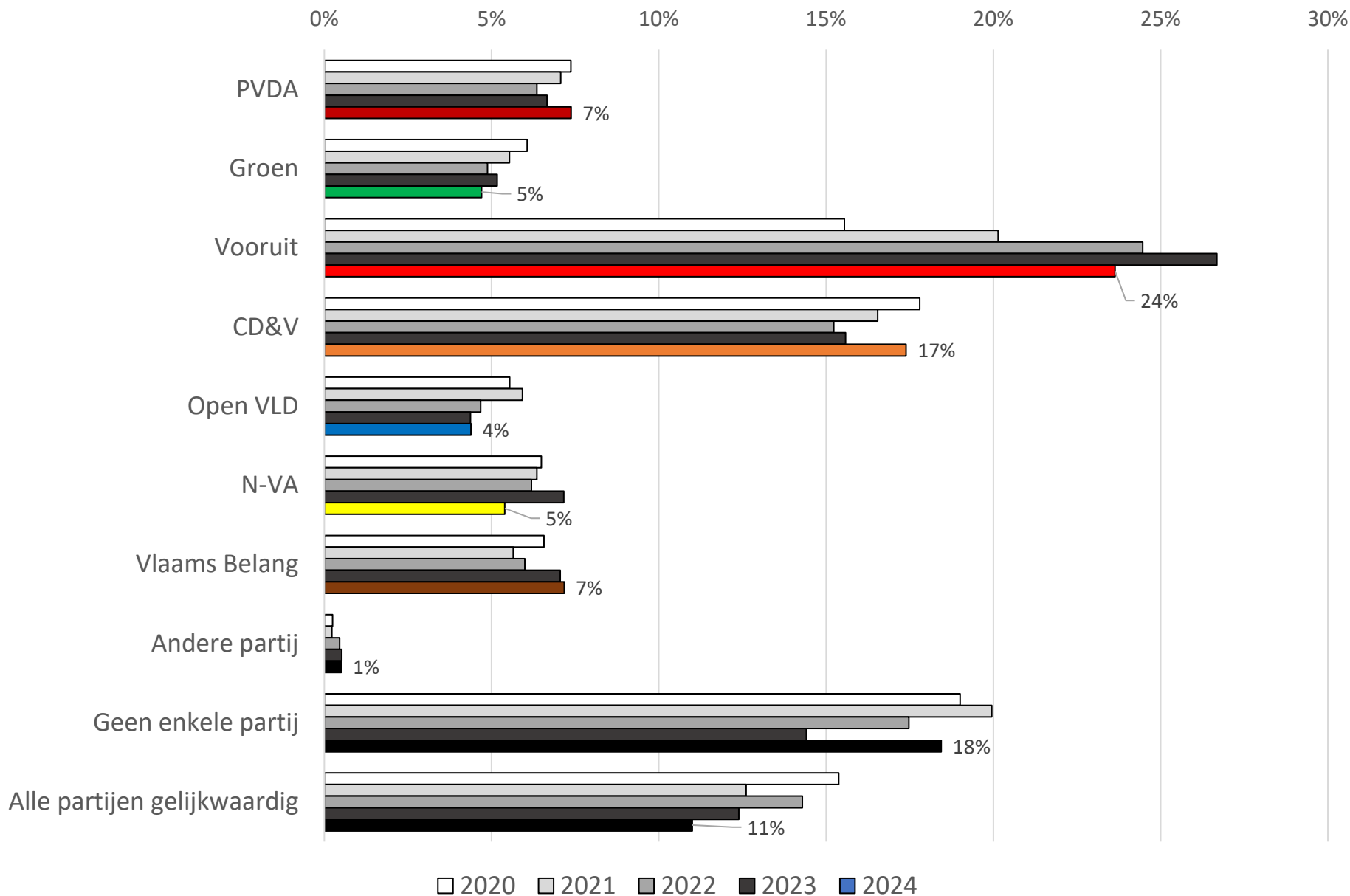
- Elk jaar opnieuw zien de besognes van de Vlamingen er anders uit, telkens weer zijn de wijzigingen substantieel. Tussen 2023 en 2024 zien we echter geen grote omkeringen meer. We zien eerder het doortrekken van de tendens die we tussen 2022 en 2023 al zagen. Migratie, economie, belastingen en politieke vertegenwoordiging lijken de top-thema's te zijn, vooral in de open vraag maar ook volgens de gesloten-vraagmethode. Economie gaat dan vooral over de inflatie en de koopkracht van burgers, dus er zit een aspect van ongelijkheid en koopkracht onder. Een sluipende stijger is ook criminaliteit, dat anno 2024 hoog scoort.
- Die mix van thema's lijkt slecht weer aan te kondigen voor de regeringspartijen. De overwinning van het Vlaams Belang in 2019 kon zondermeer aan het belang van het migratiethema worden toegeschreven; nu is dat thema helemaal terug aan de top van de ranking, het is tegenover 2023 zelfs verder doorgesgroeid in 2024. Criminaliteit is ook iets waarop de partij zich sterk profileert. In de vijf jaar dat we De Stemming doen was migratie nog nooit zo belangrijk. Dat de politiek zelf als een belangrijk probleem wordt beschouwd, wijst ook al in de richting van kiezers die zich afkeren van de traditionele en/of regeringspartijen.
- Maar een eventuele vertaling van het themabelang naar de verkiezingsuitslag en de sterkte van de partijen hangt af van het eigenaarschap van thema's, dat bespreken we nu in de volgende sectie.

7. Issue ownership

Eigenaarschap van thema's

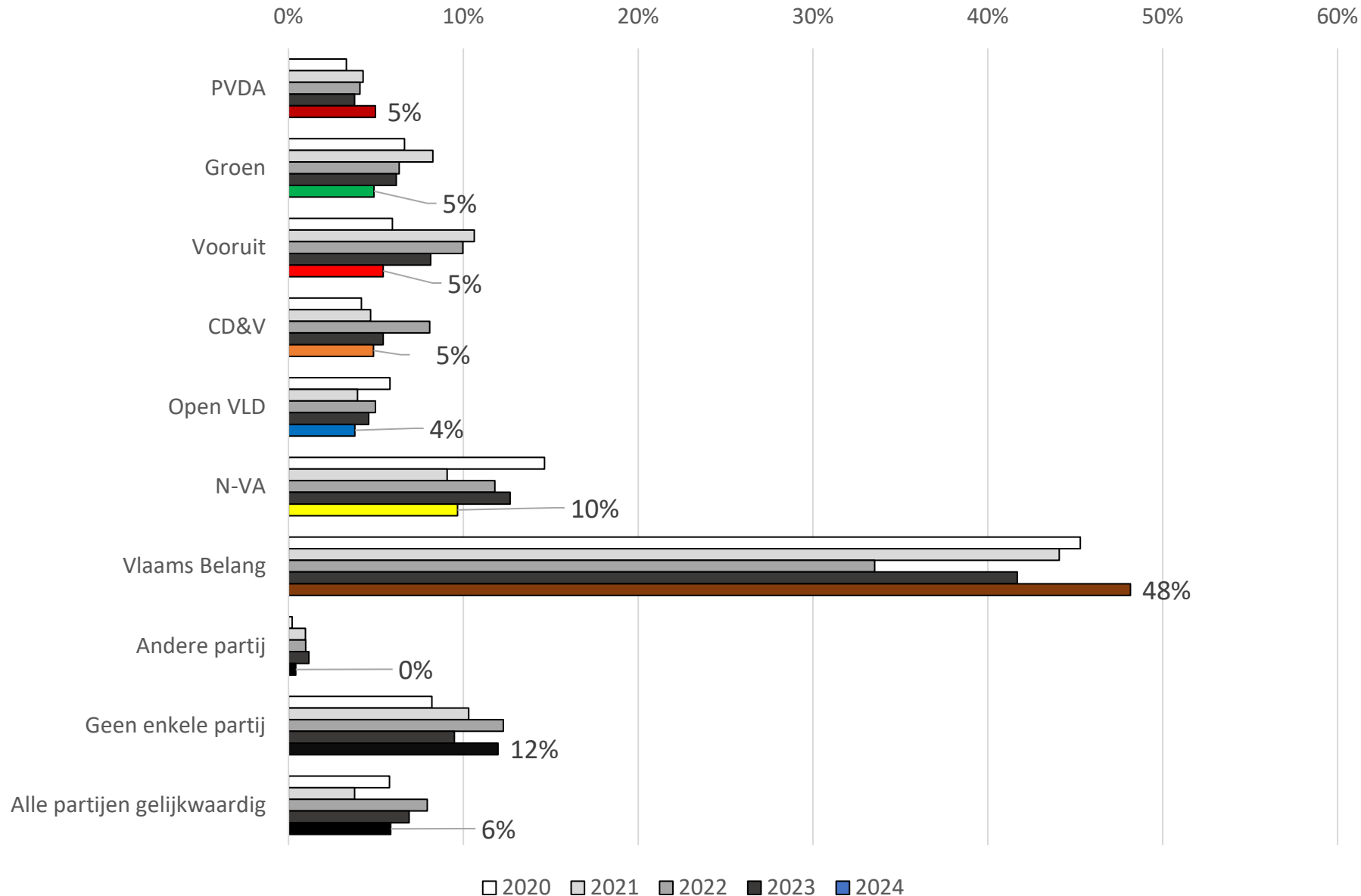
- *Partijen verschillen in de mate dat ze thema's belangrijk vinden. Welke van de Vlaamse partijen hecht volgens u het meeste belang aan het thema x?*
- *Issue ownership* is een belangrijke oorzaak van stemmen voor een partij. Als een kiezer een partij als de eigenaar beschouwt van een thema én dat thema belangrijk vindt, dan stijgt de kans sterk dat die kiezer op die partij stemt (zie verder in dit rapport, waar we stemgedrag verklaren).
- Partijen met een scherp themaprofiel trekken dus de themakiezers aan, partijen zonder themaprofiel trekken kiezers aan die niet bepaald om specifieke thema's geven.
- Internationaal onderzoek geeft aan dat thematisch stemmen doorheen de tijd aan belang heeft gewonnen, dat maakt dat een scherp issueprofiel steeds belangrijker wordt.
- We testen in DS2024 elf verschillende thema's, dezelfde als in 2022 en 2023.

Gezondheidszorg

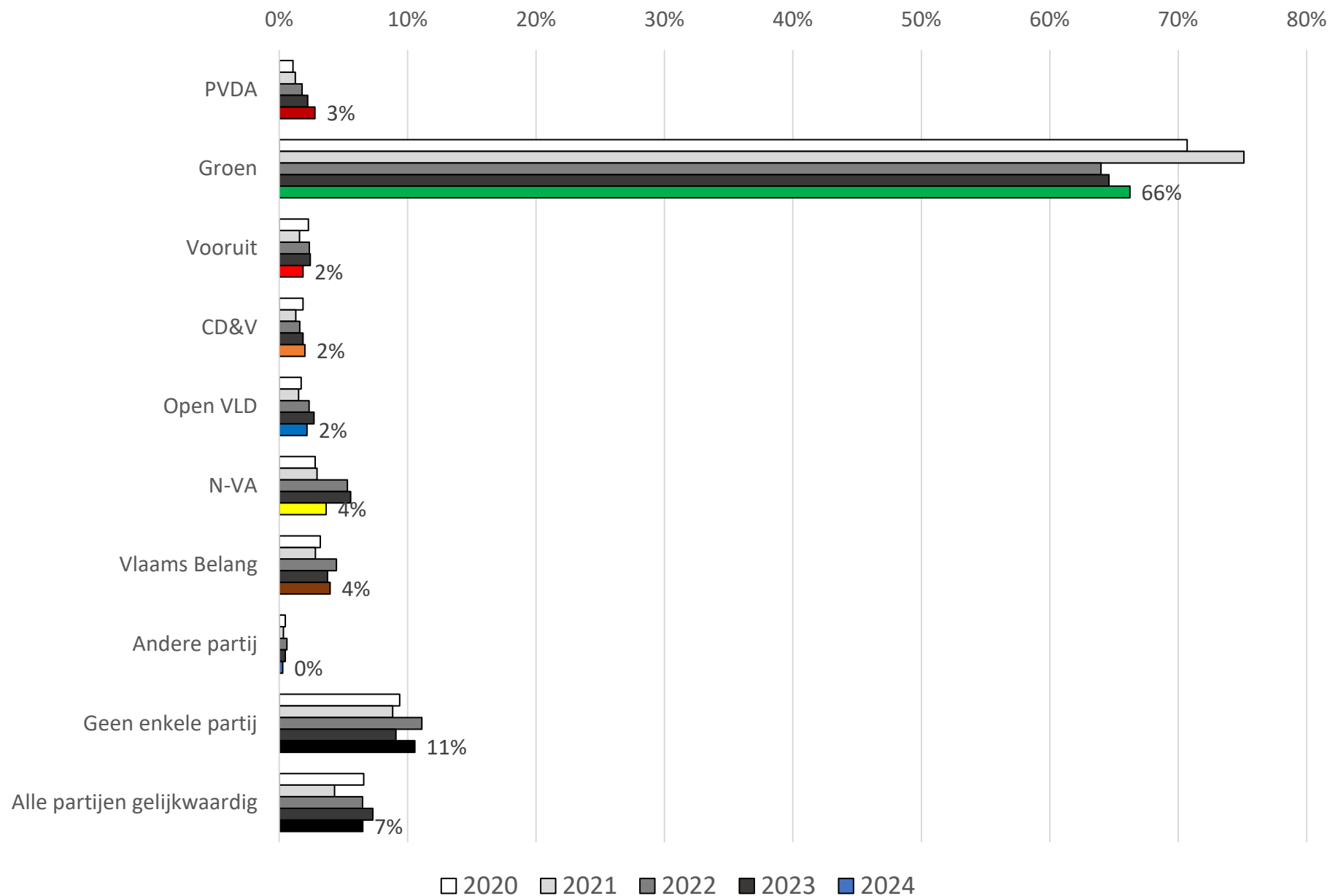
- Duidelijk Vandenbroucke-effect was er al in 2021, 2022 en 2023.
- Vooruit is nog steeds marktleider (24%), maar voorsprong is gedaald (niet-significant weliswaar).
- CD&V biedt weerwerk tegen Vooruit, alle andere partijen op gelijkaardige hoogte (rond 5%)
- Geen enkele partij wint/verliest significant tegenover 2023.

Migratie

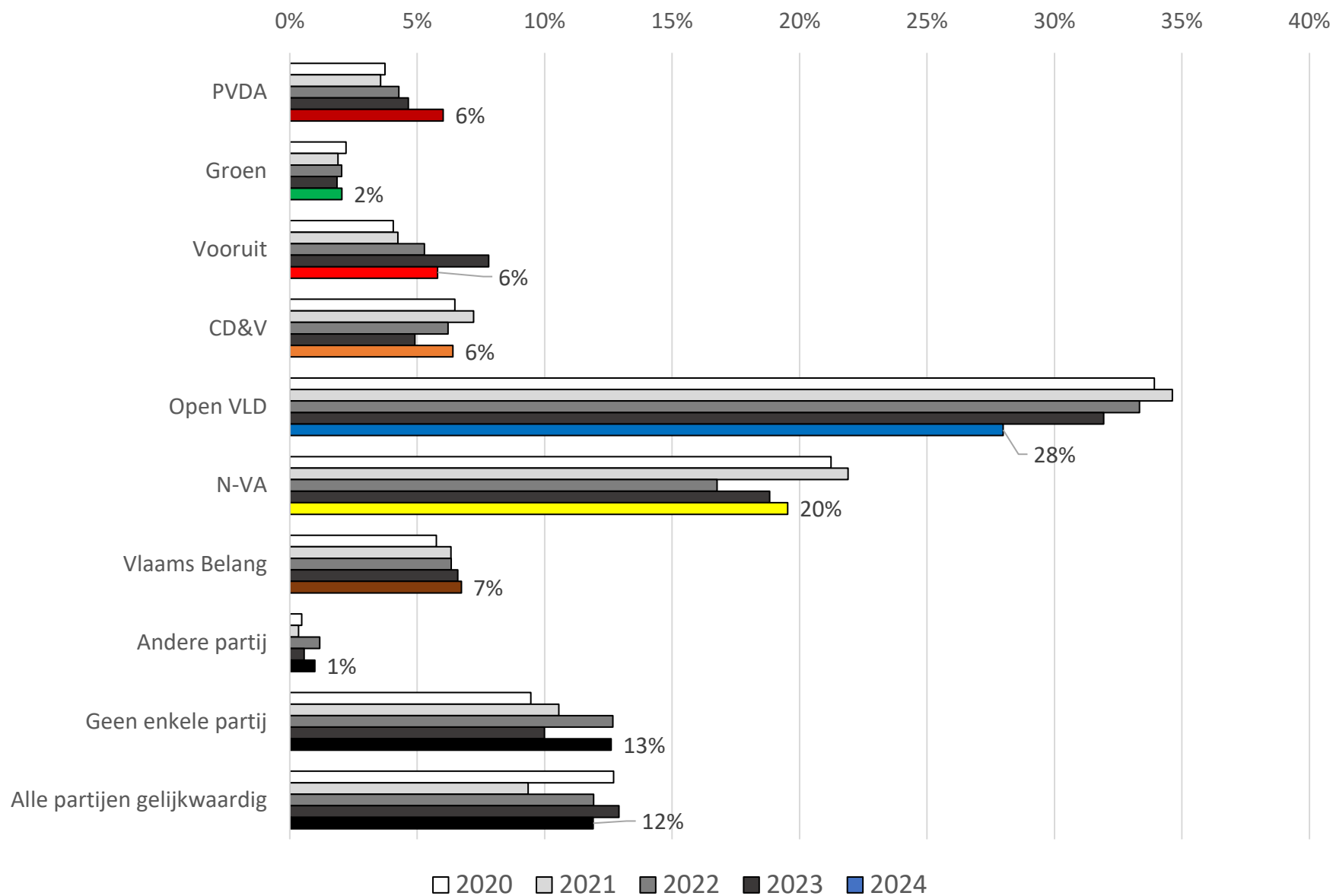
- Migratie is anno 2024 het belangrijkste thema, dus het eigenaarschap van dit thema heeft potentieel grote electorale gevolgen.
- Vlaams belang blijft onbedreigd eigenaar van migratie (48%), er is zelfs een significante *winst* tov. 2023 ($p=0,000$).
- N-VA is de challenger van Vlaams Belang op dit thema, op een *hele* grote afstand. Tussen 2023 en 2024 *verliest* N-VA significant van zijn standing op dit thema ($p=0,006$).
- Ook CD&V is interessant hier, omdat de partij de staatsecretaris van migratie levert. Dat levert niet veel issue ownership op, en ook geen stijging ervan.
- Verder daalt Vooruit, dat al laag scoorde, tussen 2023 en 2024 significant ($p=0,002$).

Klimaat

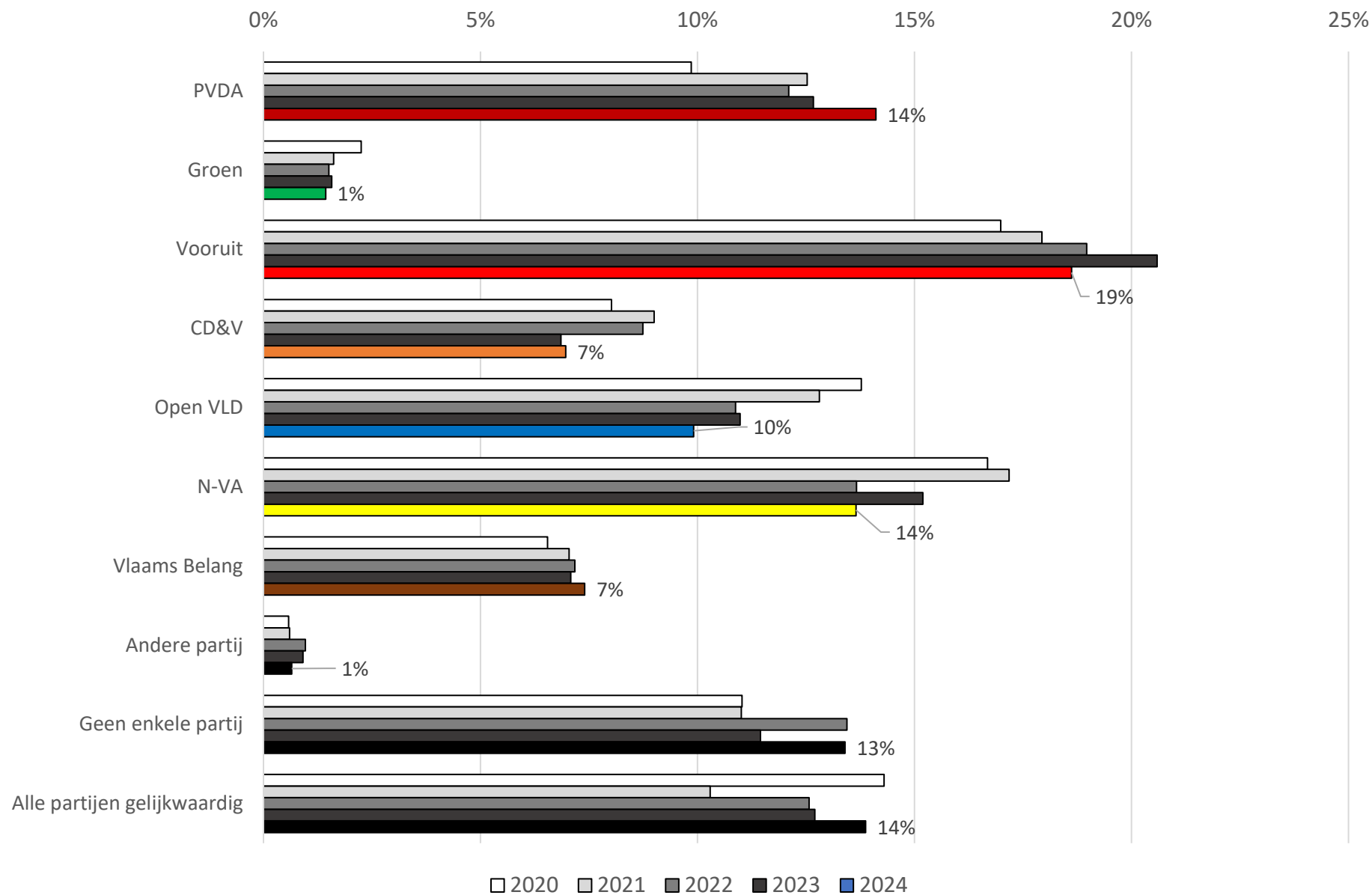
- Klimaat is hét voorbeeld van een ijzersterk issue ownership, voor Groen (66%).
- Geen enkele andere challenger komt maar in de buurt.
- Diep op de achtergrond verliest N-VA significant nog wat meer greep op klimaat ($p=0,004$).
- Noteer dat klimaat geen belangrijk thema is in 2024 (noch in de voorgaande jaren). Dus de electorale winst van het eigenaarschap er van moet niet te hoog worden ingeschat.

Economie

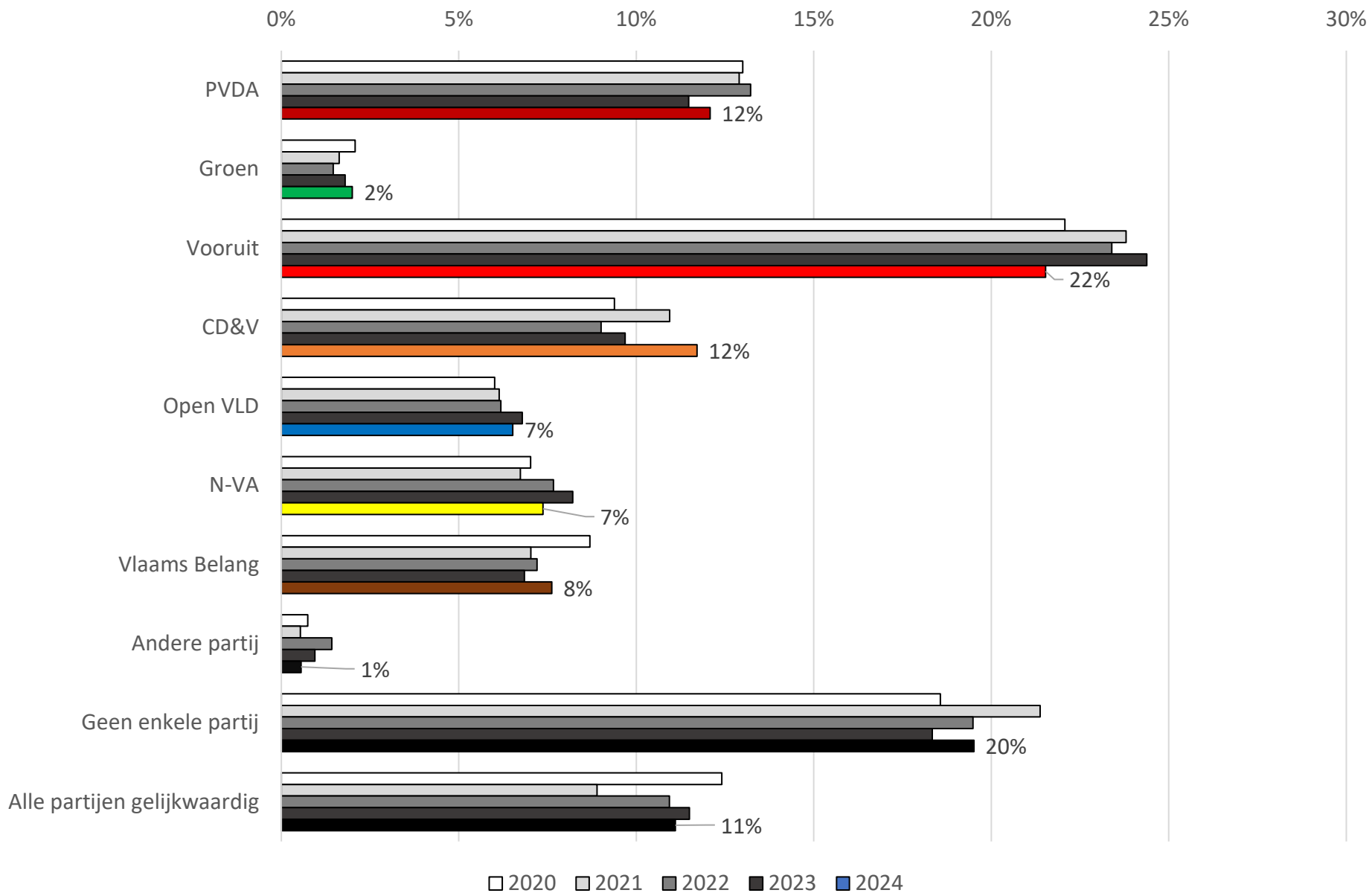
- Economie is een belangrijk thema waar mensen van wakker liggen, dat maakt het eigenaarschap er van relevant.
- Open Vld is eigenaar van economie 28%), N-VA is runner-up (20%). Beiden bewegen wat, maar niet significant.

Werkgelegenheid

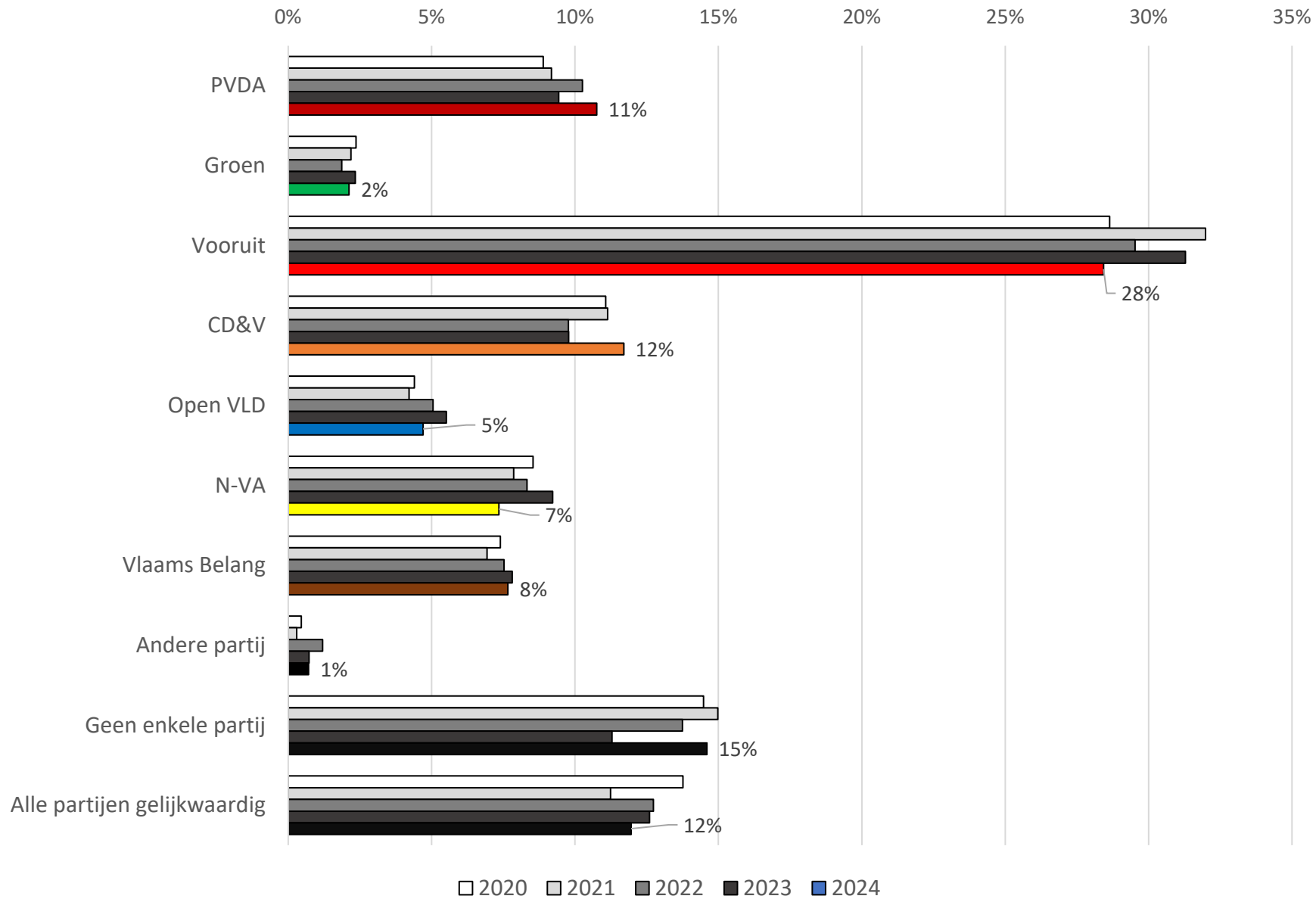
- Werkgelegenheid is veel meer gecontesteerd als thema, met een heel pak partijen die om eigenaarschap strijden
- In 2024 heeft Vooruit langzaam het laken naar zich toegetrokken (19%).
- N-VA is de challenger op rechts (14%).
- Geen enkele wijziging tov. 2024 is significant.

Pensioenen

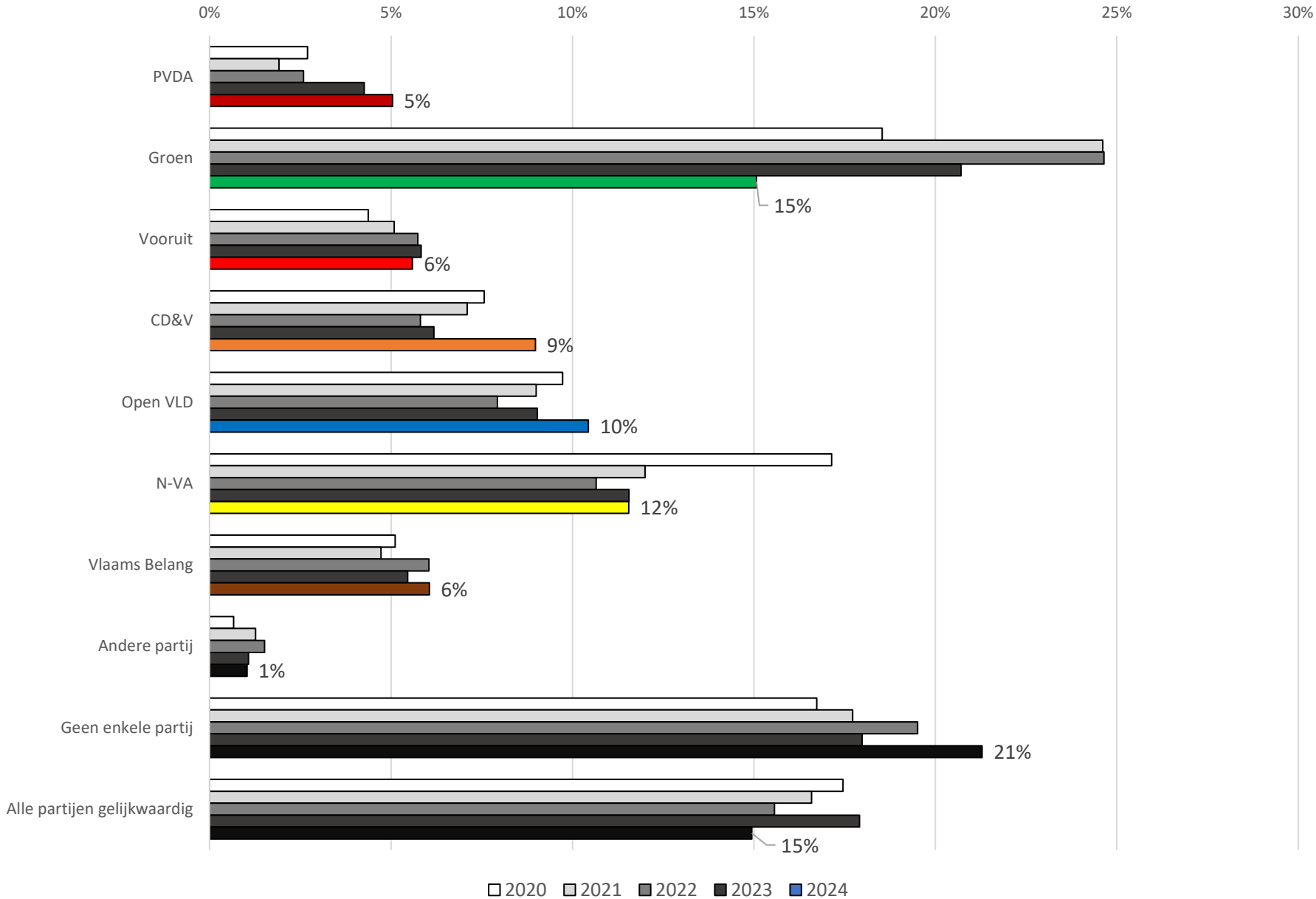
- Geen enkele significante wijziging, Vooruit blijft marktleider (22%).

Sociale zekerheid

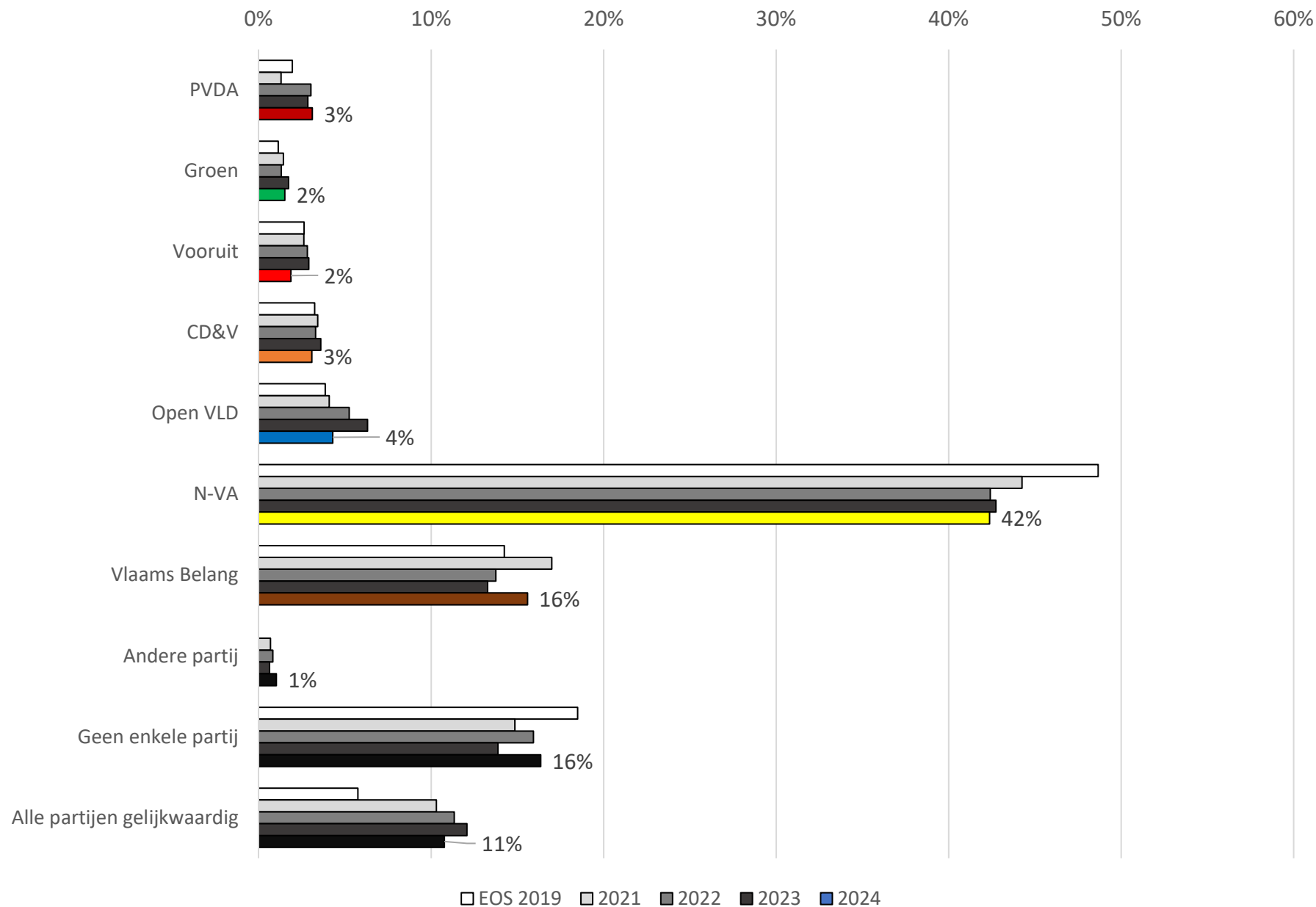
- Geen enkele significante wijziging, Vooruit blijft issue owner (28%). Alle andere partijen op grote afstand.

Mobiliteit

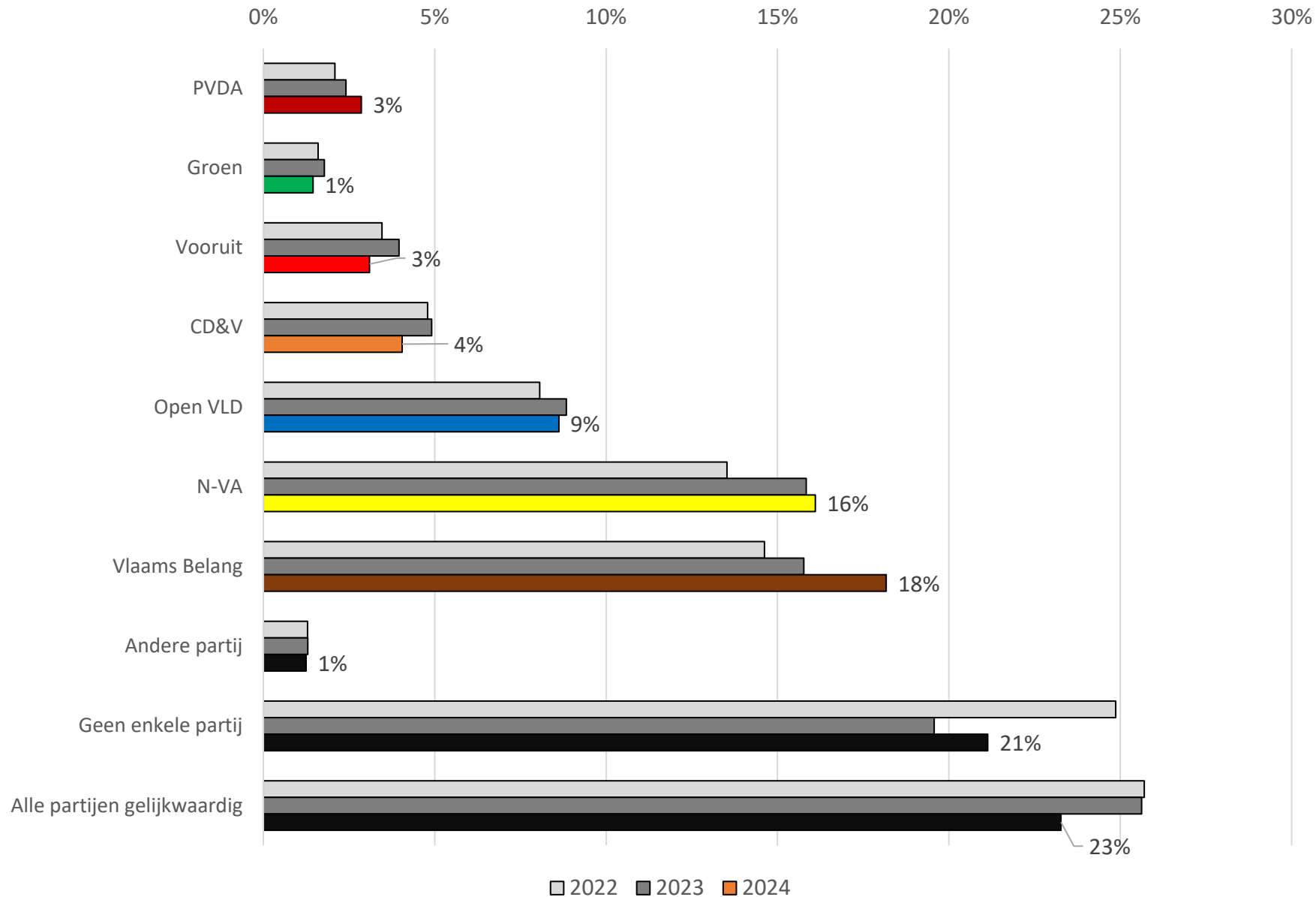
- Groen claimde in 2021 het ownership, en verliest daar nu opnieuw een stukje van, het verlies is significant ($p=0,000$). Ook al in 2023 was er verlies van Groen hier. Toch blijft de partij aan de kop van het peloton (15%), maar de voorsprong op N-VA is erg klein geworden (12%).
- CD&V gaat significant vooruit ($p=0,003$).
- Bij de andere partijen beweegt er weinig tussen 2023 en 2024.
- Opvallend: meer dan één op drie kiezers (21%+15%) wijst geen eigenaarschap toe. Dit is dus nog een potentieel wingewest, waarop partijen zich een reputatie kunnen uitbouwen. Anderzijds: mobiliteit is geen belangrijk thema, dus er veel kiezers mee werven is weinig waarschijnlijk.

Staatshervorming

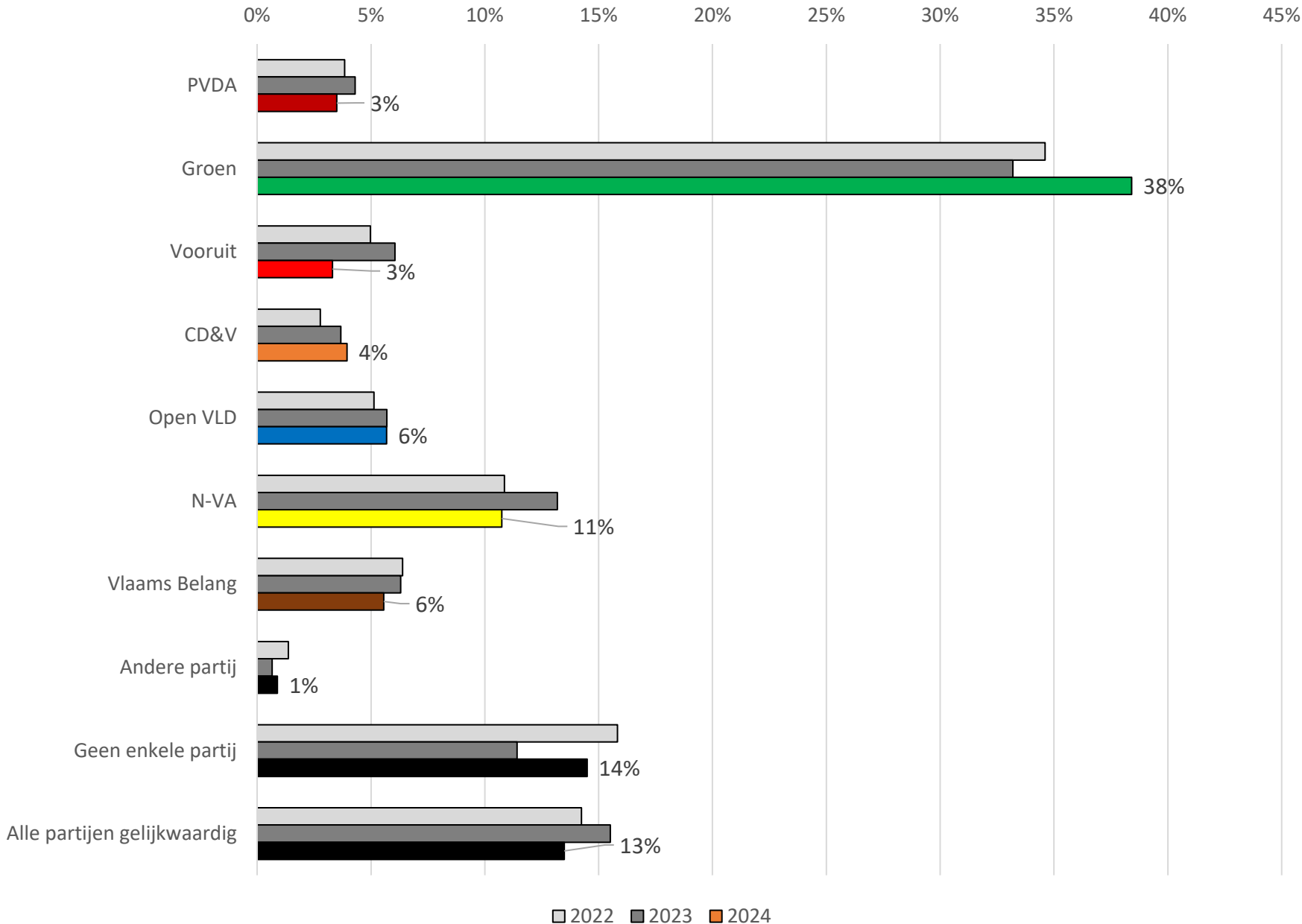
- N-VA onbedreigde eigenaar (42%), Vlaams belang is challenger maar komt niet in de buurt (16%).
- Geen enkele wijziging tussen 2023 en 2024 is statistisch significant.
- Gezien het weinige belang dat kiezers aan dit thema hechten, kan het electorale effect van eigenaarschap van dit thema als laag worden ingeschat.

Internationale veiligheid

- De grootste groepen kiezers associëren het thema met 'geen enkele partij' is of geven aan dat 'alle partijen gelijkwaardig zijn'. Er zijn dus veel mensen die helemaal geen eigenaarschap van dit thema zien.
- Wat toch merkwaardig blijft, is de zwakke score van de Open Vld (9%), dat was ook al in 2022 en 2023 zo. Met de zeer zichtbare en de als staatsman handelende premier De Croo zou de Open Vld hier een kanseliersbonus moeten hebben kunnen claimen, maar dat is niet het geval. Natuurlijk, doordat Open Vld weinig kiezers heeft, zijn er minder mensen die die partij aanduiden voor gelijk welke thema; want het is natuurlijk zo dat issue ownership tot stemgedrag leidt maar dat ook het omgekeerde het geval is.
- Het zijn de rechtse partijen N-VA (16%), federaal in de oppositie, en Vlaams Belang (18%), overal in de oppositie, die zich het meest hebben kunnen profileren. In cijfers passeert Vlaams Belang deze keer N-VA, maar de stijging van Vlaams Belang is niet significant.

Energie

- Groen is en blijft de onbetwiste eigenaar (38%), N-VA is de challenger (11%), maar op grote afstand. Groen verstevigt verder zijn greep op energie tussen 2023 en 2024 significant ($p=0,000$).
- Oorzaken van Groen-ownership zijn wellicht meervoudig: (1) de bekende voorkeur van Groen om uit kernenergie te stappen (dat is één van kernpunten van de partij, historisch gezien), (2) het hebben van de verantwoordelijke minister voor energie in de federale regering (Tinne Van der Straeten)
- Noteer dat Groen het laatste jaar schijnbaar en paar serieuze toegevingen heeft moeten doen in het kernenergie dossier, maar dat heeft het eigenaarschap van de partij niet negatief beïnvloed.
- Er is nog één significante beweging tussen 2023 en 2024 en dat is de achteruitgang van Vooruit (het zal ook daar voor al heel laag).

Besluit thema-eigenaarschap

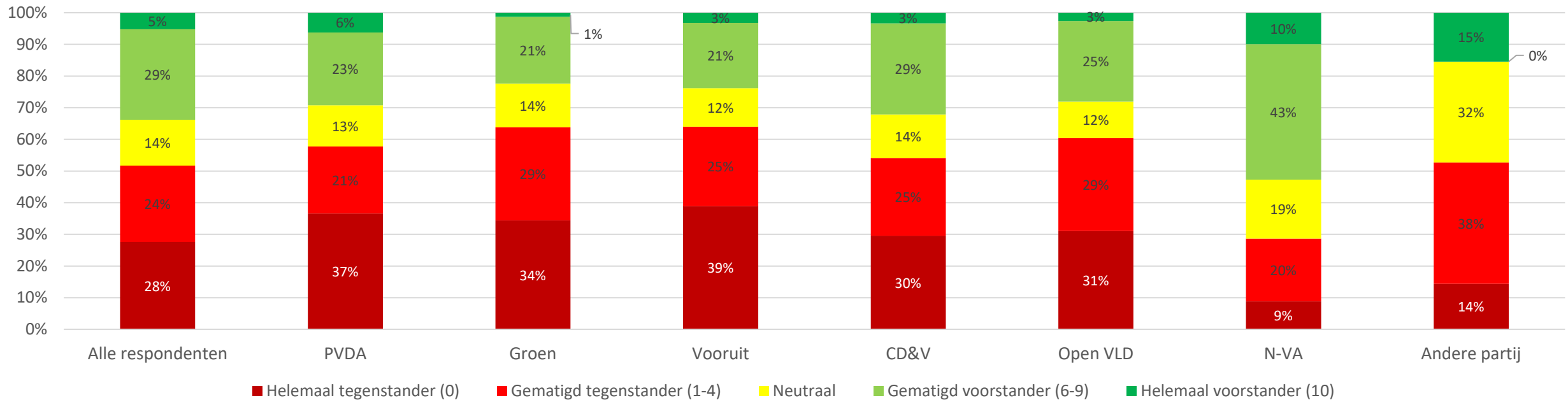
- Sommige thema's zijn in de perceptie van de kiezers stevig vastgeklonken aan partijen, en dat is stabiel; er zijn wijzigingen tussen 2023 en 2024, maar ze zijn beperkt.
- Geen enkele wijziging er van is significant, maar je ziet dat Vooruit op *alle* elf bevraagde thema's wat terrein verliest tegenover 2023. De algehele achteruitgang van de partij met het verlies van Conner Rousseau (zie elders, laatste sectie) vertaalt zich ook in wat schade op haar eigenaarschap van thema's.
- In Vlaanderen zijn er, onder de elf thema's die we bevroegen, zeven thema's die stabiele (of tenminste stevige) eigendom zijn van partijen: migratie (VB), criminaliteit (VB), klimaat (Groen), energie (Groen), sociale zekerheid (Vooruit), staatshervorming (N-VA), economie (Open Vld). Voor pensioenen (Vooruit), werkgelegenheid (Vooruit), mobiliteit (Groen) en Internationale veiligheid (Vlaams Belang) is er technisch gezien wel een *marktleider*, maar niet echt een *eigenaar*.
- De CD&V (en de PVDA) is de enige partij zonder duidelijk eigenaarschap op de thema's die wij bevroegen. Er is daarin ook nauwelijks verschil tussen 2020, 2021, 2022, 2023 en 2024.
- N-VA heeft alleen staatshervorming als *home turf*, maar scoort op vele thema's' tweede of derde (energie, internationale veiligheid, mobiliteit, werkgelegenheid, economie, en migratie). Dus de partij heeft wel degelijk een thematisch gezicht of veel gezichten.

8. Cordon sanitaire

Wordt het cordon sanitaire doorbroken?

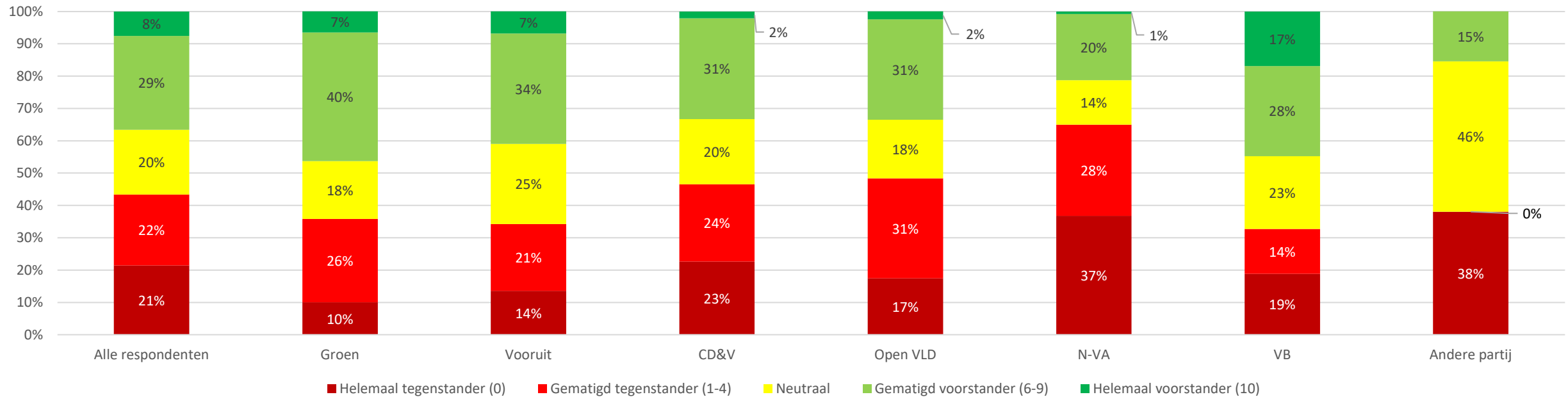
- In Vlaanderen bestaat er een zogenaamd cordon sanitaire rond het Vlaams Belang. Alle andere partijen, behalve de N-VA, hebben formeel verklaard dat ze omwille van principiële redenen nooit een coalitie zullen vormen met het Vlaams Belang.
- Sommigen zeggen dat het cordon sanitaire het Vlaamse Belang electoraal in de kaart speelt, omdat vele kiezers er niet van moeten hebben.
- Ook omdat bij de verkiezingen van 2024 het cordon zonder twijfel weer voorwerp wordt van vele debatten—stel je voor dat Vlaams Belang en N-VA samen sterk genoeg zouden zijn voor een meerderheidsregering in Vlaanderen—stelden we er in DS2024 twee nieuwe vragen over. Het gaat zowel om een vraag over Vlaams Belang maar ook om een vraag over PVDA.
- In DS2023 stelden we al eerder vragen over het cordon sanitaire tegen deze twee partijen. Toen vroegen we of de respondenten voor- of tegenstander waren van een cordon sanitaire, en of ze vonden dat de twee partijen in een regering moesten stappen. Globaal was een kleine meerderheid tegenstander van een cordon sanitaire tegen het Vlaams Belang (gemiddelde score 4,4 op 0-10 schaal), met grote verschillen over electoraten. Een veel grotere meerderheid was tegen een cordon sanitaire tegen PVDA.
- In DS2024 maken we het concreter. We vragen respondenten of ze vinden dat *de partij waarop ze nu zouden stemmen* al dan niet met Vlaams Belang/PVDA in een coalitie moet stappen. Onze vraag is concreter, volgens ons relevanter, en gaat over wat de eigen partij moet doen.
- *U gaf aan op [Huidige Stemkeuze] te stemmen als het nu verkiezingen zouden zijn. Bent u er tegenstander of voorstander van dat [Huidige Stemkeuze] in een regering met het Vlaams Belang/PVDA zou stappen? (0=helemaal tegenstander; 10 helemaal voorstander).*

Moet eigen partij coalitie aangaan met Vlaams Belang?

- Noteer dat we de kiezers van Vlaams Belang uiteraard niet meenemen in deze analyse. Die zijn natuurlijk voorstander dat hun partij mee mag regeren.
- Globaal zijn er minder Vlaamse kiezers (nogmaals: dus *buiten* de VB-kiezers) die vinden dat hun partij *wél* met het Vlaams Belang moet regeren (24%+28%) dan er kiezers zijn die daar wel voorstander van zijn (5%+29%). De meeste niet-VB-kiezers vinden dus dat hun partij *niet* met het VB moet regeren. Noteer dat dit dus een *andere* uitkomst is dan in DS2023. Toen vonden we dat de meeste kiezers tegen het CS waren, zij het slechts lichtjes (en toen werden de VB-kiezers *wél* meegerekend). Maar als het concreet wordt en over de eigen partij gaat, dan zien we toch meer voorstanders van het CS. Vlamingen zijn tegen 'het principe' van een CS, maar de meesten willen *niet* dat hun eigen partij het doorbreekt en met Vlaams Belang in zee gaat.
- De verschillen tussen partijen zijn heel groot, het is een thema dat de electoraten duidelijk verdeelt. Ook de electoraten zelf zijn opvallend verdeeld. Zo zijn er zelfs bij de linkse partijen toch substantiële groepen van kiezers die vinden dat hun partij *we!* met het VB in zee moet gaan.
- De veruit grootste voorstanders van een coalitie met VB vinden we bij N-VA. 53% van de N-VA kiezers wil het, 19% weet het niet en 29% is er tegen. Maar dus ook N-VA is intern verdeeld, de tegenstanders van samen met het VB regeren, vormen toch zowat één derde van de N-VA-kiezers.
- N-VA springt er echt uit, maar voor de rest volgt de verdeling van tegen- en voorstanders een duidelijke links-rechts-structuur. Er zijn twee uitzonderingen, CD&V-ers zijn meer voor het samenwerken van hun partij met VB dan Open-Vld-ers. En, PVDA-kiezers zijn, ondanks het feit dat ze voor een radicaal-linkse partij stemmen, meer voorstander van het regeren samen met de radicaal-rechtse VB dan de meer gematigde linkse electoraten van Groen en Vooruit.

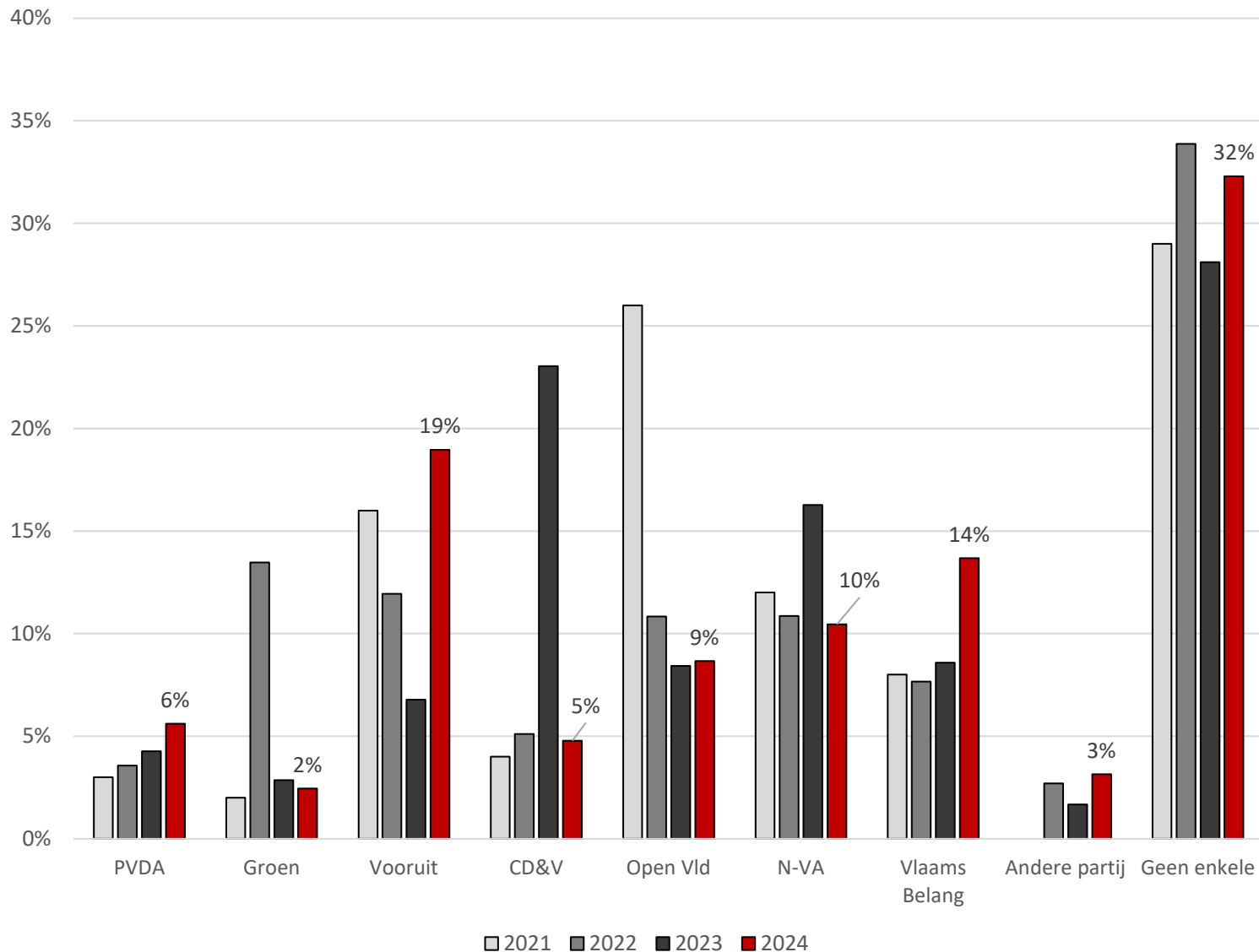
Moet de eigen partij een coalitie aangaan met PVDA?

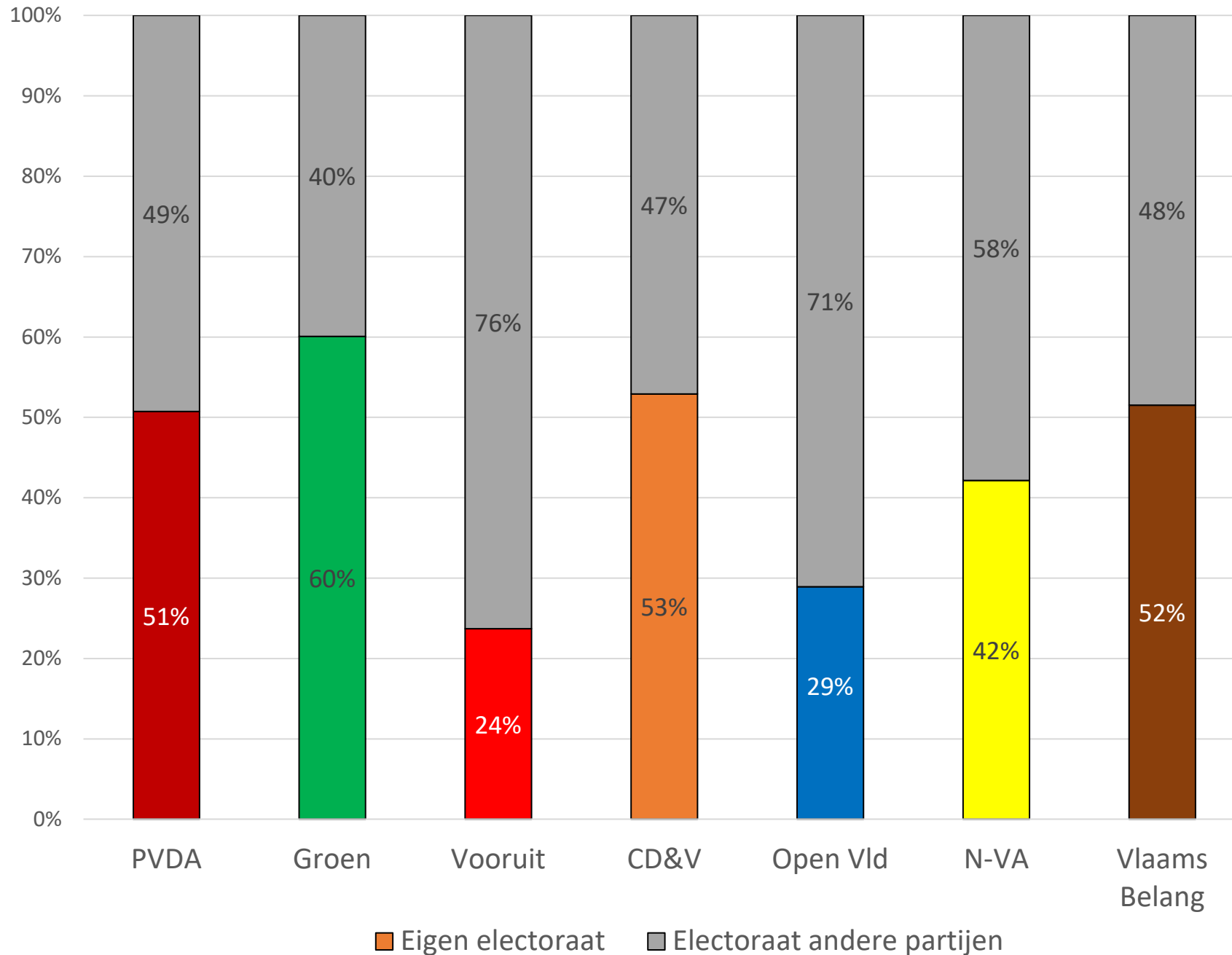
- Noteer dat we de kiezers van PVDA uiteraard niet meenemen in deze analyse. Die zijn natuurlijk voorstander dat hun partij mee mag regeren.
- Er is globaal meer steun voor het aangaan van een coalitie met PVDA dan met Vlaams Belang, maar er is ook meer twijfel (de gele balken zijn groter). Onder degenen die zich uitspreken, zijn er meer die niet willen dat hun partij met PVDA regeert dan dat er zijn die wel willen dat dat gebeurt.
- In geen enkel electoraat is er een meerderheid die wel met PVDA wil regeren, zelfs niet bij de twee andere linkse partijen Groen (47% steun) en Vooruit (41% steun). We zien bij die twee linkse electoraten verder ook heel wat twijfel (gele balken). Zoals de N-VA bij het eventueel samen regeren met VB op interne tegenstand zal botsen, zo zien we hetzelfde aan de linkerzijde bij Groen en Vooruit.
- Verder zien we dat rechtse electoraten meer tegen regeren met PVDA zijn dan linkse electoraten, volledig volgens de verwachting.
- Maar er is één grote uitzondering op deze regel, en dat zijn de VB-kiezers. Die vinden bijna evenveel dan Groen-kiezers (45% steun) dat hun partij wél met PVDA in zee moet gaan. Van alle partijen zijn VB-kiezers zelfs het minst tegenstanders (33%) van regeren met PVDA.
- Dat is toch een merkwaardige paradox, die we eigenlijk ook op de vorige slide over regeren met het Vlaams Belang zagen. De twee radicale electoraten zien er weinig graten in dat hun partij met de andere radicale partij aan de hele andere kant van het politieke spectrum zou regeren. Bij de radicale electoraten is er dus wederzijds begrip.

9. Partijen in de media

Welke partij is zichtbaar

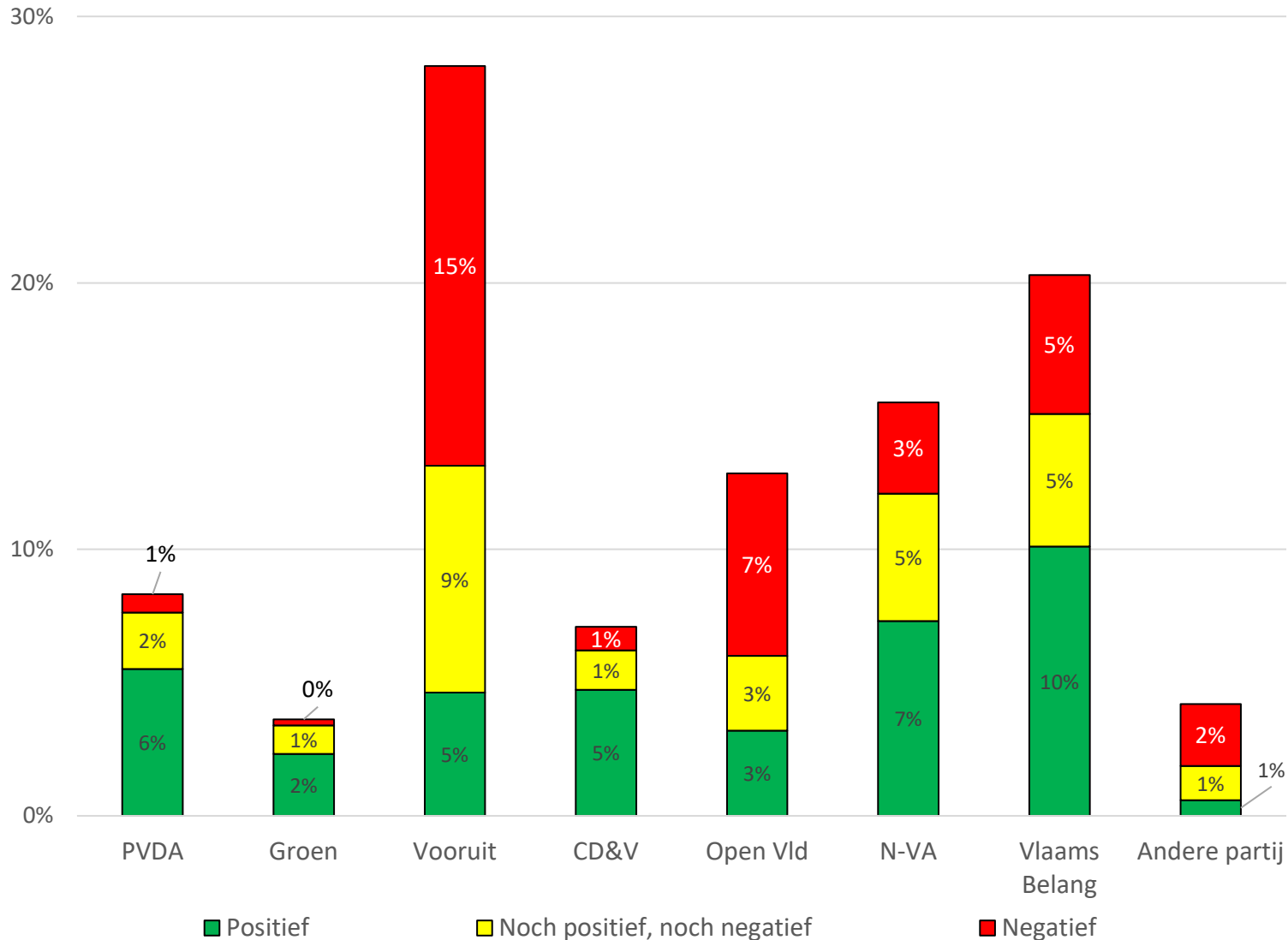

- Welke partij is u in de afgelopen weken het meest opgevallen in de media?
- Deze vraag is natuurlijk heel erg context-bepaald, en hangt af van wat er gebeurde aan politieke actualiteit tijdens en net voor de data-inzameling (januari 2024).
- Noteer dat elk jaar opnieuw de grootste groep kiezers zegt dat geen enkele partij hen bijzonder is opgevallen.
- De meest opvallende vaststelling in 2024 is dat Vooruit sterk in de kijker liep. 19% van de respondenten vond dat die partij hen het meest was opgevallen. In 2022 en 2023 was Vooruit er electoraal op voortgegaan, in de luwte, zonder op te vallen in de media.
- In 2021 was Open Vld nog de meest opvallende, dat was gerelateerd aan de El Kaouakibi saga. In 2022 was Groen het meest opvallend, toen had dat te maken met de energiecrisis en kernenergie, in 2023 had CD&V zich in de kijker gewerkt met de stikstofdiscussie in de Vlaamse regering. En nu dus in 2024 Vooruit, wellicht door Conner Rousseau en zijn val na zijn vermeende racistisch uitschuiver.
- In 2024 is het ook wel opvallend dat Vlaams Belang het tweede meest opviel, en dat terwijl de partij relatief weinig in de media aan bod komt. Er was ook geen gebeurtenis waarbij de partij opvallend aanwezig was. Wellicht hebben we hier te maken met het fenomeen dat de meest populaire partij ook gewoon structureel als zeer zichtbaar wordt ingeschat (door de eigen kiezers).

- Meestal vallen partijen vooral op bij hun eigen achterban, die een boontje voor de partij heeft. Maar in 2024 is dat niet het geval. Partijen hebben deze keer veel 'bereik'—noteer dat dat bereik ook negatief kan zijn—bij de andere electoraten.
- Kijk bijvoorbeeld naar Vlaams Belang. In 2023 viel die partij nog heel hard op bij de eigen achterban (74% tegen 26%) maar in 2024 is het bijna in balans. Hetzelfde geldt minder uitgesproken voor PVDA die nu evenveel door de niet-kiezers dan door de kiezers wordt gezien.
- Vooruit en Open Vld zijn de partijen die het meest opvielen buiten de eigen achterban. Voor Open Vld was dat ook al zo in 2023, voor Vooruit is het nieuw (maar ook niet onverwacht gezien de gebeurtenissen).

Positieve of negatieve indruk

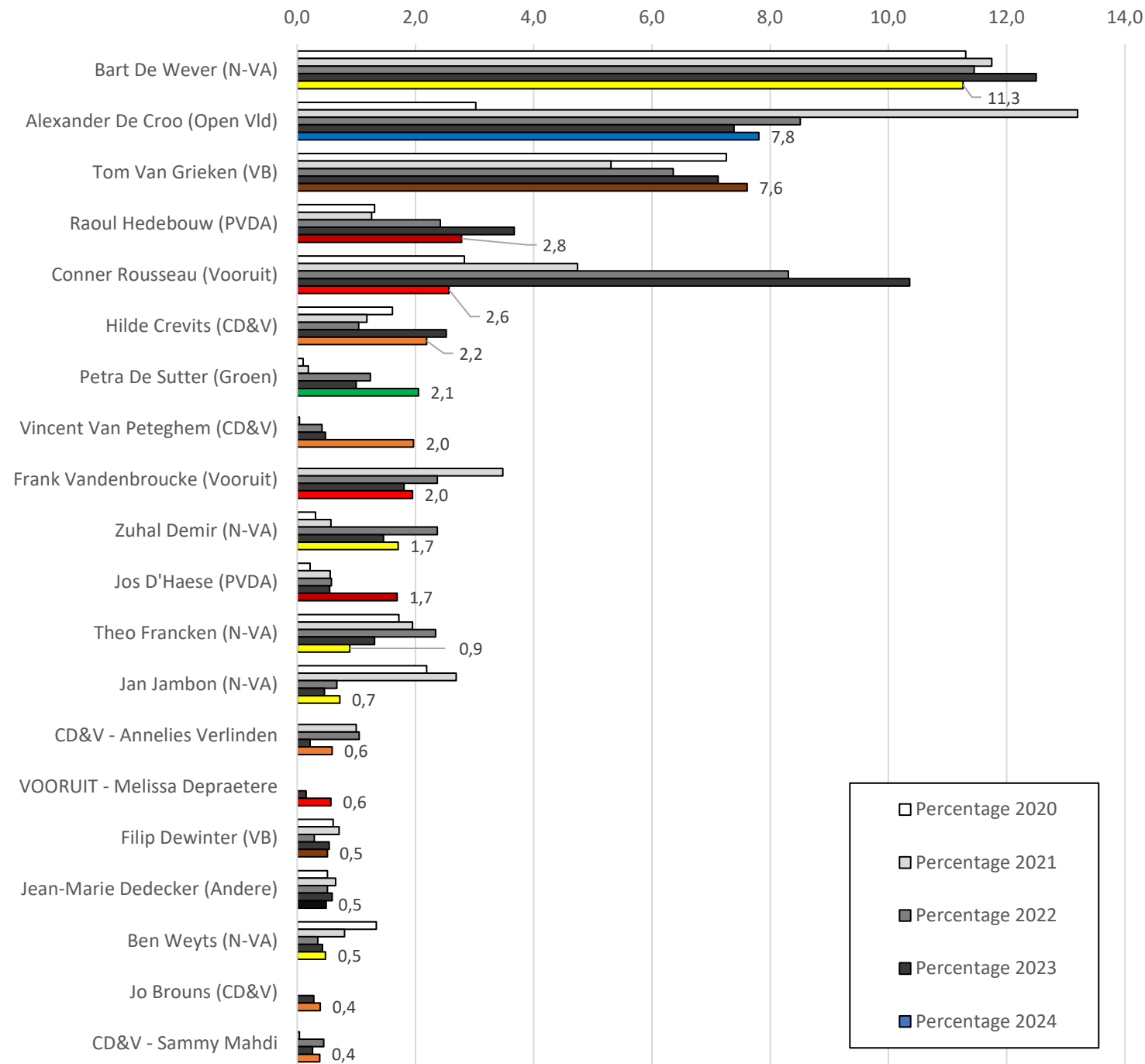

- *Maakte deze partij daarbij op u een positieve of een negatieve indruk?*
- Noteer dat we in deze grafiek degenen die zegden dat geen enkele partij hen was opgevallen buiten beschouwing laten. Daardoor liggen de percentages hoger dan op de eerste slide. Dat laat toe de percentages eenduidig te interpreteren. Bijvoorbeeld: de 1% bij de PVDA die het rode gedeelte van de PVDA-balk markeert, moet als volgt geïnterpreteerd worden. 1% van alle mensen die naar een specifieke partij verwijzen wanneer hen gevraagd wordt welke partij hen het meest is opgevallen zegt dat de PVDA hen het meest opviel en dat dat negatief was. De percentages in de grafiek tellen dus samen op tot 100%.
- Zuivere zichtbaarheid is interessant, maar de kwestie is toch vooral of die zichtbaarheid positief of negatief werd gepercipieerd. Immers, ook als je in een schandaal terechtkomt, ben je zichtbaar, maar dan was je dat wellicht liever niet.
- De belangrijkste conclusie is dat Vooruit met de vele aandacht die het kreeg toch vooral een negatieve indruk heeft gemaakt. 15% van de respondenten verwijst naar die partij en doet dat negatief. Dat is veruit het grootste percentage van de hele grafiek. We weten niet zeker dat dat met Conner Rousseau te maken heeft, maar we zien geen ander plausibele verklaring.
- Het was de vorige jaren ook al zo dat de partij die het meest opviel grotendeels negatief in de kijker liep. Opvallen is meestal negatief. Dus, media-zichtbaarheid is zeker niet altijd een goede zaak.
- Als we naar de groene stukken van de balkjes kijken dan zien we dat Vlaams Belang het meest positief is opgevallen, 10% van alle verwijzingen zijn positief naar VB. Ook N-VA en PVDA zijn positief opgevallen.
- CD&V is de enige partij waarbij er heel wat meer positieve dan negatieve en neutrale verwijzingen zijn, maar op een relatief laag niveau.

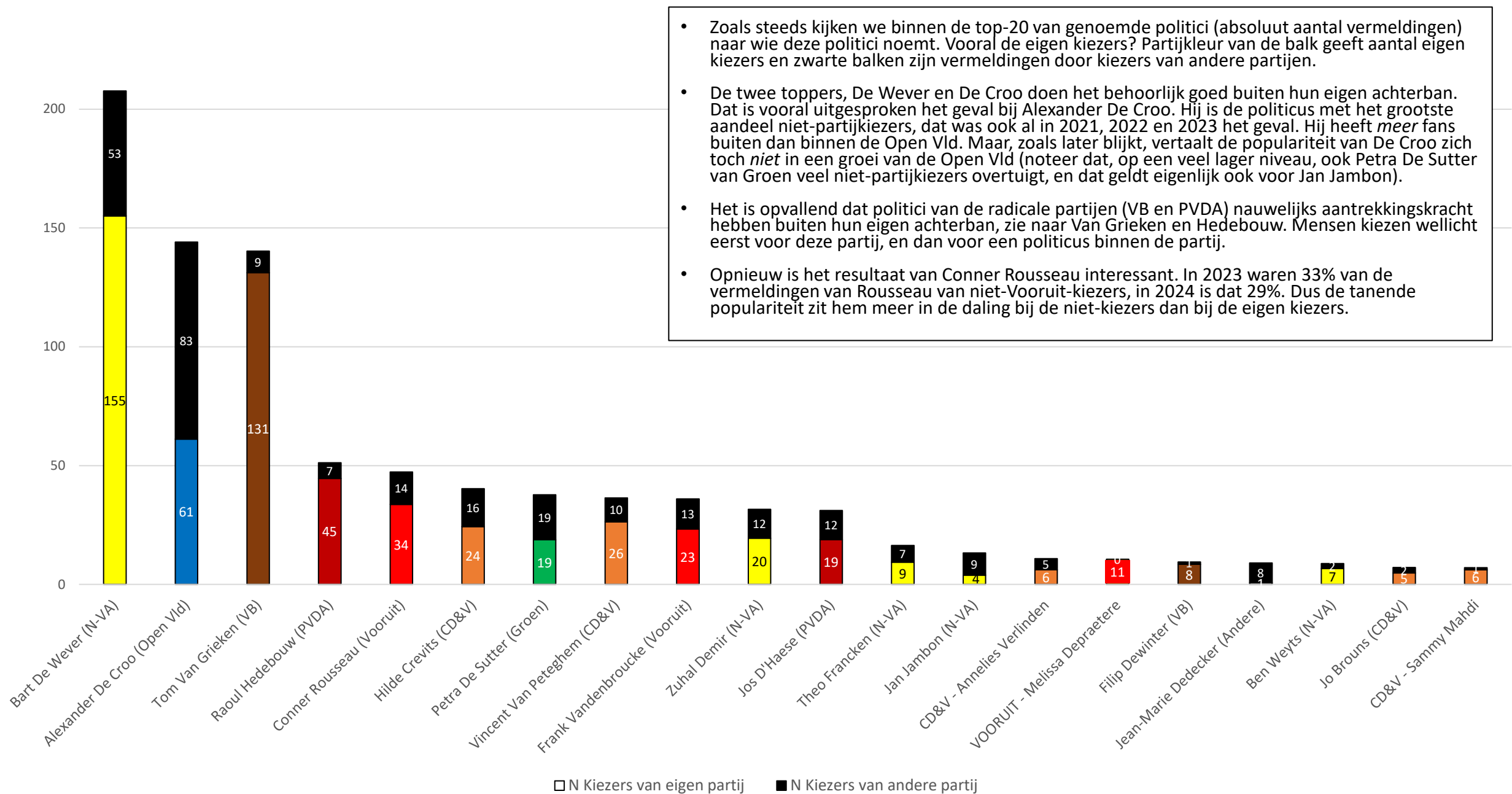
10. Populariteit politici

Populariteit van politici

- *Door welke politicus voelt u zich op dit moment het best vertegenwoordigd?*
- Respondenten schreven één naam op, ze kregen *geen* lijst van politici voorgeschoteld. Dat levert een veel scherper onderscheid tussen politici op; de vraag peilt naar de naam waar een respondent spontaan aan denkt.
- We tonen alleen de top-20 omdat het lager in de ranking om een erg beperkt aantal vermeldingen gaat.
- Meest populaire antwoord: *Geen enkele politicus* = 34% (627 respondenten)
 - In 2023 was dat aandeel nog 31%. Dus het aantal mensen dat zegt zich door geen enkele politicus vertegenwoordigd te voelen, *neemt toe* (de stijging is *net* niet significant, $p = 0.09$).
 - Heel veel burgers voelen zich dus expliciet door geen enkele politicus vertegenwoordigd
 - Deze categorie staat los van de 'weet niet'-categorie in het codeerschema, en bevat enkel respondenten die expliciet 'geen enkele', 'geen', ... aangaven
- 1035 respondenten gaven wél een naam van een politicus op. De resterende respondenten gaven geen antwoord, verwezen naar de partij, of verwezen naar andere personen (bvb. buitenlandse politici).

- Cijfers in de grafiek zijn de top-20 (anno 2024) percentages respondenten die spontaan de politicus/a noemen als degene die hen het meeste vertegenwoordigt. Het zijn dus lage cijfers want er is veel spreiding over veel verschillende politici.
- Bart De Wever blijft de onbetwistbare nummer één in Vlaanderen. In 2021 werd hij eenmalig voorbijgestoken door Alexander De Croo (toen coronabonus) maar in 2022, 2023 en dus ook 2024 zit De Wever terug op zijn troon (zoals in 2020). Er lijkt geen sleet op te zitten, maar hij verliest wel wat in 2024 (wel niet significant). Ook de ministers Zuhal Demir, Theo Francken en Ben Weyts staan in de top-20 voor N-VA, zonder veel wijzigingen. Doordat De Wever alle populariteit onder N-VA-kiezers naar zich toe zuigt (respondenten konden maar én naam noemen) blijft er voor de andere N-VA-ers niet zo veel over.
- Alexander De Croo was vorig jaar nummer drie, en nu nummer twee. Dat heeft niet zo veel te maken met de groei van zijn eigen populariteit maar vooral met de val van Conner Rousseau. Geen enkele andere Open Vld-politicus staat in de top-20. Als we dieper graven zien we dat Bart Somers en Gwendolyn Rutten elk één keer vermeld worden.
- In plaats van de 'grote vier' is er in 2024 sprake van de 'grote drie', en daar hoort ook Tom Van Grieken bij. Zijn populariteit stijgt gestaag verder sinds 2021 (geen significante wijziging sinds vorig jaar, maar significant ($p < .01$) in vergelijking met 2021), samen met de groei van zijn electoraat. Na Van Grieken gaapt er een kloof. Ook Filip Dewinter haalt nog steeds de top-20 voor Vlaams Belang. Barbara Pas en Dries Van Langenhove die vorig jaar nog in de top-20 stonden, vallen er nu uit.
- Raoul Hedebouw staat op de vierde plaats, op grote afstand van Van Grieken. De vorige jaren steeg hij stap voor stap, in 2024 wordt dat niet doorgetrokken. Noteer wel dat Jos D'Haese van PVDA ook groeiende is, en statistisch significant ($p < .01$).
- Conner Rousseau is dé grote wijziging, met een scherpe daling van meer dan 10% naar 2,6% ($p < .001$). Zijn vooruitgang de vorige jaren was spectaculair maar zijn val is dat zo mogelijk nog meer. Hij is al zijn winst van de vorige jaren in één klap kwijt en zit terug op het niveau van 2020. Strikt gesproken zat Rousseau ten tijde van de bevraging niet meer in de politiek dus het kan zijn dat een aantal mensen zich daarom niet meer door hem 'vertegenwoordigd' voelden, maar daar heeft het wellicht weinig mee te maken. De nieuwe Vooruit-voorzitter Melissa Depraetere komt de top-20 binnen, wat op zich als nieuwkomer een hele prestatie is (ze wordt direct de derde meest populaire partijvoorzitter, voor Sammy Mahdi bijvoorbeeld) maar haar populariteit kan die van Rousseau natuurlijk helemaal niet compenseren. Frank Vandenbroucke blijft zijn populariteit behouden.
- Hilde Crevits scoort de zesde plaats en is nipt de meest populaire C&V-politicus, maar Vincent Van Peteghem die significant groeit ($p < .001$), zit haar op de hielen. Ook Jo Brouns, Annelies Verlinden en Sammy Mahdi zitten nipt in de top-20. Noteer dat onze survey in het veld ging ruim voor het boerenprotest losbarstte.
- Petra De Sutter van Groen staat op plaats 7, vorig jaar nog op plaats 10. Haar groei tussen 2023 en 2024 is significant ($p < .05$). Tine Van Der Straeten haalt de top-20 niet meer (vorig jaar nog wel). Federale regeringsdeelname van Groen wordt niet echt verzilverd in persoonlijke populariteit.
- Als je naar de lijst kijkt, zie je dat die heel sterk wordt gevuld met partijvoorzitters en ministers. Van de top-20 zijn alleen Jos D'Haese, Theo Francken, Filip Dewinter en Jean-Marie Dedecker geen van beide.

- Zoals steeds kijken we binnen de top-20 van genoemde politici (absoluut aantal vermeldingen) naar wie deze politici noemt. Vooral de eigen kiezers? Partijkleur van de balk geeft aantal eigen kiezers en zwarte balken zijn vermeldingen door kiezers van andere partijen.
- De twee toppers, De Wever en De Croo doen het behoorlijk goed buiten hun eigen achterban. Dat is vooral uitgesproken het geval bij Alexander De Croo. Hij is de politicus met het grootste aandeel niet-partijkiezers, dat was ook al in 2021, 2022 en 2023 het geval. Hij heeft *meer* fans buiten dan binnen de Open Vld. Maar, zoals later blijkt, vertaalt de populariteit van De Croo zich toch *niet* in een groei van de Open Vld (noteer dat, op een veel lager niveau, ook Petra De Sutter van Groen veel niet-partijkiezers overtuigt, en dat geldt eigenlijk ook voor Jan Jambon).
- Het is opvallend dat politici van de radicale partijen (VB en PVDA) nauwelijks aantrekkingskracht hebben buiten hun eigen achterban, zie naar Van Grieken en Hedebouw. Mensen kiezen wellicht eerst voor deze partij, en dan voor een politicus binnen de partij.
- Opnieuw is het resultaat van Conner Rousseau interessant. In 2023 waren 33% van de vermeldingen van Rousseau van niet-Vooruit-kiezers, in 2024 is dat 29%. Dus de tanende populariteit zit hem meer in de daling bij de niet-kiezers dan bij de eigen kiezers.

Besluit populariteit politici

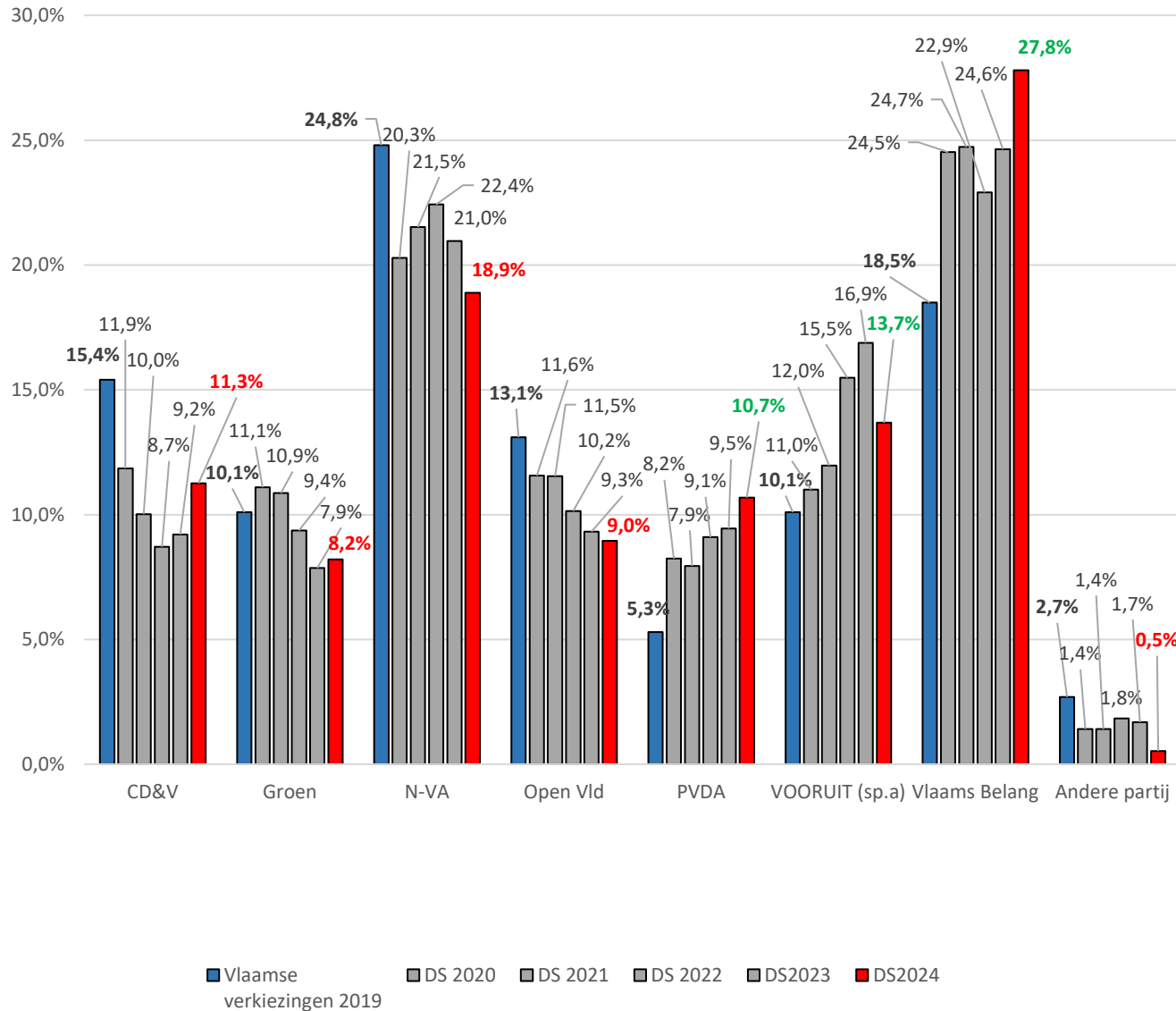
- Hoewel drie politici afgetekend het vaakst vermeld worden (De Wever, De Croo en Van Grieken), is het nu wel zo dat van de partijen voor het eerst één vertegenwoordiger bij de zeven meest populaire politici van Vlaanderen heeft. Dat komt in vergelijking met 2023 door het relatief doorgroeien van De Sutter van Groen.
- De Wever blijft het peloton aanvoeren, al jaren aan een stuk. De Croo had hem in 2021 even voorbijgestoken maar dat is sinds 2022 ongedaan gemaakt en blijft zo in 2024. De Wever is niet alleen populair, hij doet het ook relatief goed bij niet-N-VA-kiezers én in DS2022 toonden we aan dat veel van de N-VA kiezers hem belangrijker vinden dan de N-VA zelf (ze zeggen dat ze hem zouden volgen als hij naar een andere partij zou gaan; toegegeven: weinig waarschijnlijk). Van Grieken en Hedeboom zijn ook populair, maar vooral bij de eigen kiezers.
- Conner Rousseau krijgt een heel stevige klap. Zijn ontslag na het omstreden racismeverhaal heeft zijn populariteit gekelderde, maar hij blijft wel de meest vernoemde Vooruit-politicus.
- Al bij al zijn er daarnaast weinig wijzigingen in populariteit tussen 2023 en 2024. De krachtsverhoudingen aan het begin van de campagne lijken vast te staan.

11. Kiesintenties ('de peiling')

Bottom line: de stem

- Na de verkiezingen van 2019 is het lange tijd politiek onrustig geweest. Er was lang grote turbulentie, met een aantal diepe crisissen na elkaar.
 - Zo was er de bijzonder lange regeringsformatie en de ongewone, bijzonder versnipperde Vivaldi-regering die er het gevolg van is (2019-2020).
 - De coronacrisis (2020-2022) leidde tot ongekennde maatregelen, tot toenemend verzet tegen de maatregelen, en tot politieke ontevredenheid.
 - Dit werd in 2022 gevolgd door het conflict in Oekraïne met oorlog in Europa, exploderende energieprijzen, en grote stromen vluchtelingen.
 - In 2022-2023 werd de economisch *fall-out* van de oorlog verder duidelijk met stabiliserende/dalende energieprijzen maar voor de rest een voorthollende inflatie en een algemene stijging van de levensduurte. Verder was er in het begin van 2023 de grote stikstofcrisis in de Vlaamse regering en het 'schandaal' rond de uittredingsvergoedingen van politici (Kamervoorzitters)
 - In de tweede helft van 2023 ging de storm wat liggen. Corona was weg, de oorlog in Oekraïne verdween naar de achtergrond, de inflatie was onder controle. Wel was er de oorlog in Gaza maar het aantal binnenlandse gevolgen daarvan is laag. En natuurlijk het einde van Conner Rousseau als voorzitter van Vooruit in november en december 2024.
 - We peilen dus op een moment van relatieve rust (nog voor het boerenprotest).
- Leidt die terugkeer naar de normaliteit tot het stabiliseren van de electorale verschuivingen in de kiesintenties anno (begin) 2024?

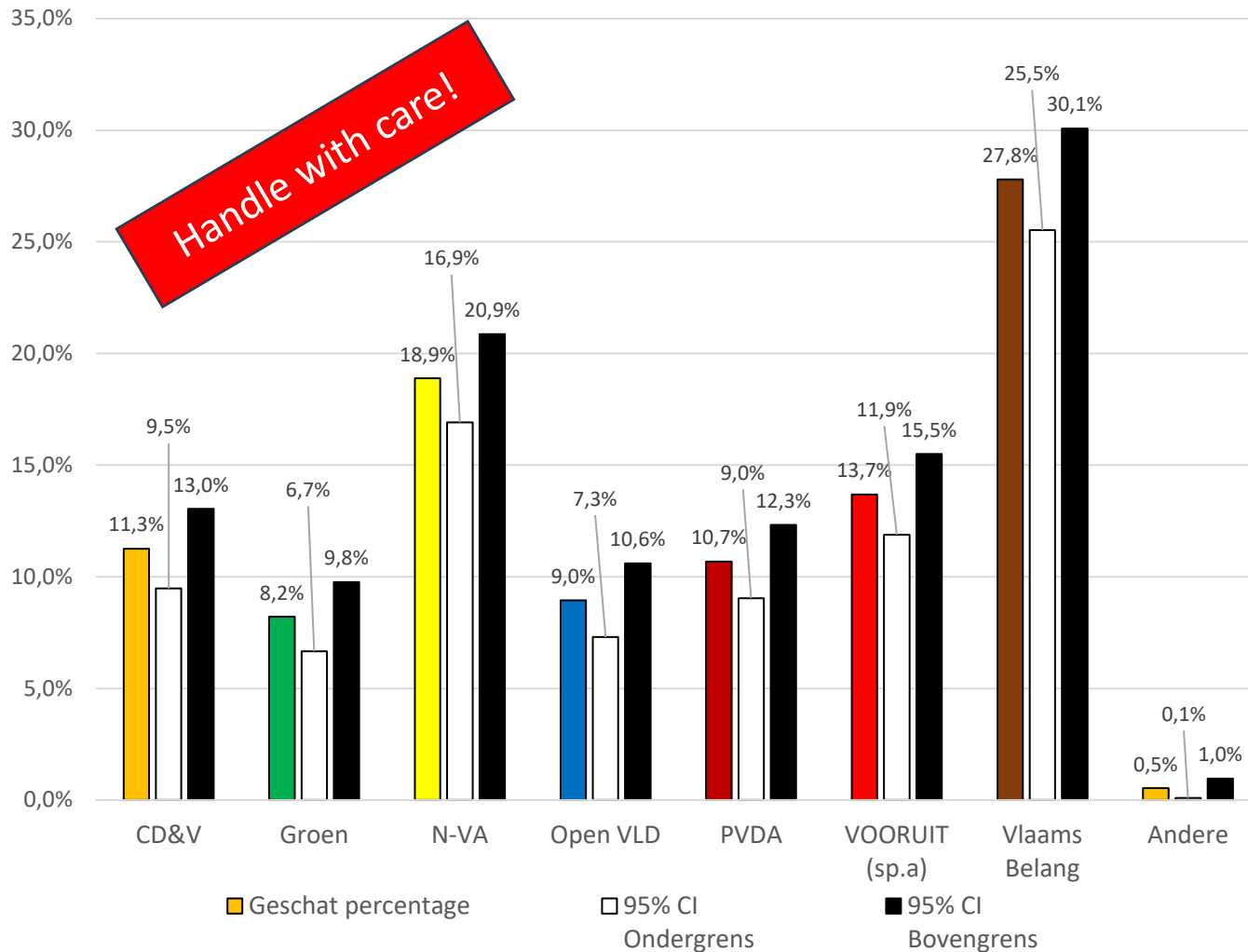
Kies-intenties 2024

- Algemeen: voor *alle* partijen zijn de verschuivingen tegenover 2019 significant (dat was ook al zo in 2023). Ten opzichte van DS2023, dus tijdens het laatste jaar, is in DS2024 *geen enkele wijziging* statistisch significant.
- Opletten met vergelijkingen, kan ook aan toeval liggen. Voor 2024 (en alle voorgaande versies van De Stemming) gaat het om een schatting met een foutenmarge. De gekleurde cijfers van 2024 verschillen met 95% zekerheid van de uitslag 2019, de niet gekleurde verschillen niet significant van 2019. Groen duidt op een significant hoger, rood op een significant lager resultaat dan 2019.
- Belangrijk: 10,1% van onze respondenten zegden dat ze nog niet wisten voor wie ze zouden stemmen. Die worden *niet* meegenomen in de berekeningen (maar zouden een groot verschil kunnen maken). In DS2023 zei nog 7,8% van de respondenten dat ze het nog niet wisten. Dus het aantal 'weet niet' is significant *gestegen* het laatste jaar ($p < .05$). Ook blanco/ongeldig en 'ik zou niet gaan stemmen' wordt niet meegenomen in deze grafiek.
- CD&V heeft de neergang sinds 2019 gestabiliseerd in DS2023 en nu in DS2024 zelfs lichtjes omgebogen. Maar tov. 2019 is er nog steeds fors verlies.
- Groen bewoog niet zo veel in de eerste jaren na 2019. Dan was er verlies. En nu in 2024 schijnt zich dat te stabiliseren op een lager niveau.
- N-VA verliest in DS2024 stevig ten opzichte van 2019 maar de daling tov. DS2023 is *niet* significant. De strijd met Vlaams Belang om het marktleiderschap lijkt wel verloren. We peilen N-VA voor het eerst (niet significant) onder de 20%--zelfs aan de bovenste zijde van het 95% betrouwbaarheidsinterval zit N-VA maar net boven de 20%.
- Open Vld was tegenover 2019 nog niet significant gedaald in 2021 maar wel in 2022, in 2023 en nu opnieuw in 2024. Verschil tussen 2023 en 2024 is niet significant, het is slechts héél kleine en niet-significante daling. Je kan ook zeggen dat Open Vld stabiliseert op hetzelfde niveau als in 2023.
- Een eerste winnaar is PVDA. De partij groeit uitgesproken tov. van 2019 (significant), het gaat bijna om een verdubbeling, en de stijging zet zich in DS2024 door. De laatste groei 2023-2024 is wel niet significant.
- Vooruit voelt het verlies van Conner Rousseau. De steeds maar stijgende curve tov. 2019 is gebroken. Onze peiling schat het verlies tegenover 2023 op zowat 3%, maar de daling tov. DS2023 is net niet significant.
- Vlaams Belang scoort heel hoog, de hoogste score sinds het begin van De Stemming (maar niet significant hoger in vergelijking met DS2023 van vorig jaar). Direct na 2019 ging de partij in 2020 met een sprong naar boven, daarna bleef ze drie jaar zowat constant, en nu in DS2024 is er weer een sprong vooruit. Wel zeker lijkt het dat de partij op dit moment de grootste van Vlaanderen is.

Peilingen zijn onzeker

Onzekerheidsmarges peiling DS2024

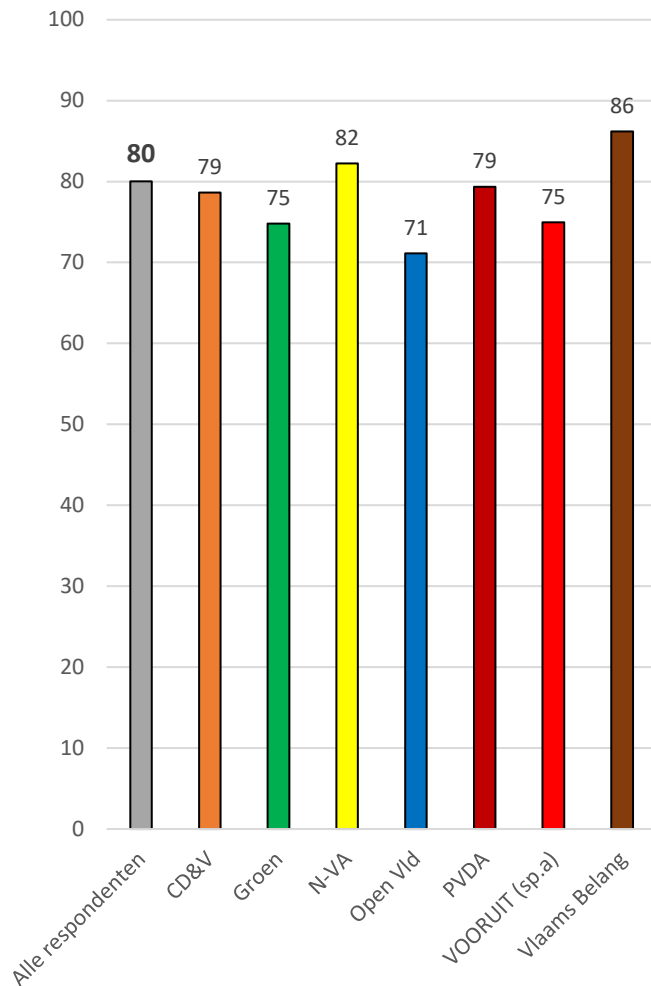
- Peilingen zijn altijd schattingen, op basis van een steekproef die kan afwijken van de populatie (dus alle kiezers). Er zit steeds een toevalscomponent in. Die is er alleen maar groter op geworden.
- De grafiek toont cijfers van De Stemming 2024 mét de onzekerheidsmarges per partij er bij. Met 95% zekerheid vallen de echte kiesintenties op het moment van onze survey binnen deze marge (dat is dus het zogenaamde '95% betrouwbaarheidsinterval').
- Bijvoorbeeld, bij CD&V schatten we de electorale grootte van de partij deze keer op 11,3%, maar de echte score van de partij zou ook hoger of lager kunnen liggen, met name tussen 9,5% en 13,0%. Het spreekt voor zich dat die marges meer dan een slok op een borrel verschil maken, zeker als er geflirt wordt met de psychologische grens van 10% (zie ook Open Vld, Groen en PVDA).
- Of de verschillen tussen de partijen statistisch significant zijn (dus met 95% betrouwbaarheid) kunnen we weten door te kijken of de betrouwbaarheidsintervallen van de schattingen tussen de partijen overlappen. Kijk bijvoorbeeld naar N-VA en Vlaams Belang, de twee partijen die sinds 2019 elkaar het marktleiderschap in Vlaanderen betwisten. Tot voor kort was het een nek-aan-nek race, maar volgens DS2024 is er nu wel degelijk een significant verschil tussen beide. N-VA scoort maximaal 20,9%, Vlaams Belang minimaal 25,5%. Dat is een stevig verschil. En dus zijn we tamelijk zeker dat Vlaams Belang op dit moment een stuk groter is dan N-VA.
- Wat lager zien we dat Vooruit schijnbaar de derde partij is, maar dat is niet zeker. Want de hoogste potentiële score van CD&V (13,0%) zit boven de laagste potentiële score van Vooruit (11,9%). Zelfs PVDA kan de derde partij zijn, met een hoogste potentiële score van 12,3%.
- Groen peilen we het laagste, maar de partij zou ook boven Open Vld kunnen scoren want haar hoogste potentiële score (9,8%) overlapt met de laagste van Open Vld (7,3%). Als Open Vld op zijn hoogste score zou landen (10,6%), kan de partij groter zijn dan CD&V en dan PVDA, als die laag zouden scoren.
- Buiten de betrouwbaarheidsintervallen die de afwijking van de werkelijkheid door zuiver toeval inschatten, zijn er nog andere redenen waarom de peilingsresultaten kunnen afwijken van de werkelijkheid: (1) het feit dat onze respondenten niet toevallig uit de hele populatie komen, (2) de meer dan 10% weet-niet-antwoorden, (3) de herweging op basis van een misschien foute stemherinnering uit 2019 (want al enkele jaren geleden), (4) de vele nieuwe kiezers waar we niet voor 2019 kunnen herwegen. DUS: de cijfers moeten dus met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

Stemzekerheid

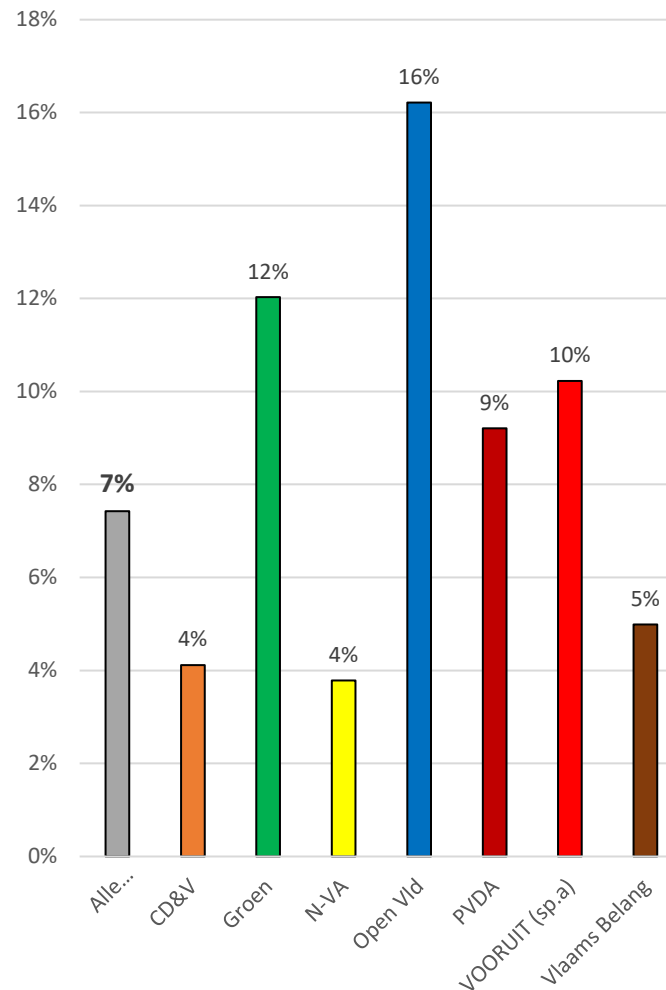
- Hoe groot is de kans dat de kiezers die anno januari 2024 voor een bepaalde partij *zeggen* te gaan stemmen toch nog van idee veranderen en bij de verkiezingen in juni later dit jaar toch een andere partij met hun stem verblijden? Een peiling is onvermijdelijk een momentopname, wellicht ook voor een stuk bepaald door tijdelijke gebeurtenissen.
- We analyseren dat op de volgende slides door per partij te kijken naar drie grootheden:
 1. Direct gemeten stemzekerheid. Dit zijn de antwoorden op een expliciete vraag over hoe zeker de respondenten van hun huidige keuze zijn.
 2. Indirect gemeten stemzekerheid.
 - a) De score die de huidige favoriete partij krijgt op de ‘waarschijnlijkheid dat u er ooit op zou stemmen’-vraag (die we ook gebruikten om de potentiëlen te meten). De idee is dat hoe hoger de huidige voorkeurspartij scoort (op de 0-10 schaal) hoe kleiner de kans is dat er alsnog voor een andere partij wordt gekozen.
 - b) De *afstand* in dezelfde waarschijnlijkheids-score tussen de huidige voorkeurspartij en de eerstvolgende, hoogstscorende partij. Hier is de idee dat als de voorkeurspartij relatief dicht wordt gevolgd door een mogelijke challenger, er eigenlijk twijfel is, en de kans op toch nog wisselen toeneemt.

Direct gemeten stemzekerheid

Gemiddelde zekerheid (op 100%)
van stem voor huidige
voorkeurspartij

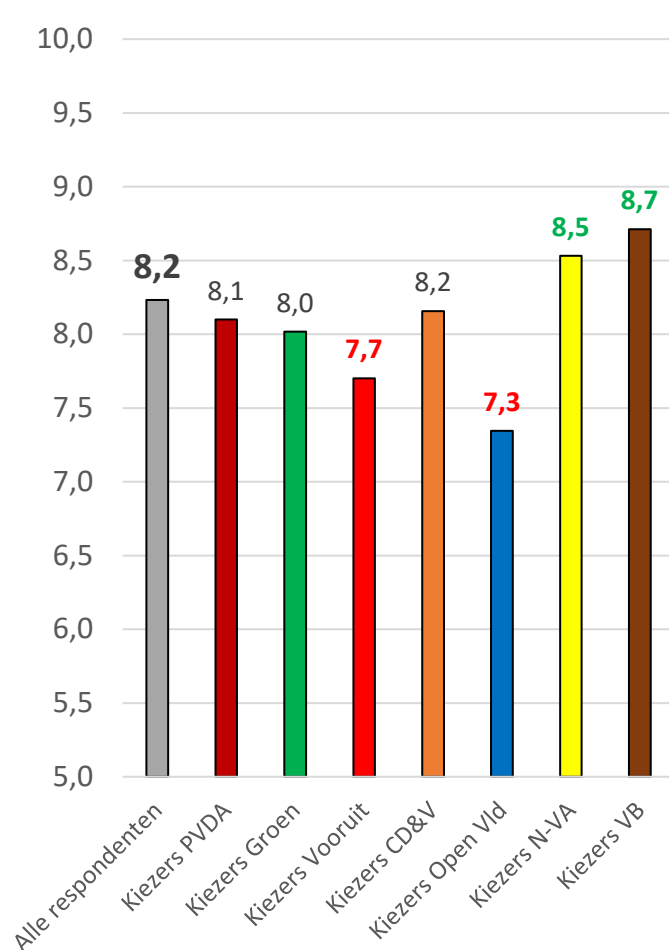
Percentage respondentent per partij
met minder dan 50% zekerheid

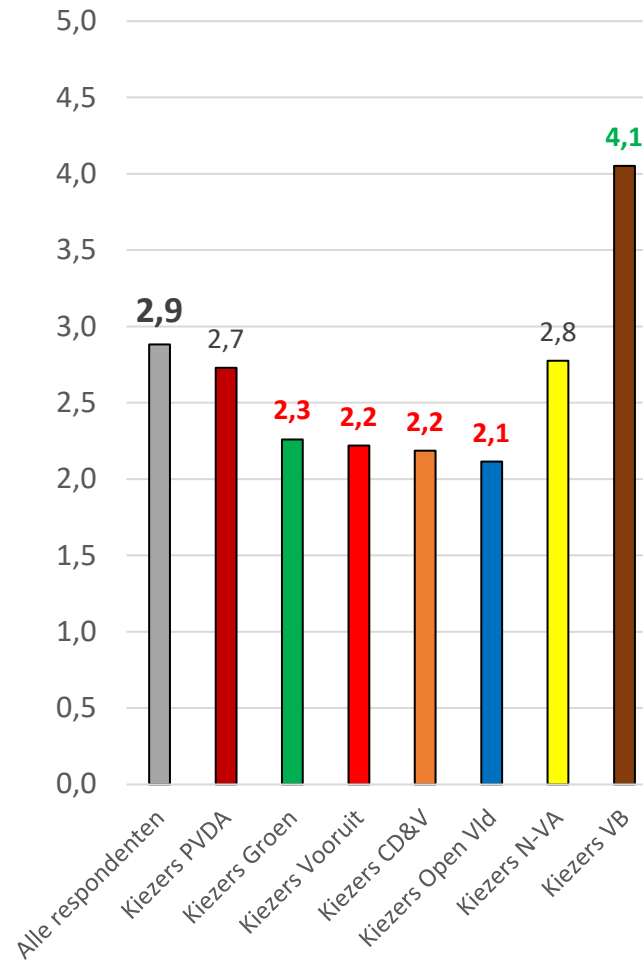
- U gaf aan op [Huidige Stemkeuze] te zullen stemmen. Hoe zeker bent u nu al van die stem? Geef hieronder aan met de slider van 0% tot 100% hoe zeker u bent (0=volledig onzeker, 100 =volledig zeker).
- Aan de linkerzijde zie je de gemiddelde zekerheid (maximaal 100%) per huidig electoraat. De gemiddelde kiezer van de zeven partijen zegt al 80% zeker te zijn, dus dat is vrij zeker. Noteer dat de ongeveer 10% kiezers die een weet-niet-antwoord gaven hier niet bij zijn. De meest zekere electoraten zijn die van vooral Vlaams Belang (86%) en daarna N-VA (82%). Open Vld scoort het laagst met slechts een gemiddelde zekerheid van 71%. De linkse electoraten van Groen (75%) en Vooruit (75%) zijn bij de minder zekere, de electoraten van CD&V (79%) en van PVDA (79%) zitten in het midden.
- De rechtergrafiek zoomt in op het aandeel zeer onzekeren per electoraat, dat zijn mensen die verklaren dat er minder dan 50% zekerheid is dat ze in juni 2014 ook echt op de huidige voorkeurspartij zullen stemmen. 7% van alle kiezers die zich in januari 2024 voor een partij uitspraken, zeggen nog zeer onzeker te zijn, maar er zijn grote verschillen tussen partijen. Opnieuw zien we gelijkaardige patronen, met wat nuances. De grafiek bevestigt dat een substantieel deel van de kiezers van Open Vld twijfelt: 16% van de huidige Open-Vld-Kiezers zegt nog te aarzelen (dat is ongeveer 1 op 6). Ook Groen heeft een relatief groot aandeel onzekere kiezers (12%). Opnieuw zien we dat meer N-VA en Vlaams Belang-kiezers al zeker zijn, het aantal onzekeren voor die partijen is laag met 4% en 5%. Opvallend is dat er ook onder de CD&V-kiezers niet veel twijfelaars meer zijn (4%).
- Wie zijn de onzekere kiezers? Als we een regressiemodel schatten dan zijn de volgende factoren een significante voorspeller van de zekerheid (0-100% score): leeftijd (ouderen meer zeker), rechtse kiezers meer zeker, extreme linkse of rechtse kiezers meer zeker, zich door geen enkele politicus vertegenwoordigd voelen meer onzeker, voor Open Vld stemmen *minder* zeker (tegenover CD&V als referentie), voor Vlaams Belang stemmen *meer* zeker (tegenover CD&V als referentie). Dus twee electoraten schieten er uit en zijn meer (on)zeker, zelfs als je rekening houdt met de achtergrond van deze mensen.

Indirect gemeten stemzekerheid

Gemiddelde waarschijnlijkheid om voor de huidige voorkeurspartij te stemmen

Gemiddelde afstand in waarschijnlijkheid om te stemmen voor huidige voorkeurspartij en de eerste challenger

- In Vlaanderen zijn verschillende politieke partijen actief. Kunt u aangeven hoe waarschijnlijk het is dat u ooit op elk van de onderstaande partijen zou stemmen? (0=zeer onwaarschijnlijk, 10=zeer waarschijnlijk). We kijken in de linkse grafiek naar de gemiddelde 0-10 score van de partij waarop de respondenten zeggen te stemmen en in de rechtse grafiek naar de afstand per electoraat tussen de partij waarop ze zeggen te zullen stemmen en de eerstvolgende partij (challenger). Noteer dat beide grafieken op een andere as staan, van 5 tot 10 in de linkse en van 0 tot 5 in de rechtse grafiek. De labels zijn in het vet gedrukt als een electoraat significant afwijkt van het algemeen gemiddelde, groen als die afwijking in de richting van meer zekerheid wijst en rood als het om minder zekerheid gaat.
- Leesvoorbeeld linkse grafiek: gemiddeld geven de kiezers op de 10-puntenschaal een score van 8,2 aan de partij waar ze een voorkeur voor hebben. Leesvoorbeeld rechtse grafiek: gemiddeld is de afstand op de 10-puntenschaal tussen de score van de partij waar de respondenten zeggen te zullen voor stemmen en de tweede hoogstscorende partij 2,9.
- Als we beide grafieken samennemen zit het Vlaams Belang het meest gebeiteld voor 2024. De kans dat de partij nog veel van de huidige kiezers zal verliezen, lijkt het kleinst. Vlaams Belang-kiezers scoren hun partij hoger (score 8,7) dan de kiezers van alle andere partijen van hun partij houden. Maar ook, de afstand tussen het Vlaams Belang en de eerstvolgende challenger (N-VA, niet in grafiek) is veruit het grootst met 4,1, terwijl die gemiddelde afstand maar 2,9 is. VB-kiezers zijn dus heel zeker van hun stem, de kans dat daar in 2024 nog veel van af gaat, lijkt klein.
- Aan de andere zijde, lijkt Open Vld met het meest onzekere electoraat te worden geconfronteerd. Deze kiezers scoren hun partij vooral het minst hoog van alle electoraten (7,3) en de afstand tot de eerste challenger is ook het kleinst (2,1).
- Verder heeft de N-VA ook vrij zekere kiezers, schijnen deze twee grafieken te suggereren, terwijl de kiezers van Vooruit ook niet zo zeker zijn.

Wat kenmerkt de zekeren en onzekeren?

Attitude/Karakteristiek	Kiezers PVDA	Kiezers Groen	Kiezers Vooruit	Kiezers CD&V	Kiezers Open Vld	Kiezers N-VA	Kiezers VB
Leeftijd	0,18	0,48	0,33	0,34	0,58	0,38	0,19
Algemeen links-rechts	-0,31	-0,17	-0,31	-0,02	0,35	0,27	0,33
Sociaal-economisch links-rechts	-0,22	-0,21	-0,30	-0,17	0,27	0,28	0,23
Sociaal-cultureel links-rechts	-0,25	-0,19	-0,21	-0,02	0,11	0,22	0,28
Politiek vertrouwen	-0,08	0,14	0,06	0,17	0,27	0,01	-0,21
Beleidsvaluatie Vlaamse Regering	-0,03	-0,12	0,01	0,28	0,22	0,21	-0,21
Beleidsvaluatie Federale Regering	-0,07	0,20	0,10	0,12	0,54	-0,13	-0,25
Beleidsvaluatie Europese Commissie	-0,14	0,16	0,01	0,02	0,37	-0,08	-0,27
Tevredenheid democratie	-0,02	0,27	0,08	0,27	0,29	-0,13	-0,27
Belang democratie	0,12	0,39	0,29	0,20	0,41	0,33	0,13
Huidige mate van democratie	0,09	0,22	0,06	0,33	0,46	-0,09	-0,22
N	158	121	202	166	132	279	410

- De tabel op de vorige slide analyseert de stemzekerheid *binnen* elk electoraat (het aantal kiezers van die partij waarop de analyse slaat, staat onderaan in de tabel). Elke cel bevat een correlatiecoëfficiënt die aangeeft in welke mate de stemzekerheid (gemeten op de schaal 0-100% van onzeker naar zeker) samenhangt met andere kenmerken en attitudes van de betrokken kiezers. De analyse laat dus toe om na te gaan wie de onzekeren en zekeren, per electoraat zijn, en waar er dus eventueel nog verlies kan worden geleden. De correlatiecoëfficiënten groter dan 0,25 zijn in het groen gemarkeerd, degene die kleiner zijn dan -0,25 in het rood. Hoe groter de correlatiecoëfficiënt, hoe zekerder de kiezer met het betrokken kenmerk is van zijn/haar stem. Leesvoorbeeld: in de eerste cel PVDA/leeftijd is de coëfficiënt 0,18. Dat is een coëfficiënt boven 0 wat dit wil zeggen dat oudere kiezers van PVDA méér zeker zijn van hun stem voor de partij dan de jongere kiezers van dezelfde partij. De coëfficiënt is niet heel groot, wat dus betekent dat het verband niet heel erg sterk is.
- Leeftijd heeft binnen elk electoraat een positief effect, vaak zelfs een groot (in kleur gemarkeerd). Hoe ouder de kiezers, hoe meer zeker ze zijn van hun stem voor de partij waar ze nu hun voorkeur voor uitspreken. Omgekeerd, en belangrijk, betekent dat natuurlijk ook dat jongeren kiezers *meer onzeker* zijn van hun stem. De data geven aan dat vooral de jonge kiezers onder de kiezers van Groen en Open Vld nog heel onzeker zijn van hun stem, en in zekere mate ook die van N-VA.
- Bij PVDA (9% kiezers met minder dan 50% zekerheid, zie slide #107 hierboven) twijfelen de meest rechtse kiezers nog het meest, wat logisch lijkt voor een radicaal-linkse partij (want, deze kiezers staan mogelijks dicht tegen andere concurrerende partijen). Vooral de sociaal-cultureel-rechtse kiezers van PVDA twijfelen nog. Dus het verlies zit potentieel nog aan de relatief rechterzijde van het spectrum aan kiezers. Noteer dat deze analyses ons niets leren over *naar welke andere partij* deze twijfelende kiezers dan eventueel zouden gaan. Voor de rest zit de twijfel, of de afwezigheid er van, redelijk gelijk gespreid over het hele PVDA-electoraat (kleine correlaties).
- Voor Groen (12% kiezers met minder dan 50% zekerheid) zijn het de meningen over democratie die de twijfelaars markeren. Hoe minder groene kiezers belang hechten aan democratie en tevreden zijn met de huidige democratie, hoe meer ze onzeker zijn over het stem voor de groene partij. Dus de partij riskeert stemmen te verliezen bij kiezers die ontevreden en teleurgesteld zijn in onze democratie. Als die anti-politieke gevoelens nog zouden toenemen tijdens de campagne, en als die gevoelens de echte oorzaak zouden zijn van de stem van die kiezers voor Groen, zou het kunnen dat Groen daar een prijs voor gaat betalen.
- Bij Vooruit (10% kiezers met minder dan 50% zekerheid) zien we hetzelfde als bij PVDA. Rechtse Vooruit-kiezers twijfelen meer, deze keer vooral sociaal-economisch rechtse kiezers. Dat Vooruit eerder op de rechterflank kiezers kan verliezen (aan het centrum), dan op de linkerflank. Ook opnieuw zijn de twijfelende Vooruit-kiezers degenen die democratie minder belangrijk vinden.
- Bij Cd&V (*slechts* 4% kiezers met minder dan 50% zekerheid) zijn het de kiezers die negatief zijn over de Vlaamse regering die nog twijfelen, en ook degenen die ontevreden zijn met de werking van onze democratie en degenen die vinden dat we niet in een democratisch land leven. We zagen eerder dat de CD&V-kiezers eigenlijk best wel tevreden zijn met hoe de politiek werkt in ons land. Net degenen die dat *niet* zijn onder de Cd&V-kiezers zouden de partij alsnog de rug kunnen toekeren. Dus net zoals bij Groen riskeert de partij alsnog kiezers te verliezen als het klimaat (nog meer) anti-politiek zou worden, opnieuw op voorwaarde dat er een oorzakelijk verband is tussen politieke tevredenheid en een stem voor CD&V.
- Bij Open Vld (*maar liefst* 16% kiezers met minder dan 50% zekerheid) hebben de onzekere kiezers—en dat zijn er dus veel—een uitgesproken profiel (veel hoge correlaties): ze zijn algemeen en sociaal-economisch links, hebben weinig politiek vertrouwen, evalueren de federale regering (De Croo?) en de Europese commissie negatief, en zijn ontevreden met hoe de democratie in ons land werkt. Dus de electorale bedreiging voor Open Vld zit hem politiek gesproken aan de linkerzijde (dus níét aan de rechterzijde). Verder is het parcours van de federale regering en De Croo potentieel ook een bedreiging; Bij kiezers die het palmares niet goed (genoeg) vinden, is het risico groter dat ze afhaken. En ook als de algemene politieke ontevredenheid verder zou stijgen, dan is het mogelijk dat Open Vld ook daar verliest.
- Voor N-VA (*slechts* 4% kiezers met minder dan 50% zekerheid) zit de bedreiging eerder aan de linkerzijde. Het zijn onder de zich eerder links-plaatsende N-VA-kiezers, vooral sociaal-economisch links dan, dat we het meest onzekeren zien. Ook degenen die democratie minder belangrijk vinden zijn eventueel nog kunnen afhaken.
- Voor Vlaams Belang (*slechts* 5% kiezers met minder dan 50% zekerheid) zit de twijfel nog het meest bij de relatief gesproken meer linkse VB-kiezers, vooral op de sociaal cultureel breuklijn deze keer. Ook degenen die wél vinden dat de federale regering en de Europese Commissie geen slecht beleid voeren, is er nog relatief wat twijfel, net zoals bij de VB-kiezers die relatief tevreden zijn met het functioneren van de democratie. Mocht het politieke klimaat plots opwarmen en kiezers meer tevreden worden over beleid en democratie, dan zou dat VB nog stemmen kunnen kosten.
- Een opvallende vaststelling is dat, naast leeftijd, ook de links-rechtsplaatsing van de electoraten voor vijf van de zeven partijen samenhangt met stemonzekerheid. En ook opvallend, telkens opnieuw blijkt dat de twijfel eerder bij de relatief gesproken meer in het centrum staande kiezers zit. Bij de linkse partijen PVDA en Vooruit zijn het de meest rechtse (en dus allicht meer centrum-) kiezers die het meest twijfelen, bij de rechtse partijen Open Vld, N-VA en Vlaams Belang zijn het de meer linkse delen, en dus de meer in het centrum gepositioneerde delen van hun electoraat dat riskeert af te haken.

Conclusie stemzekerheid

- Vlaams Belang, de partij die we anno januari 2024 als grootste inschatten, heeft ook de kiezers die veruit het zekerst zijn van hun stem. (1) Wanneer ze het expliciet gevraagd wordt, zeggen die kiezers dat ze al zeker zijn; (2) het aandeel VB-kiezers dat zegt onzeker te zijn over hun stem is kleiner dan bij de andere partijen; (3) de VB-kiezers geven hun partijen de hoogste score van alle electoraten; en (4) de afstand tussen de score die het Vlaams Belang krijgt van zijn kiezers en de eerstvolgende partij is het grootst van alle electoraten. Alle parameters wijzen dus in dezelfde richting. Ondanks het feit dat het Vlaams Belang is gegroeid en dus nieuwe kiezers verwelkomt, lijken die kiezers merkwaardig snel te worden 'vastgeklikt' aan de partij. De meest linkse VB-kiezers twijfelen nog het meest, en ook degenen die relatief tevreden zijn met het beleid van de regeringen en met de democratie.
- Aan de andere kant zit Open Vld met de meest onzekere kiezers. De partij verloor veel kiezers sinds 2019 maar het kleinere electoraat dat overblijft, is nóg niet zo zeker van zijn stem voor de partij. Het verlies voor Open Vld kan dus nog oplopen. Op elke parameter van onzekerheid scoort Open Vld het hoogst van alle partijen. De kwetsbare flank van Open Vld ligt bij de evaluatie van het regeringsbeleid en tevredenheid met democratie, dat is waar twijfelende Open-Vld-kiezers duidelijk afwijken van de meer zekeren.
- Voor de andere partijen zijn de resultaten meer gemengd. Maar al bij al lijken de kiezers van N-VA toch al tamelijk zeker; de grote uitstroom richting Vlaams Belang heeft de overblijvers wellicht zekerder gemaakt van hun N-VA-stem. Ook CD&V scoort relatief hoog met een vrij zeker electoraat. Kiezers van Groen en Vooruit scoren tussenin, maar ze hebben wellicht een toch iets minder dan gemiddeld zeker electoraat. Voor PVDA is er geen duidelijk patroon, we schatten hun kiezers als gemiddeld zeker in.

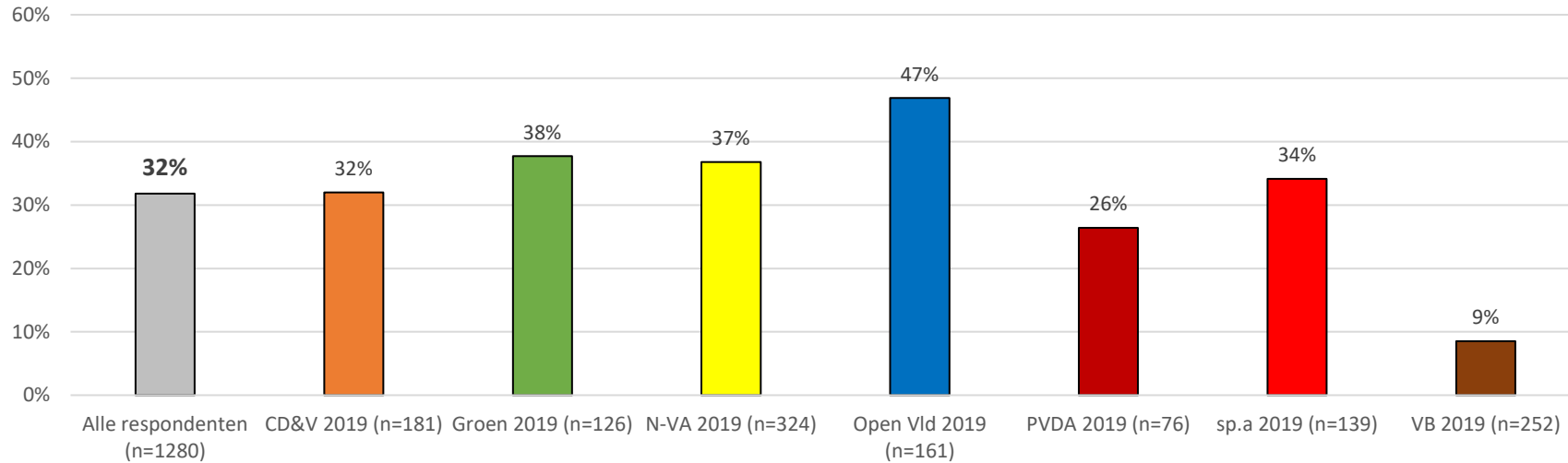
In- en uitstroom tussen 2019 en 2024

Stem 2019 → Intentie 2023 ↓	CD&V	Groen	N-VA	Open Vld	PVDA	Vooruit	VB	Andere
CD&V	123	↗3 ↘3	↗15 ↘6	↗1 ↘12	↗7 ↘0	↗20 ↘3	↗10 ↘4	↗1 ↘2
Groen	↗3 ↘3	79	↗7 ↘3	↗4 ↘5	↗11 ↘4	↗17 ↘6	↗6 ↘1	↗0 ↘0
N-VA	↗6 ↘15	↗3 ↘7	205	↗7 ↘20	↗12 ↘1	↗13 ↘2	↗78 ↘5	↗0 ↘0
Open Vld	↗12 ↘1	↗5 ↘4	↗20 ↘7	85	↗8 ↘2	↗12 ↘3	↗16 ↘2	↗1 ↘4
PVDA	↗0 ↘7	↗4 ↘11	↗1 ↘12	↗2 ↘8	56	↗6 ↘19	↗8 ↘5	↗0 ↘4
Vooruit	↗3 ↘20	↗6 ↘17	↗2 ↘13	↗3 ↘12	↗19 ↘6	92	↗14 ↘6	↗1 ↘2
VB	↗4 ↘10	↗1 ↘6	↗5 ↘78	↗2 ↘16	↗5 ↘8	↗6 ↘14	230	↗0 ↘6
Andere	↗2 ↘1	↗0 ↘0	↗0 ↘0	↗4 ↘1	↗4 ↘0	↗2 ↘1	↗6 ↘0	4

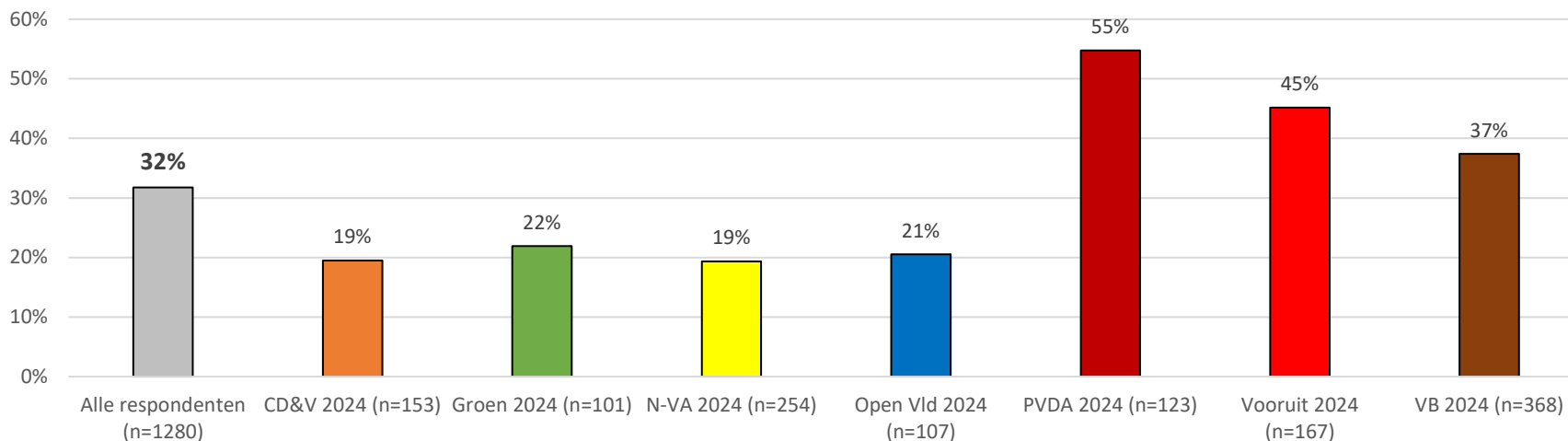
- Tabel toont uit/instroom van alle partijen naar alle partijen, cijfers zijn absolute gewogen aantallen (in steekproef)
- ↘ wil zeggen dat er stroom is van kolompartij naar rijpartij; ↗ wil zeggen dat er stroom is van rijpartij naar kolompartij. De diagonaal bevat aantal kiezers dat de partij trouw bleef. Elke stroom staat dus twee keer in de tabel.
- Tabel bevat enkel kiezers die zowel voor 2019 als 2024 een partij rapporteerden (dus geen nieuwe kiezers, blanco, ongeldig, niet gaan stemmen en weet niet). N is daardoor slechts 1.280 en het gaat dus om een andere analyse dan hierboven (andere basis).
- Veel kleine verschuivingen in allerlei richtingen maar we focussen ons op de grotere stromen (+10) die wellicht robuuster zijn:
 - CD&V verliest aan N-VA, Vooruit en Vlaams Belang, dus zowel links als rechts. Van Open Vld is er noemenswaardige winst.
 - Groen verliest vooral op links, aan PVDA en vooral aan Vooruit. Winst komt van nergens in relevante mate.
 - N-VA verliest massaal aan Vlaams Belang, dat is veruit de grootste stroom in de tabel. Dat was ook al zo in DS2022 en DS2023 maar nu is de stroom richting VB nóg groter geworden. Maar er is ook lekkage richting Vooruit en zelfs PVDA. Winst wordt gehaald bij Open Vld en CD&V.
 - Open Vld verliest in vele richtingen, op links (Vooruit), op rechts (N-VA en Vlaams Belang) en in het centrum (CD&V). Er wordt van geen enkele partij noemenswaardig terug gewonnen.
 - PVDA haalt winst van links (Groen en Vooruit) en rechts (N-VA), en verliest op geen enkele flank grote stromen.
 - Vooruit krijgt van vele partijen, rechts (N-VA en Open Vld), links (Groen) en centrum (CD&V). Ze verliest aan PVDA en VB.
 - Het Vlaams Belang haalt het overgrote deel van zijn winst uit de N-VA. Maar ook uit CD&V, Open Vld en zelfs Vooruit komen er kiezers. De partij verliest aan geen enkele partij noemenswaardig. Alle retoriek van de andere partijen ten spijt, dat ze het Vlaams Belang willen bestrijden, is er geen enkele partij die daar qua kiezers echt in lijkt te slagen.

Uit- en instroom van kiezers 2019 en 2024

Hoeveel van het electoraat van 2019 stemt in 2024 voor andere partij? (uitstroom)

Hoeveel van het electoraat van 2024 stemde in 2019 nog voor een andere partij? (instroom)

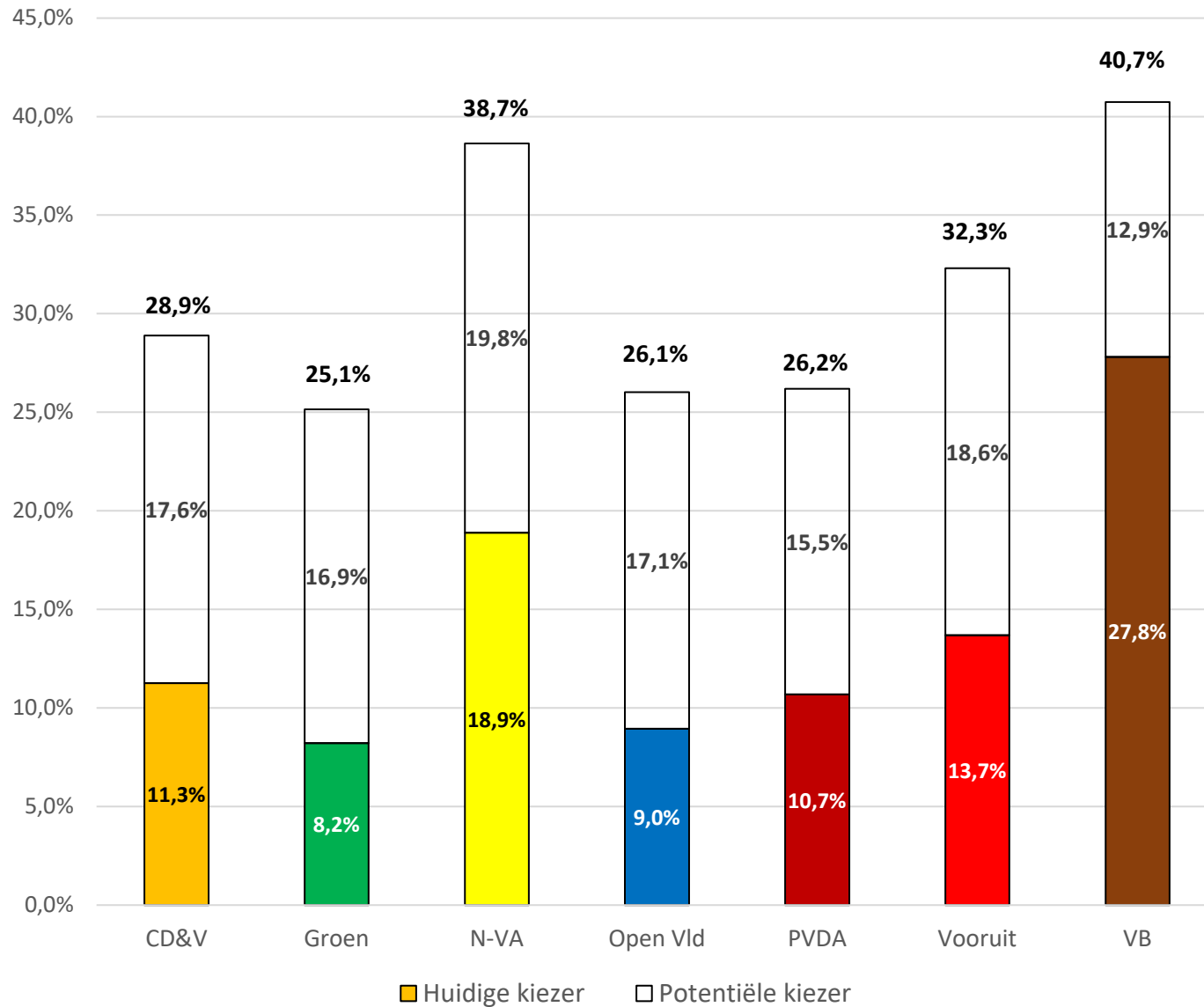

- Opgelet met deze data! Het gaat alleen om kiezers waarvoor we partijvoorkeuren hebben in 2019 én 2024 (dus geen nieuwe kiezers, geen blanco ongeldig etc.). N = slechts 1.280 respondenten.
- 32% van de kiezers opteert in 2024 voor een andere partij dan ze in 2019 deden (in DS2023 lag dat nog op 28%, in DS2022 op 23% en in DS2021 op 20%).
- Vlaams Belang heeft trouwste electoraat, maar liefst 91% van de kiezers van 2019 zeggen ook in 2024 op de partij te zullen stemmen (slechts 9% uitstroom). 37% van de VB-kiezers in 2024 zijn nieuw, daarmee scoort de partij hoog maar niet het hoogste percentage qua nieuwkomers.
- Open Vld heeft bijna de helft van zijn 2019-kiezers verloren (47% uitstroom), veruit het meeste verlies van alle partijen. Daartegenover staat een bescheiden instroom van 21% nieuwe kiezers.
- Groen en N-VA verloren beiden meer dan een derde van hun electoraat van 2019. En onder de huidige kiezers zijn er ongeveer één vijfde nieuwe kiezers.
- CD&V houdt gemiddeld aan zijn electoraat vast (32%), maar haalt relatief weinig nieuwe kiezers (19%).
- Na VB heeft PVDA het trouwste electoraat (74% van 2019 blijft) en veel nieuwkomers (55% anno 2024 is nieuw).
- Vooruit houdt oude electoraat gemiddeld vast (34%), maar heeft veel nieuw-instromende kiezers (45%).

Potentieel van partijen

- *In Vlaanderen zijn verschillende politieke partijen actief. Kunt u aangeven hoe waarschijnlijk het is dat u ooit op elk van de onderstaande partijen zou stemmen? (0=zeer onwaarschijnlijk, 10=zeer waarschijnlijk).*
- Die vraag laat toe om na te gaan voor welke partijen kiezers *zouden kunnen* stemmen (als ze het nog niet doen). Zo kunnen we de kiezerscompetitie tussen partijen in kaart brengen, wie vist in wiens vijver?
- Elke partij waarop de respondent nu aangeeft *niet* te zullen stemmen (in 2024), maar die hoger dan 6 scoorde op de 0-10 schaal wordt hier als een potentiële stem van die respondent voor die partij beschouwd.

Huidige kiezers en potentiële kiezers

- Leesvoorbeeld: als alle potentiële CD&V-kiezers op CD&V zouden stemmen dan zou de partij $11,3\% + 17,6\% = 28,9\%$ van de stemmen hebben.
- Noteer dat de percentages van beide soorten kiezers, de effectieve kiezers en de potentiële kiezers, in deze grafiek worden berekend alleen op basis van degenen die voor 2024 een effectieve partij opgaven, en dus niet voor degenen die het niet weten, niet zouden gaan stemmen, blanco/ongeldig zouden stemmen etc. Dus het gaat om een kleinere sample ($N=1.476$). Door deze basis te nemen, is het percentage huidige kiezers hetzelfde als met wat we in de peiling rapporteerden. Noteer ook dat de potentiëlen uiteraard overlappen, en samen op (veel meer) dan 100% uitkomen.
- De grafiek is eenvoudig: het grootste totaal potentieel ligt bij Vlaams Belang (41%) op de voet gevolgd door N-VA (39%). Vooruit volgt op een afstand (32%), dan is er CD&V (29%). Groen, Open Vld en PVDA hebben het kleinste totaal potentieel, rond de 25%.
- Als je zuiver naar de groeimarge kijkt, dan ligt die het hoogst bij N-VA die bijna 20% kan winnen; wellicht door het grote aantal ex-N-VA-kiezers die nog steeds voor die partij zouden kunnen stemmen. Voor Vlaams Belang is de bijkomende groeimarge het kleinst (13%), maar toch is het sterk dat 4 op de 10 Vlamingen het Vlaams Belang als een potentiële partij ziet. VB slaagt er op dit moment het best in om zijn potentieel in een effectieve stem om te zetten.
- Al we deze data van 2024 vergelijken met die van 2023 (niet in grafiek) zien we één opvallende verschuiving: Vooruit verliest meer dan 5% totaal potentieel. Voor de andere partijen is de verschuiving in potentieel eerder klein (1% of 2% naar boven of naar beneden). Het potentieel van Vlaams Belang is in 2024 nauwelijks vergroot ten opzichte van 2023 (+1,7%), maar de partij slaagt er in 2024 in om een groter deel van haar potentieel in echte stemmen om te zetten.

Bij welke partijen zit het potentieel? (mogelijke winst)

Huidige stemkeuze (2024) van potentiële kiezers partij (mogelijke winst)									
Stemmen momenteel...									
Potentiële kiezers van...	PVDA	Groen	Vooruit	CD&V	Open Vld	N-VA	VB	Andere partij	N
PVDA		17%	20%	13%	14%	14%	22%	0,5%	229
Groen	18%		27%	24%	14%	11%	5%	0,0%	250
Vooruit	24%	14%		20%	13%	17%	11%	0,4%	275
CD&V	7%	13%	21%		16%	29%	14%	0,0%	260
Open Vld	6%	10%	14%	28%		31%	11%	0,0%	252
N-VA	6%	7%	14%	18%	12%		44%	0,0%	291
VB	14%	8%	11%	14%	10%	44%		0,0%	191

- Leesvoorbeeld (eerste rij): er zijn 229 respondenten die verklaren op dit moment *niet* voor PVDA te stemmen maar die de partij wel 6 en hoger scoren en die dus tot het bijkomend potentieel van die partij behoren. Van die 229 kiezers zijn er momenteel 17% die op Groen stemmen, 20% op Vooruit, 13% op CD&V etc.
- Globaal genomen zitten de potentiëlen bij de partijen die ideologisch dichtbij de target-partij staan
 - Aan de linkerkant heeft PVDA veel potentieel bij Vooruit (20%) en Groen (17%), hetzelfde geldt omgekeerd voor Groen en Vooruit. Van alle potentiëlen in het linkse blok is dat van Groen bij Vooruit het grootst (27%).
 - Aan de rechterkant heeft VB heel veel potentieel bij N-VA, en N-VA net evenveel bij VB (44%)—natuurlijk binnen de beperkte groeimarges die elke partij heeft. De electoraten van VB en N-VA blijven bijzonder sterk overlappen, meer dan welk ander partij-duo ook. Nog aan de rechterkant heeft Open Vld potentieel bij CD&V (28%) en bij N-VA (31%).
- Maar toch is er ook heel wat potentieel dat de links-rechts-dimensie overstijgt. PVDA heeft aantrekkingskracht bij heel wat huidige VB-kiezers (22% van het PVDA-potentieel zit daar), helemaal aan de andere kant van het spectrum. Omgekeerd is er voor VB wat minder bij PVDA te rapen (14%). Als centrumpartij kan CD&V winst boeken aan de linkerkant bij Vooruit (21%) en aan de rechterkant bij N-VA (29%). Voor de rechtse partijen N-VA en Vlaams Belang is er weinig te rapen aan de linkerkant, ze concurreren vooral met elkaar aan de rechterkant en met Open Vld en CD&V.

Naar welke partijen kunnen eigen kiezers potentieel gaan? (mogelijk verlies)

% potentiële kiezers voor andere partijen binnen huidig partij-electoraat (mogelijk verlies)							
Huidige kiezers van...							
Zitten in potentieel van...	PVDA	Groen	Vooruit	CD&V	Open Vld	N-VA	VB
PVDA		32%	23%	17%	25%	11%	12%
Groen	29%		34%	36%	27%	10%	3%
Vooruit	42%	33%		33%	28%	17%	8%
CD&V	12%	29%	27%		32%	27%	9%
Open Vld	10%	22%	17%	42%		28%	7%
N-VA	11%	16%	20%	32%	26%		31%
VB	17%	13%	10%	16%	14%	30%	
N	158	121	202	166	132	279	410

- Leesvoorbeeld (eerste kolom): er zijn 158 respondenten die verklaren op dit moment voor PVDA te stemmen. Van die huidige kiezers zijn er die andere partijen 6 en hoger scoren en die behoren dus tot het potentieel van die andere partij; deze kiezers zullen de PVDA dus mogelijk verlaten. 29% van de huidige PVDA-kiezers zijn gecharmeerd door Groen (scoren Groen minstens 6), 42% door Vooruit, 12% door CD&V etc.
- Zelfde vaststelling: globaal genomen gaat het mogelijke verlies in de richting van partijen die ideologisch dichtbij de target-partij staan
 - Aan de linkerkant heeft PVDA veel te vrezen van Groen en Vooruit, Vooruit van PVDA en Groen (en CD&V), en Groen van PVDA en Vooruit (en CD&V).
 - Aan de rechterkant heeft N-VA te vrezen van Vlaams Belang (nog steeds 30% van de huidige geslonken aandeel N-VA-kiezers overweegt alsnog een stem voor VB), van Open Vld (28%) en van CD&V (27%). De enige partij die het VB alsnog kan stoppen is N-VA. *Alleen* de N-VA heeft een serieus potentieel in het electoraat van VB (31%), geen enkele andere partij zit daar goed (PVDA een beetje met 12%). Als je cijfers van de kolommen zou optellen dan krijg je een ruwe inschatting van de ‘geïsoleerdheid’ van een electoraat, met name voor welk aandeel van een electoraat er nog andere opties zijn. Voor VB is die index 70, voor CD&V is die index 176, dus ruim meer dan het dubbele. Dat geeft nog eens aan, hoe sterk het VB momenteel scoort en hoe zeer het VB-electoraat geen brood ziet in andere partijen.
 - De twee centrumpartijen CD&V (Groen, Vooruit, Open Vld en N-VA) en Open Vld (PVDA, Groen, Vooruit, CD&V en N-VA) hebben zowel aan de linker- als aan de rechterkant te vrezen, en dus ook van elkaar. Deze twee partijen bloeden potentieel in alle richtingen, dat is wellicht het lot van centrumpartijen.

N-VA versus Vlaams Belang

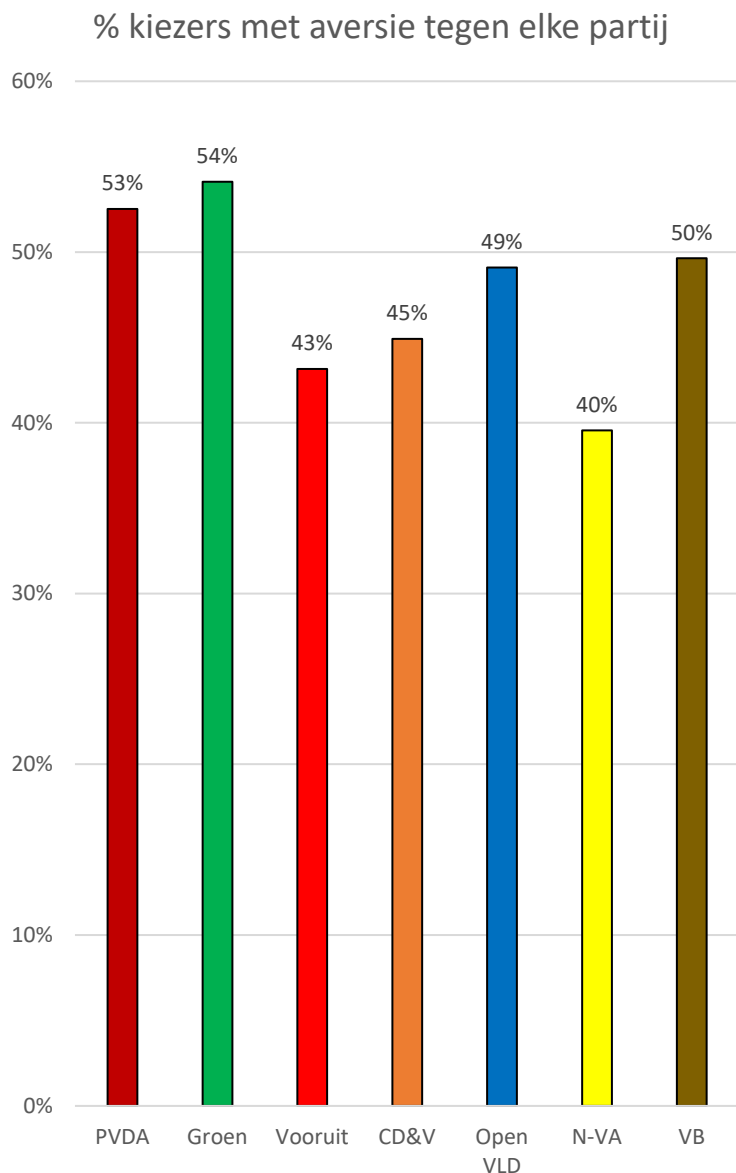
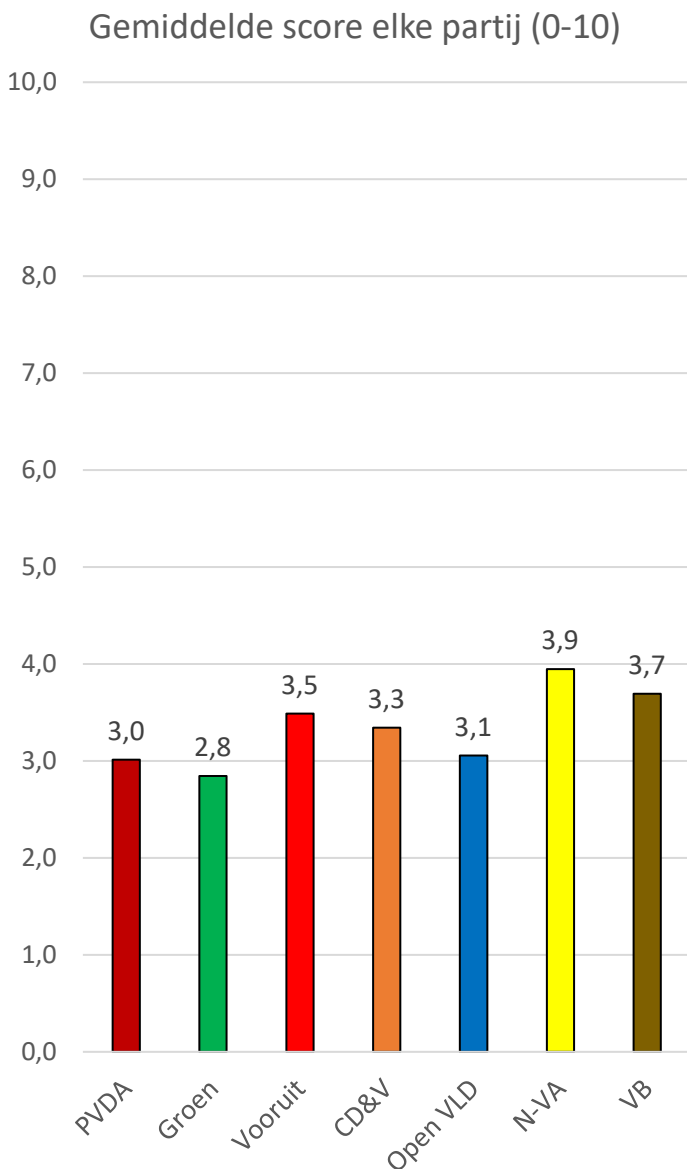
% dat thema vermeld (5 meest vermelde thema's)	N-VA kiezer, geen VB potentieel (n=195)	NVA kiezer, VB potentieel (n=84)	VB kiezer, N-VA potentieel (n=127)	VB kiezer, geen N-VA potentieel (n=283)
Migratie	21%	35%	40%	42%
Economie	15%	16%	24%	18%
Politieke vertegenwoordiging	17%	18%	13%	13%
Maatschappelijke evoluties	4%	3%	4%	3%
Begroting en staatsschuld	19%	6%	2%	3%
Gemiddelde links-rechts plaatsing				
Algemeen	6,3	7,2	7,2	6,9
Sociaal-economisch	6,1	7,0	6,4	6,1
Sociaal-cultureel	6,1	7,5	7,2	7,0
Stemzekerheid				
Lage stemzekerheid (< 30% op 100%)	1%	0%	1%	2%
Gemiddelde stemzekerheid (tussen 30% en 70%)	26%	16%	20%	13%
Hoge stemzekerheid (> 70%)	73%	84%	79%	85%

- Uit de voorgaande analyse bleek dat, van alle mogelijke duo's van Vlaamse partijen, N-VA en Vlaams Belang het meest hun electoraat met elkaar delen. De overlap is groot. We stelden ook dat N-VA de enige partij is die Vlaams Belang van een verkiezingsoverwinning kan houden, en dat VB een verdere bedreiging voor N-VA vormt.
- In de tabel hiernaast zoomen we in op deze strijd en vergelijken we vier groepen, (1) de N-VA-kiezers die niet in het VB-potentieel zitten (die VB niet meer dan 6/10 scoren); (2) de N-VA-kiezers die wel in het VB-potentieel zitten; (3) de VB-kiezers die wel in het N-VA-potentieel zitten; en (4) de VB-kiezers die niet in het N-VA-potentieel zitten. We kijken naar drie factoren: belang van thema's, links-rechts plaatsing, en stemzekerheid.
- Qua stemzekerheid zien we direct dat 'in het potentieel van een andere partij zitten' niet direct betekent dat die kiezer zijn/haar stem voor de huidige partij onzeker is. Kijk bijvoorbeeld naar N-VA-ers in het potentieel van VB (lichtgeel). Die zijn relatief zeker van hun stem (84% zegt heel zeker te zijn), zelfs meer dan de N-VA-kiezers die niet in het VB-potentieel zitten (donkergeel) (slechts 73% zegt heel zeker te zijn). Dus eigenlijk betekent dit dat slechts 16% van de N-VA-ers in het potentieel van VB eventueel nog kunnen overlopen naar die partij. Omgekeerd lijkt de eventuele overstap van VB naar N-VA iets waarschijnlijker. 21% van de VB-ers in het N-VA-potentieel is nog niet helemaal zeker. Die groep is ook iets groter dan de eerste (n=127 vs. n=84). Dus op het eerste gezicht lijkt een overstap VB→N-VA in de loop van de campagne waarschijnlijker dan een overstap N-VA→VB. Dit suggereert dat N-VA wellicht meer van VB te winnen heeft tijdens de campagne dan VB van N-VA.
- De thema's zijn revelerend en geven aan *waarom* kiezers alsnog zouden overstappen. Qua migratie zien we het verwachte patroon. Wat beide potentiëlen van elkaar en van het zekere electoraat onderscheidt, is het belang dat aan migratie wordt gehecht. De relatie is lineair en hoe meer je van N-VA naar VB beweegt hoe groter het belang van migratie. Als N-VA-ers in het VB-potentieel *nóg* meer om migratie gaan geven, bestaat de kans dat ze naar VB overstappen. Het omgekeerde is ook waar, als de VB-ers in het N-VA potentieel migratie minder belangrijk zouden gaan vinden, is een overstap naar N-VA niet ondenkbaar. Voor begroting en staatsschuld is er het omgekeerde fenomeen. Als VB-ers in het potentieel van N-VA daar meer belang aan gaan hechten, zouden ze kunnen overstappen naar N-VA. Het is evident dat de electorale strategieën van beide kemphanen daar op gericht zullen zijn: VB zal zoveel mogelijk over migratie praten, N-VA over het rechtse sociaal-economische thema begroting en staatsschuld (en Vivaldi aanvallen op die flank).
- De links-rechtsplaatsing leidt tot minder duidelijke vaststellingen. We zien een merkwaardig fenomeen in de zin dat de potentiëlen steeds rechtser zijn dan de electoraten zelf. Opvallend is dat de kern-N-VA-kiezer (dus niet in het potentieel van VB) verder afstaat van de N-VA-kiezer in het VB potentieel dan dat de Kern-VB-kiezer afstaat van het VB-electoraat in het N-VA-potentieel.

Naast partijvoorkeur is er ook ‘partij-aversie’

- Partijen hebben supporters maar ook tegenstanders. Bij verkiezingen spreken we ons echter alleen uit vóór een partij, kiezers kunnen niet tégen een partij stemmen.
- Maar de manier waarop mensen naar politiek kijken wordt wellicht minstens evenveel—of zelfs meer—bepaald door de partijen die ze *niet* lusten dan door de partij die ze wel appreciëren.
- Daarom is het interessant om in DS2024 voor de eerste keer te kijken naar wat we ‘partij-aversie’ noemen, de afkeer die kiezers voor bepaalde partijen hebben.
- We gebruiken dezelfde vraag als voor de partij-potentiëlen, maar kijken nu naar de *lage* en niet de hoge scores die partijen krijgen (*In Vlaanderen zijn verschillende politieke partijen actief. Kunt u aangeven hoe waarschijnlijk het is dat u ooit op elk van de onderstaande partijen zou stemmen? (0=zeer onwaarschijnlijk, 10=zeer waarschijnlijk)*). Een hele lage score op die vraag betekent dat de partij door de betrokken kiezer sterk wordt afgekeurd. Noteer wel dat we niet weten in welke mate het bij een lage score echt om affectieve en emotionele afkeur gaat.
- Vanaf een score van ‘2’ en lager spreken we van aversie (net zoals we vanaf een score van ‘6’ en hoger van potentieel spraken).

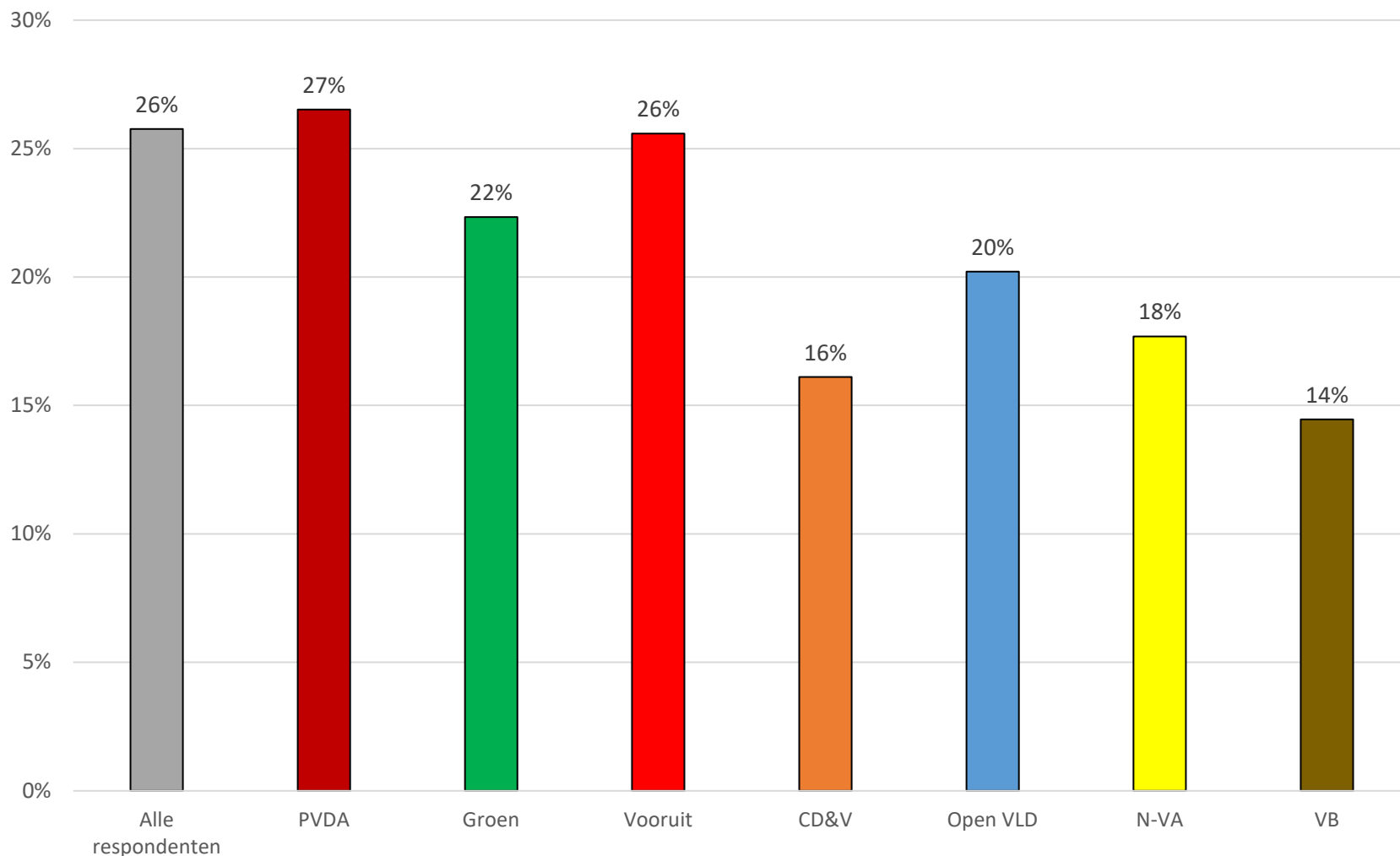
Partij-aversie

- De linkse grafiek toont de gemiddelde score van alle partijen op de waarschijnlijkheid-dat-u-er-op-zal-stemmen-vraag (0-10). Alle partijen scoren onder het middelpunt van 5. Er zijn verschillen tussen partijen. Het is logisch dat de grootste partijen—N-VA en Vlaams Belang--het hoogste scoren, want die hebben ook het meeste kiezers (die hun eigen partij ook de hoogste score geven).
- Wat het Vlaams Belang betreft, zien we dat de partij niet laag scoort. Dus de 'liefde' van de VB-kiezers voor hun eigen partij compenseert ruimschoots de verwachte afkeer voor de partij door de andere electoraten. Wat we wel zien, is dat VB, ondanks het feit dat de partij ruimschoots de grootste in stemmen is, toch maar de tweede meest geliefde is. Het is de tweede partij van Vlaanderen, de N-VA, die gemiddeld de hoogste score krijgt. De laagste score gaat naar Groen—de partij met ook het kleinste electoraat.
- De rechtse grafiek geeft het percentage Vlaamse kiezers aan dat elke van de partijen erg laag scoort (2 of lager) en dat dus avers is van die partij. Welke partijen worden het meest afgekeurd?
- Opvallend is dat Groen met de eer gaat lopen (54% van de kiezers spreken zich sterk uit tegen de partij). De groene partij hanteert zelf geen polariserende stijl maar roept toch het meest negatieve gevoelens op bij de gemiddelde Vlaming; het is natuurlijk een linkse partij en de meeste kiezers stemmen voor rechtse partijen. Ook als we een *nog* strenger criterium hanteren om van aversie te kunnen spreken (we kijken naar het aandeel mensen dat een partij '0' geeft) zien we dat Groen het meest afgekeurd wordt (data niet in grafiek). Dan volgt PVDA die ook door velen (53%) sterk wordt afgekeurd. Pas dan is het de beurt aan Vlaams Belang: voor net de helft van de Vlamingen is VB een partij waar ze niets van moeten hebben. Traditionele partijen Vooruit (43%) en CD&V (45%) 'genieten' minder afkeur, en er zijn het minst kiezers die N-VA sterk afkeuren (40%).

‘Split-ticket’-voting

% van electoraat dat waarschijnlijk/zeker voor verschillende partijen zou stemmen voor verschillende bestuursniveaus

- Op 9 juni worden gelijktijdig de Europese, federale en regionale parlementsverkiezingen georganiseerd. Denkt u dat u voor elk van deze verkiezingen op dezelfde partij zal stemmen, of dat u op verschillende partijen zal stemmen? (zeker zelfde partij, waarschijnlijk zelfde partij, waarschijnlijk verschillende partijen, zeker verschillende partijen).
- De grafiek bevat het percentage van elk electoraat dat zegt in 2024 waarschijnlijk of zeker op verschillende partijen te zullen stemmen. Hoe hoger dat aantal, hoe onzekerder de partijen van hun stem zijn en hoe meer de uitslagen van de verkiezingen van de verschillende bestuursniveaus uit elkaar zullen liggen.
- In totaal zegt ongeveer 1 op 4 kiezers dat ze in 2024 op verschillende partijen zullen stemmen, dat is een hoog aantal, maar het ligt in lijn met de geschatte percentages in 2009 (22.8%) en 2014 (29.0%) (PartiRep enquêtes, zie Kelbel et al. 2016).
- Er zijn grote verschillen tussen partijen. Vlaams Belang heeft het electoraat dat het meest zegt *niet* op verschillende partijen te zullen stemmen (en dus voor alle niveaus voor het VB te gaan). Ook CD&V heeft relatief weinig stemmenspreiders. De electoraten van Vooruit en PVDA zijn het meest van plan hun stem te spreiden (wellicht voor een groot stuk over deze zelfde twee partijen). Dit is *nog* maar eens een indicatie van de grote trouw en zekerheid van het VB-electoraat.

Wat kenmerkt de kiezers van de partijen?

- In DS2024 hebben we een hele resem politieke opinies besproken, en we hebben ook naar de partijvoorkeur van de Vlamingen gekeken. Telkens als we de opinies bespraken, hebben we ook het onderscheid gemaakt en getoond hoe de electoraten van elkaar verschillen.
- Maar we hebben al die informatie nog niet samengebracht in één analyse. Dat doen we op de volgende slide. De schatten zeven regressies, één per partij, die analyseren in welke mate stemmen voor die partij (1) of niet (0) samenhangt met bepaalde politieke opinies of met achtergrondkenmerken van de respondent. Alleen op die manier kunnen we nagaan wat het 'netto-effect' van een bepaald kenmerk op de stem is. Daardoor zijn verbanden die wel naar voren kwamen als we er alleen 'bivariaat' naar kijken vaak niet meer significant, ze oefenen geen netto-effect meer uit.
- In DS2023 deden we een gelijkaardige analyse maar namen we alleen de demografische achtergrondkenmerken mee. In DS2024 nemen we zowel de achtergrondkenmerken als de opinies mee en kijken we wat een verschil maakt.
- Elke regressie voorspelt het stemmen op die ene partij, in vergelijking met het niet-stemmen voor die partij (dus stemmen voor een andere partij. De niet-partij-kiezers worden niet meegenomen hier). Een positieve coëfficiënt staat in het geel betekent dat het effect positief is, het kenmerk verhoogt netto en significant de kans om op de partij te stemmen. Een negatieve coëfficiënt duidt op net het omgekeerde (kleinere kans).

	CD&V		Groen		N-VA		Open VLD		PVDA		Vooruit		Vlaams Belang	
Totale N in de regressie	1.844		1.844		1.844		1.844		1.844		1.844		1.844	
Pseudo R²	0,15		0,07		0,25		0,12		0,22		0,13		0,29	
Socio-demografische kenmerken														
Leeftijd	0.00	(0.01)	-0.02**	(0.01)	0.01*	(0.01)	0.00	(0.01)	-0.02**	(0.01)	0.01+	(0.01)	-0.01+	(0.00)
Geslacht (1=vrouw)	-0.13	(0.21)	-0.31	(0.25)	0.38*	(0.16)	-0.14	(0.24)	0.06	(0.20)	0.19	(0.17)	-0.50***	(0.15)
Opleidingsniveau (ref: middelbaar)														
Lager opgeleid	-0.21	(0.33)	-0.17	(0.36)	-0.45+	(0.24)	0.25	(0.29)	-0.10	(0.28)	-0.35	(0.26)	0.48*	(0.19)
Hoger opgeleid	0.60**	(0.22)	0.36	(0.26)	-0.32+	(0.17)	0.11	(0.25)	-0.28	(0.22)	-0.16	(0.19)	-0.08	(0.16)
Gestandaardiseerd inkomen (ref: middelste kwartielen)														
Laagste kwartiel inkomen	0.45+	(0.26)	0.46	(0.28)	-0.28	(0.23)	0.13	(0.29)	-0.49+	(0.27)	-0.34	(0.23)	0.33+	(0.18)
Hoogste kwartiel inkomen	-0.25	(0.22)	-0.51+	(0.28)	0.39*	(0.17)	0.06	(0.25)	-0.33	(0.23)	0.16	(0.19)	-0.43*	(0.17)
Buitenlandse achtergrond	-0.70*	(0.30)	-0.18	(0.30)	-0.28	(0.24)	0.43	(0.28)	0.50*	(0.24)	0.09	(0.25)	-0.94***	(0.23)
Belfius categorie van gemeente waar respondent woont (ref: woongemeenten)														
Landelijke gemeenten	0.47	(0.34)	0.12	(0.51)	-0.43	(0.35)	0.01	(0.41)	-0.25	(0.44)	0.69*	(0.33)	-0.03	(0.30)
Gemeenten met concentratie economische activiteit	0.04	(0.27)	-0.24	(0.39)	-0.33	(0.21)	-0.12	(0.30)	-0.09	(0.28)	0.22	(0.25)	0.30	(0.19)
Verstedelijkte gemeenten	0.42	(0.35)	-0.38	(0.48)	0.17	(0.28)	-1.14*	(0.51)	-0.27	(0.39)	-0.10	(0.33)	0.23	(0.27)
Grote en regionale steden	-0.27	(0.29)	0.60*	(0.31)	0.04	(0.19)	-0.55+	(0.30)	0.18	(0.26)	-0.17	(0.25)	0.11	(0.19)
Kustgemeenten	0.16	(0.51)	-0.12	(0.78)	-0.29	(0.48)	-0.31	(0.57)	-0.59	(0.60)	-0.15	(0.51)	-0.35	(0.52)
Politieke attitudes														
Politieke kennis	0.23***	(0.06)	-0.11	(0.07)	0.10+	(0.05)	-0.08	(0.06)	0.11+	(0.06)	-0.02	(0.06)	-0.14**	(0.04)
Politieke interesse	-0.03	(0.04)	0.06	(0.04)	-0.04	(0.03)	-0.01	(0.05)	0.02	(0.04)	0.06+	(0.04)	-0.02	(0.03)
Links-rechts	-0.13+	(0.07)	-0.11	(0.08)	0.10+	(0.06)	-0.10	(0.07)	-0.31***	(0.07)	-0.24***	(0.07)	0.33***	(0.05)
Sociaal-economisch links-rechts	0.08	(0.06)	0.00	(0.07)	0.12**	(0.05)	0.17*	(0.08)	-0.14**	(0.06)	-0.11*	(0.06)	-0.01	(0.05)
Sociaal-cultureel links-rechts	0.10+	(0.05)	-0.30***	(0.07)	0.08	(0.05)	-0.09	(0.07)	-0.07	(0.06)	0.01	(0.05)	0.17***	(0.04)
Tevredenheid met de democratie	0.03	(0.14)	0.40**	(0.15)	0.05	(0.09)	0.37*	(0.15)	-0.29*	(0.12)	-0.06	(0.11)	-0.25**	(0.08)
Belang thema's (5 meest genoemde thema's)														
Migratie	-0.03	(0.27)	-0.14	(0.37)	-0.54**	(0.21)	-0.15	(0.32)	-0.20	(0.35)	-0.32	(0.26)	0.83***	(0.17)
Economie	0.45+	(0.24)	-0.15	(0.29)	-0.05	(0.23)	0.23	(0.31)	-0.12	(0.27)	0.46*	(0.22)	0.22	(0.19)
Politieke vertegenwoordiging	-0.17	(0.31)	-0.60	(0.43)	0.01	(0.22)	0.32	(0.31)	-0.12	(0.29)	-0.05	(0.25)	-0.10	(0.22)
Maatschappelijke evoluties	0.25	(0.38)	-0.19	(0.39)	-0.54	(0.38)	-0.01	(0.43)	-0.08	(0.33)	0.03	(0.29)	-0.18	(0.33)
Begroting & staatsschuld	-0.43	(0.44)	-0.70	(0.63)	0.85***	(0.25)	-0.15	(0.61)	0.16	(0.47)	-0.32	(0.43)	-0.62+	(0.34)
Eigenaarschap thema's														
Aantal eigenaarschappen (issue ownership) aan deze partij toegekend	0.06+	(0.03)	0.08*	(0.03)	0.09***	(0.02)	0.06+	(0.03)	0.09***	(0.03)	0.09***	(0.02)	0.06**	(0.02)
Evaluatie regeringsbeleid														
Federaal	0.25**	(0.08)	0.11	(0.07)	-0.33***	(0.05)	0.31***	(0.08)	0.08	(0.07)	0.17**	(0.06)	-0.05	(0.05)
Regionaal	0.03	(0.05)	-0.04	(0.05)	0.50***	(0.04)	-0.11*	(0.06)	-0.16**	(0.05)	-0.07	(0.05)	-0.09*	(0.04)
Europees	0.12	(0.08)	0.06	(0.06)	0.04	(0.05)	0.00	(0.07)	-0.01	(0.07)	0.01	(0.06)	-0.09*	(0.04)

- Vlaams Belang heeft een electoraat met een uitgesproken profiel. De 'voorspelde variantie' (Pseudo $R^2=0,29$) is het hoogst, wat betekent dat de kenmerken van hun kiezers het meest uitgesproken verschillen van die van de andere electoraten samen. De partij trekt netto meer dan gemiddeld jongeren aan, meer mannen (groot effect: mannen hebben 6 procentpunt meer kans om op VB te stemmen dan vrouwen), meer lager opgeleiden (groot effect: 8 procentpunt kansverschil), meer lage inkomens tegenover hoge inkomens (groot verschil: 10 procentpunt kansverschil), minder mensen met een buitenlandse achtergrond (groot verschil: 9 procentpunt kansverschil). Qua politieke opinies is er netto minder dan gemiddelde kennis bij VB-kiezers (groot effect: 11 procentpunt kansverschil), zijn ze algemeen rechtser (héél groot effect: 39 procentpunt kansverschil: met alle andere karakteristieken op hun gemiddelde waarde, heeft een helemaal linkse kiezer 3% kans op VB te stemmen, een helemaal rechtse kiezer 42%), sociaal-cultureel rechtser (groot effect: 20 procentpunt kansverschil), minder tevreden over de democratie (groot effect: 12 procentpunt kansverschil), geven ze véél meer om migratie (groot effect: 12 procentpunt kansverschil) en minder om begroting en staatsschuld, en zijn ze meer dan gemiddeld ontevreden over het Vlaamse en Europese beleid.
- Ook N-VA heeft een sterk geprofileerd electoraat (Pseudo R^2 van 0,25). Interessant is dat de N-VA-kiezers, als je alle factoren samenneemt, bijna in alle opzichten in de *omgekeerde* richting afwijkt van de gemiddelde kiezer dan de VB-kiezer. Dat heeft natuurlijk te maken met het feit dat er bij de gemiddelde kiezer waar we de N-VA-kiezer mee vergelijken relatief heel veel VB-kiezers zijn. Dus onze regressie plaatste die twee groepen sterk tegenover elkaar. Hoe dan ook, de N-VA kiezer is ouder dan gemiddeld, meer vrouwelijk, meer middelbaar opgeleid, zit meer in de hoogste inkomenscategorie, heeft meer politieke kennis, is algemeen eerder rechts, en ook sociaal-economisch meer rechts (groot effect: 10 procentpunt kansverschil), geeft meer om staatsschuld en begroting (groot effect: 9 procentpunt kansverschil), is ontevreden over het federale (groot effect: 26 procentpunt kansverschil) maar tevreden over het Vlaams-regionale beleid (enorm groot effect: 61 procentpunt kansverschil!). We wijzen even expliciet op het *negatieve* belang van migratie voor N-VA. Dus als je met alle factoren rekening houdt, dan geven N-VA-kiezers *minder* om migratie dan gemiddeld (dat spreekt de bivariate resultaten tegen). Dus mensen die migratie als belangrijkste thema noemen, stemmen minder op die partij. Het is duidelijk dat N-VA migratie als thema helemaal 'kwijt' is, het is zelfs een nadeel voor de partij geworden als mensen veel om dat thema geven.
- CD&V-kiezers hebben een gemiddeld scherp profiel (Pseudo $R^2=0,15$). Ze zijn meer dan gemiddeld hoger opgeleid, maar zitten ook meer dan gemiddeld met een laag inkomen, hebben minder een buitenlandse achtergrond, hebben meer politieke kennis, zijn in de algemeen links-rechts-vraag eerder links (relatief groot effect: 7 procentpunt kansverschil), maar op de sociaal-culturele links-rechts-vraag eerder rechts, zijn tevreden met de democratie, geven meer om economie, en zijn meer dan gemiddeld tevreden met het federaal regeringsbeleid (groot effect: 18 procentpunt kansverschil).

- Vooruit-kiezers zijn ook gemiddeld qua profiel (Pseudo $R^2=0,13$). Ze zijn eerder ouder, komen meer uit landelijke gemeenten (relatief groot kansverschil: 7 procentpunt), hebben meer dan gemiddeld interesse in politiek, zijn zowel algemeen (groot effect: 21 procentpunt kansverschil) als sociaal-economisch links, geven om economie, en houden relatief van het federale regeringsbeleid (groot effect: 15 procentpunt kansverschil). Noteer dat Vooruit-kiezers dus niet sociaal-cultureel linkser zijn dan gemiddeld, als je met alle factoren op hetzelfde moment rekening houdt.
- Open Vld heeft kiezers die gemiddeld afwijken van de rest (Pseudo $R^2=0,12$). Ze scoren minder dan gemiddeld in verstedelijkte gemeenten en grote steden. Hun kiezers zijn meer dan gemiddeld sociaal-economisch rechts (relatief groot effect: 8 procentpunt kansverschil), meer tevreden over onze democratie, zijn tevreden met wat de federale regering doet (groot effect: 22 procentpunt kansverschil) en ontevreden met het beleid van de Vlaamse regering.
- Groen heeft helemaal geen electoraat met een profiel dat sterk afwijkt van de gemiddelde kiezer (Pseudo $R^2=0,07$). Groen trekt gemiddeld meer jongeren aan, minder mensen in de hoge inkomens, meer bewoners van grote steden, meer sociaal-cultureel linksen (groot effect: 12 procentpunt kansverschil) en meer mensen die tevreden zijn met onze democratie.
- PVDA tenslotte (Pseudo $R^2=0,22$). Ook PVDA vist meer dan gemiddeld in de jongerenvijver, hun kiezers zitten minder bij de lage inkomens, ze hebben relatief veel kiezers met een buitenlandse achtergrond, met een hoge politieke interesse, mensen die zich zowel algemeen (groot effect: 20 procentpunt kansverschil) als sociaaleconomisch links plaatsen, mensen die ontevreden zijn met onze democratie, en mensen die het Vlaamse regeringsbeleid niet lusten.
- Als je naar de voorspellers kijkt, dan is de enige voorspeller die voor *alle* partijen netto samenhangt met de stem, het aantal keren dat een partij als issue owner is aangeduid. Dat duidt nogmaals op het grote effect van die factor. De evaluatie van een regeringsbeleid is een netto voorspeller voor zes van de zeven partijen (weliswaar andere bestuursniveaus). Verder is ook de tevredenheid met de democratie een voorspeller voor 5 van de 7 partijen, hetzelfde geldt voor leeftijd, voor inkomen en voor algemene links-rechts-plaatsing. Dit zijn dus factoren die sterk inwerken op, of samenhangen met, iemand zijn of haar partijkeuze.

Conclusie stemintenties

- De verschillen met uitslag van 2019 nemen geleidelijk verder toe, de meeste trends van 2020, 2021, 2022 en 2023 worden doorgezet (maar niet allemaal). Alle partijen scoren statistisch significant verschillend van in 2019 maar geen enkele partij wijkt in 2024 significant af van 2023. In vergelijking met 2019 zijn er op dit moment vier winnaars, drie verliezers.
- Vlaams Belang is nu zeer waarschijnlijk de grootste partij van Vlaanderen, ze heeft de N-VA stevig achter zich gelaten. Alleen N-VA kan het VB nog echt pijn doen naar de verkiezingen van 2024 toe want de uitwisseling in het verleden en de mogelijke toekomstige stemmuitwisseling tussen N-VA en VB blijft enorm groot.
- N-VA is de tweede partij van Vlaanderen geworden, en kalft af; wel is verschil met 2023 net niet significant. De kans dat ze alsnog de grootste wordt in 2024 lijkt klein. Toch heeft de Vlaams-nationalistische partij nog steeds een groot potentieel, zo goed als even groot als dat van VB.
- De beide rechtse partijen hebben in onze peiling geen meerderheid van stemmen samen (46,6%) maar het zou goed kunnen dat ze dat met deze uitslag wél in zetels een meerderheid in het Vlaams parlement hebben (doordat het kiesstelsel grote partijen bevoordeelt). Door het spel van betrouwbaarheidsmarges zou het natuurlijk wel kunnen dat beide rechtse partijen samen wel een meerderheid van stemmen halen (ze zouden maximaal op 51% uitkomen). Dat lijkt de belangrijkste inzet van de verkiezingen van 2024 te zullen worden, dat was al in 2023 het geval.
- Aan de linkerkant zet Vooruit, de sterkst scorende van de traditionele partijen, zijn opmars *niet* verder. Wellicht door de val van Conner Rousseau is de opgang van de partij helemaal gestopt, we schatten het verlies ten opzichte van vorig jaar op zowat 3%. Noteer wel dat die achteruitgang niet statistisch significant is. De partij blijft wel sterker scoren dan bij de verkiezingen van 2019. De grote beweging naar hervervorming rond de twee grote traditionele linkse (Vooruit) en rechtse partijen (N-VA) zit daardoor wat in het slop.
- Nog aan de linkerkant, is er een verliezer en een winnaar. PVDA groeit verder door. In 2022 en 2023 stelden we al dat er zich een relatief grote links-populistische partij aan het vormen was in Vlaanderen, dat wordt nu nog eens bevestigd.
- Groen, dat zich de eerste drie edities van De Stemming merkwaardig stabiel had getoond, kreeg een klap in 2023 en herstelt zich niet in 2024; maar de daling zet zich niet verder. De partij valt onder de 10%.
- In DS2022 besteedden we veel aandacht aan de neergang van de CD&V. Die trend leek in 2023 gestopt. Nu in 2024 zien we tekenen van opleving. Het resultaat in 2024 is niet statistisch significant beter dan in 2023, en nog steeds minder goed dan in 2019, maar het ergste leed lijkt geleden.
- Hetzelfde geldt niet voor Open Vld. De afkalving die vooral in 2023 opviel, blijft in 2024 bestaan. Er is geen opleving. Noteer wel dat we ten opzichte van 2023 geen significante terugval zagen. Dat we ook nog grote onzekerheid bij het overblijvend Open-Vld-electoraat observeren, maakt de situatie van Open Vld er niet beter op.
- In stemmen is de huidige Vlaamse regering haar meerderheid wellicht kwijt (let op met de betrouwbaarheidsmarges!). N-VA, CD&V en Open Vld hebben nu samen 39,2%, in 2019 was dat nog 53,3%.
- In stemmen vertegenwoordigen de Vlaamse partijen in de federale regering nog steeds geen meerderheid in Vlaanderen, ze hebben samen 42,2% (40,5% in 2023 en 43,8% in 2022; dat was nog 48,7% bij verkiezingen in 2019).

12. Stemmotieven

Stemmotieven

- Op de voorgaande slides probeerden we na te gaan omwille van welke ‘objectieve’ redenen kiezers voor een bepaalde partij stemmen. We vergeleken de kenmerken van kiezers en gingen er van uit dat die kenmerken een verklaring bieden voor het stemmen voor deze of gene partij. Maar die analyses geven ons maar een partieel inzicht in de eigenlijke motieven die kiezers hebben voor hun stemgedrag.
- Daarom presenteren we nu een analyse van de ‘subjectieve’ redenen voor de stemvoorkeur. Respondenten die een partij selecteerden, kregen de vraag: *U gaf aan voor [partij X] te zullen stemmen. Mensen hebben vaak veel verschillende redenen om een bepaalde stemkeuze te maken. Kunt u in uw eigen woorden uitleggen waarom u voor deze partij zou kiezen?* (noteer dat ook blanco/ongeldig stemmers en mensen die niet zouden gaan stemmen een gelijkaardige vraag kregen).
- De open antwoorden van de respondenten werden dan één voor één nagelezen en zorgvuldig in categorieën ingedeeld (codeerschema op basis van het doctoraat van Jonas Lefevere). Elk antwoord kreeg maximaal 3 stemmotieven toegewezen (bij slechts 6% van de respondenten werden drie stemmotieven gecodeerd, wat aangeeft dat voor het overgrote deel van de respondenten drie motieven (meer dan) afdoende is om hun antwoord te coderen).
- De volgende slide bevat meer uitleg over het gebruikte classificatieschema en op de daaropvolgende slide zijn de motieven die door een bepaald electoraat meer dan 5% meer frequent worden aangehaald dan door het gemiddelde electoraat in het groen aangeduid.

1. Gewoonte	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar stemmen uit gewoonte (bvb. "ik stem altijd op deze partij", "gewoonte", "uit gewoonte").
2. Aanbeveling	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar aanbevelingen van andere, vooral familie en vrienden (bvb. "ik ben opgegroeid in een Katholiek nest", "mijn ouders stemmen zo", "op aanraden van vrienden", "ik volg mijn man daarin"), maar ook verenigingen (bvb. "ik zit bij ABVV") voor zover het geen partij betreft.
3. Ideologie en waarden	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar de ideologie en/of algemene waarden van de partij, alsook algemene verwijzingen naar de standpunten van de partij (bvb. "ik ben het eens met het programma").
4. Thema's	Deze categorie omvat antwoorden die verwijzen naar specifieke beleidsthema's als reden om voor de partij te stemmen (bvb. migratie, onderwijs, gezondheidszorg, staatshervorming, ...)
5. Regering en oppositie	Deze categorie omvat verwijzingen naar de regering die het goed / slecht doet, willen dat de partij in de toekomstige regering komt, dat de partij goede oppositie voert (zweeppartij), dat er iemand anders aan de macht moet komen.
6. Belangenverdediging	Deze categorie omvat verwijzingen naar het feit dat de partij de belangen van groepen in de maatschappij verdedigt. Dit omvat economische groepen (bvb. "partij voor de werkende mens", "verdedigt de middenklasse", "voor de arme mensen"), etnische groepen (bvb. "eigen volk eerst"), geografische groepen (bvb. "voor de Vlamingen", "het beste voor alle Belgen") of andere algemene verwijzingen naar het belang van de bevolking (bvb. "beste voor het volk", "daar heeft de bevolking het meeste baat bij").
7. Politici	Deze categorie bevat zowel verwijzingen naar specifieke politici (bvb. "Conner Rousseau", "de premier", "de voorzitter van de partij"), als meer algemene verwijzingen (bvb. "ze hebben de beste politici").
8. Partij	Deze categorie bevat verwijzingen naar partij-gerelateerde zaken die tot een stem leiden, en omvat partij-identificatie ("Ik ben een liberaal in hart en nieren"), het partij-imago ("frisse, jonge partij", "de beste partij"), dienstverlening (bvb. "de partij heeft mij geholpen"), lidmaatschap ("ik ben lid van de partij"), en prestaties van de partij (bvb. "de partij doet wat ze zegt").
9. Andere partijen slecht	Deze categorie bevat negatieve verwijzingen naar andere partijen: de andere partijen werken de partij tegen (bvb. "de partij krijgt veel tegenkanting van de anderen"), teleurstelling in andere partij(en) (bvb. "Groen is te extreem"), of een keuze door eliminatie (bvb. "beste van de slechtste").
10. Apolitiek	Deze categorie bevat verwijzingen naar een desinteresse in politiek (bvb. "ik ben niet met politiek bezig, dus ik doe maar wat").
11. Anti-politiek	Deze categorie bevat verwijzingen naar een afkeer van politiek, en omvat kritiek op: - Partijen en politici: alle partijen zijn slecht, alle politici zijn slecht. Merk op dat kritiek op een specifieke partij, of op andere partijen, onder 'Andere partijen slecht' wordt gecodeerd. - Representatie: respondent voelt zich niet vertegenwoordigd, verwijzingen naar cordon sanitaire, er wordt niet naar de stem van het volk geluisterd. - Politiek eigenbelang: partijen en politici werken enkel om zichzelf te verrijken, zakkenvullers. - Zinloos: stemmen is zinloos, ze doen toch hun zin, - Protest: proteststem, stem uit protest.
12. Andere of niet codeerbaar	Deze restcategorie omvat respondenten die een ander / oncodeerbaar stemmotief opgaven ("goede wijn behoeft geen krans", "Evenwicht", "ouderdom", "apekool en larie", "bij blanco gaat mijn stem verloren").
13. Geen	De restcategorie bevat respondenten die geen stemmotief opgaven (bvb. "geen idee", "zeg ik liever niet")

Stemmotief	Alle respondenten 2024	Kiezers van PVDA	Kiezers van Groen	Kiezers van Vooruit	Kiezers van CD&V	Kiezers van Open Vld	Kiezers van N-VA	Kiezers van VB	Blanco of ongeldig	Ik zou niet gaan stemmen
Ideologie en waarden	19%	26%	24%	37%	40%	30%	24%	9%	0%	0%
Thema's	18%	18%	51%	16%	5%	13%	20%	30%	3%	0%
Partij	13%	19%	20%	16%	19%	20%	26%	6%	0%	0%
Belangenverdediging	12%	24%	1%	22%	9%	9%	10%	20%	0%	0%
Anti-politiek	10%	4%	0%	0%	0%	0%	2%	14%	68%	69%
Regering en oppositie	9%	6%	0%	0%	6%	7%	10%	25%	0%	0%
Politici	6%	3%	3%	6%	6%	14%	19%	1%	0%	0%
Andere partijen slecht	6%	16%	6%	5%	4%	6%	8%	9%	2%	0%
Geen	4%	5%	7%	5%	4%	11%	4%	4%	4%	0%
Gewoonte	4%	0%	2%	7%	19%	10%	2%	1%	0%	2%
Apolitiek	2%	0%	0%	1%	0%	2%	1%	0%	21%	15%
Aanbeveling	4%	1%	3%	9%	14%	7%	2%	1%	0%	0%
Andere	3%	2%	1%	2%	4%	3%	1%	3%	3%	16%

Stemmotief	Vershil 2024-2023	Kiezers van PVDA	Kiezers van Groen	Kiezers van Vooruit	Kiezers van CD&V	Kiezers van Open Vld	Kiezers van N-VA	Kiezers van VB	Blanco of ongeldig	Ik zou niet gaan stemmen
Ideologie en waarden	-1%	3%	5%	6%	10%	2%	-5%	-1%	0%	0%
Thema's	0%	0%	-9%	5%	0%	4%	6%	3%	1%	-2%
Partij	-4%	0%	6%	2%	-4%	-4%	-5%	-5%	0%	0%
Belangenverdediging	-4%	1%	0%	-4%	-1%	-1%	0%	-8%	0%	-1%
Anti-politiek	-2%	-4%	-1%	0%	-1%	-2%	1%	8%	-10%	-10%
Regering en oppositie	1%	0%	-3%	-1%	-2%	4%	5%	5%	-2%	-2%
Politici	-1%	-2%	2%	-7%	-1%	5%	3%	0%	0%	0%
Andere partijen slecht	1%	2%	5%	1%	3%	1%	2%	-1%	2%	-1%
Geen	-1%	-3%	0%	-2%	0%	3%	0%	0%	-2%	-2%
Gewoonte	0%	0%	2%	4%	-2%	-6%	1%	0%	0%	2%
Apolitiek	0%	-1%	-2%	-1%	-1%	1%	1%	0%	-5%	3%
Aanbeveling	1%	1%	2%	6%	2%	1%	1%	1%	0%	0%
Andere	1%	-2%	-4%	1%	3%	2%	-1%	2%	3%	9%

Sterk verschillende motieven

- In het algemeen wijzen kiezers anno 2024 het meest naar de ideologie en de waarden van hun partij (19%). Ze claimen dus omwille van inhoudelijke redenen te stemmen. Voor minstens een gedeelte kan dit ook een indicatie zijn van 'gewenst' antwoordgedrag: kiezers zeggen uiteraard graag dat ze 'inhoudelijk' stemmen. Nog een inhoudelijk motief dat frequent genoemd wordt, zijn de specifieke beleidsthema's en dus de partijstandpunten waar de kiezers naar verwijzen (18%). De liefde voor of identificatie met partij (13%) en politici (6%), wat niet direct inhoudelijk is maar eerder nestgevoel en identificatie, speelt ook een rol. Heel wat kiezers zeggen ook dat ze voor partijen stemmen die hun belangen verdedigen (12%), wat je ook een beleidsinhoudelijke stem zou kunnen noemen. Verwijzingen naar regering en oppositie (9%): dat kan gaan over vinden dat de regering het goed of slecht doet, maar ook willen dat er iemand anders aan zet komt (vb. Vlaams Belang in de regering). Anti-politiek scoort ook hoog (10%), samen met 'andere partijen slecht' (6%) zegt toch bijna één zesde van de kiezers dat ze omwille van negatieve redenen stemmen. De twee 'socialisatie'-motieven, gewoonte (4%) en aanbevelingen (4%), zitten laag.
- Als een motief genoemd door een electoraat minstens 5% boven het gemiddelde scoort, werd het in groen gezet. Deze 'oververtegenwoordigde' motieven duiden we op de volgende slides aan de hand van enkele letterlijke antwoorden op de stemmotieven vragen. Op de slides daarachter presenteren we ook word clouds van de motieven van alle electoraten, om een idee te geven van de exacte woorden die er gebruikt werden.
- De voorgaanden slide bevat de evolutie van de stemmotieven per partij tussen 2023 en 2024; de verschillen zijn relatief klein. Motieven die minder belangrijk werden staan in het rood, motieven die belangrijker werden in het groen. Over het algemeen is er veel stabiliteit. Groen-kiezers stemmen in 2024 naar eigen zeggen minder omwille van thema's en meer omwille van de partij. Vooruit-kiezers stemmen minder omwille van politici (is dat het effect van het verdwijnen van Rousseau?) en meer omwille van ideologie & waarden en omwille van een aanbeveling. CD&V-kiezers duiden in 2024 heel wat meer ideologie & waarden aan. Open-Vld-kiezers zeggen minder uit gewoonte te stemmen voor die partij. N-VA-kiezers schuiven meer naar thema's als verantwoording van hun stem. VB-kiezers refereren minder aan belangenverdediging maar verwijzen meer naar anti-politieke motieven.

Quotes Vlaams Belang, blanco en niet-kiezers

- Bij Vlaams-Belang-kiezers vallen de vaakst vermelde motieven uiteen in twee grote groepen: enerzijds het thema migratie, en daaraan gerelateerd de belangenverdediging van het eigen volk (*"Vlamingen eerst.", "Omdat zij eerlijk zijn en willen zorgen voor hun eigen volk. De bedelaars hier helpen ipv. aan ieder land geld te geven, maar ons eigen volk te laten verkommeren", "VB staat voor het behoud van de eigen cultuur en eigenheid. Bovendien is de partij tegen het uitsluiten van eigen mensen en het "ander volk eerst - beleid" van België en de EU.", "Eigen volk eerst illegalen buiten", "Dat is een partij die voor het eigen volk wil opkomen", "te veel vreemdelingen"*). Anderzijds is dit het enige electoraat dat bovengemiddeld verwijst naar regering en oppositie: het gaat hier om verwijzingen naar verandering, de partij een kans geven (*"Deze partij heeft nog nooit in een regering gezeten, en het is tijd om dat cordon af te schaffen en ze ook een kans te geven. Slechter dan de huidige regering kunnen ze het al niet doen", "Volgens mij gaan zij dingen veranderen", "Ze moeten eens de kans krijgen om mee te regeren", "Ze hebben nog nooit de kans gekregen om te regeren. Misschien doen ze het wel redelijk goed zonder de bluf die ze nu verkondigen."*). In de Excel van De Stemming zitten alle letterlijke motieven voor het stemmen op Vlaams Belang.
- Bij de blanco- en niet-kiezers domineren, niet onverwacht, apolitieke en antipolitieke motieven. Een selectie: *"verandert toch niks", "Ik geloof de politiek niet", "het zijn allemaal zakkenvullers", "Als je nu stemt of niet haalt toch niets uit, want de politiek is een corrupte bende.", "De partijen moeten dringend minder rijk worden.", "Proteststem. Politiek is corrupt. Zakkenvullers", "Alle partijen zijn juist hetzelfde pot nat", "hecht geen geloof aan huidige politieke partijen, zagezegde inspraak word genegeerd", "Het heeft toch geen zin, democratie is onbestaand."*

Quotes CD&V, Open Vld en N-VA

- CD&V steunt op ideologie en waarden (*“Omdat zij dichtst aansluiten bij de waarden die voor mij belangrijk zijn.”*, *“Hun partijprogramma sluit het meest aan bij mijn waarden en normen.”*), op verwijzingen naar hoe kiezers de partij zien (*“redelijk”, “betrouwbaar”, “eerlijk en oprecht”*) en dan, opvallend, van alle partijen het meest op gewoonte en aanbeveling (*“Gewoonte”, “Traditioneel kies ik voor een partij uit het centrum.”*, *“Familietraditie”, “Traditie”*).
- Ook bij Open Vld is wordt vaak verwezen naar de algemene ideologie en waarden (*“Ze zijn liberaal en sociaal”, “Gematigd liberaal”*), partij-gerelateerde motieven (*“Betrouwbaar”, “ik vind dat deze partij al hun beloften nakomt”*), alsook gewoonte (*“uit familietraditie”, “gewoonte”, “trouw aan deze partij”*). In vergelijking met vorig jaar wordt er vaker naar politici verwezen, met name De Croo (*“Premier”, “De betrouwbaarste partij. De Croo deed het zo goed mogelijk.”*)
- Ook de N-VA haalt zijn stemmen door ideologie en waarden (*“Vlaams”, “ik geloof in de Vlaamse ideologie”, “partijprogramma past best bij mijn instelling”, “altijd al gestemd voor een Vlaamse partij”, “De enige Vlaamse partij die echt voor alle Vlamingen opkomt”*) en de partij (*“ik vind dit een hele goede partij”, “Omdat ik deze partij het beste vind”, “Voor mij de eerlijkste partij. BDW komt eerlijk over.”*). Maar dan volgen politici als uitschieter, vooral Bart De Wever (*“ze hebben de beste leider”, “Zolang Bart De Wever aan het roer staat stem ik NVA”*), maar ook algemene verwijzingen (*“Ik denk dat het de partij is met de meest bekwame politici”*). In de Excel van De Stemming zitten alle letterlijke motieven voor het stemmen op N-VA.

Quotes PVDA, Groen en Vooruit

- PVDA-kiezers wijzen bovenmatig naar belangenverdediging (*“Ze zijn voor de arbeiders en bediendes”, “Zij komen op voor de kwetsbaren”*), en naar de andere partijen die slecht zijn (*“de andere partijen streven alleen naar macht en geld”, “Voorlopig nog een van de zuiverste partijen.”, “Helaas door exclusie van intussen zelfs al Vooruit.”, “Is een partij die aan de gewone mensen denkt en voor hun opkomt en die niet al die privileges wilt die de andere politiciers wel hebben op kosten van ons”*).
- Groen-kiezers zijn heel duidelijk in hun antwoorden: het zijn bijna volledig thematische kiezers, met name milieu en klimaat (*“milieu en klimaat”, “Klimaat duh”, “Aandacht voor klimaat”, “Het milieu thema en het sociale programma”*). Andere motieven die ze bovengemiddeld vermelden zijn ideologie en waarden (*“Het partijprogramma sluit het meest aan bij mijn interesses”*), en verwijzingen naar de partij zelf (*“Groen lijkt mij op een goede partij om op te stemmen”*).
- Vooruit-kiezers wijken op drie motieven af: ideologie en waarden (*“Progressief”, “Ik voel me het meest verbonden bij socialistische standpunten”, “sociaal engagement”*), belangenverdediging, met een divers scala aan groepen die worden vermeld (*“Staan er voor de gewone burger.”, “Partij van de burger”, “Deze partij heeft de beste standpunten voor jong volwassenen en gezinnen met kinderen”*) en aanbevelingen (*“Van thuis uit meegekregen”, “Afkomstig uit een rood nest”, “Altijd op deze partij gestemd van thuis uit meegekregen”*). Opvallend is dat, in vergelijking met vorig jaar, politici niet meer vaak vermeld worden: het wegvallen van Rousseau heeft daar ongetwijfeld mee te maken.

Motieven van PVDA-kiezers

Motieven van Groen-kiezers

Motieven van Vooruit-kiezers

Motieven van CD&V-kiezers

Motieven van Open Vld-kiezers

Motieven van N-VA-kiezers

Motieven van VB-kiezers

13. Belangrijkste/opvallende resultaten

Te onthouden van DS2024 (1)

- De drie belangrijkste vaststellingen lijken te zijn:
 1. Het *politieke ongenoegen* neemt na de daling in 2023 niet verder toe, maar stabiliseert zich op zeer laag niveau. De afkeer van politici en partijen is groot.
 2. De bezorgdheid over materiële verarming en *inkomensverlies* is geminderd. Ten opzichte van 2023 zien we in 2024 een duidelijke verbetering in hoe mensen naar hun eigen situatie en die van het land kijken. Dus de economische sterren staan minder in het rood dan vorig jaar.
 3. Bij de belangrijkste politieke thema's zien we dat *migratie* zijn opmars verder zet, het verstoot economie (eigenlijk koopkracht) van zijn troon. Nog nooit peilden we migratie zo hoog.
 - Wellicht is migratie op dit moment onderliggend het thema dat mensen het meest belangrijk vinden. Tijdelijke crisissen of extreme gebeurtenissen (corona, Oekraïne...) trekken mensen tijdelijk weg van dat thema, maar als er terug wordt gekeerd naar de normaliteit neemt migratie zijn top-positie terug in.
 - Dat alles heeft wellicht ook te maken met de positie van het Vlaams Belang als grootste partij van Vlaanderen (alvast in de peilingen). Het succes van het Vlaams Belang is niet alleen veroorzaakt *door* migratie, dat succes en de communicatie van de partij zelf zorgt er voor dat migratie ook hoog op de agenda blijft. Mensen die een partij steunen gaan die ook volgen en worden beïnvloed door de partij.
- In 2023 spraken we over de 'perfecte storm' voor de regeringspartijen, is dat in 2024 anders? Dat de economische percepties beter zijn, is zeker een opsteker. Maar dat er verbetering in zit, betekent niet dat het economisch plots goed weer is. Het politieke ongenoegen staat pal en, vooral, migratie zet zijn opgang als thema verder (zie ook criminaliteit).
- Er is nog een paar maanden tot de verkiezingen en de hele campagne moet nog komen (10% van de respondenten zegt dat ze écht nog niet weten op wie ze zullen stemmen), maar het is duidelijk dat de twee radicale partijen (PVDA en Vlaamse Belang) momenteel op winst staan, en dat de twee centrumpartijen (CD&V en Open Vld) wellicht klappen zullen krijgen.
- PVDA wordt wellicht een kracht om mee rekening te houden na de verkiezingen. Ze groeit langzaam maar gestaag verder. We krijgen ook in Vlaanderen dus een radicaal-linkse partij van betekenis.
- Vooral Open Vld zit nu in de hoek waar de klappen vallen; er is gene opleving tegenover 2023 en haar blijvende kiezers zijn bovendien helemaal niet zo zeker van hun stem. Het palmares van Vivaldi en De Croo lijkt essentieel om de terugval te stoppen. CD&V heeft zich blijkbaar wat uit de grootste gevarezone kunnen hijsen.
- Vorig jaar besloten we dat Vooruit onder Conner Rousseau langzaam tot een grote speler aan het uitgroeien was, een pendant van N-VA aan de rechterzijde. Die evolutie is in 2024 abrupt gestopt. Hoewel het verlies nog niet significant is, is de tendens duidelijke gekeerd. Rousseau wordt uit de populariteitspoll weggeveegd en de partij verliest schijnbaar ook issue ownership. Vooruit blijft het nog steeds veel beter doen dan in 2019, maar de onstopbare groei lijkt voorbij.
- In de strijd om het marktleiderschap in Vlaanderen trekt Vlaams Belang aan het langste eind, ten nadele van N-VA. VB heeft zeer trouwe en ook zeer zekere kiezers, dus de kans dat er daar nog grote delen van vertrekken lijkt klein. Als er één partij daarin kan slagen is het toch N-VA, en het lijkt er op dat er wat meer kans is op een transfer terug van VB naar N-VA dan omgekeerd. Het belang van migratie of van economische besognes zal die kwestie beslechten.
- Groen zit onder de 10% maar daalt in 2024 niet verder. We zien dat het recente verlies van Vooruit niet direct tot een groei van Groen leidt. Waar er een tijd geleden werd gesteld dat Groen misschien de kiesdrempel niet zou halen, dan ziet het er in DS2024 naar uit dat dat wel het geval zal zijn (maar misschien niet in alle provincies).

DISCLAIMER: helemaal op het einde willen we graag toch tot voorzichtigheid oproepen vooral wat betreft het gebruik en de interpretatie van de kiesintenties en het gebruik daarvan om de uitslag van 2024 te voorspellen. De reden is dat de verkiezingen van 2019 al vier jaar achter de rug zijn: daardoor wordt de herweging die we doen steeds meer suboptimaal. Steeds meer kiezers weten niet meer voor wie ze in 2019 stemden of herinneren het zich fout. Bovendien, en belangrijker, er komen elk jaar nieuwe jonge kiezers bij die de vorige keer nog niet mochten stemmen; van die laatsten hebben we geen 'vorig stemgedrag' en dus kunnen we er ook niet naar herwegen. Daarbij komt nog dat in 2024 ook 16-17-jarigen zullen mogen stemmen voor de EU-verkiezingen, en die zitten al helemaal niet in ons onderzoek, laat staan dat we er voor zouden kunnen herwegen. Tot slot, wijst onderzoek ook uit dat de voorspellende waarde van peilingen beperkt is (<https://www.universiteitleiden.nl/en/research/research-output/social-and-behavioural-sciences/van-der-meer-janssen-louwerse-the-predictive-value-of-polls-in-a-fragmented-multi-party-system>).

Waar komt succes van Vlaams Belang vandaan? Poging tot verklaring op basis van data (*De Stemming*) en speculatie

UPDATE

Succes van populistisch, radicaal-rechts is géén Vlaams fenomeen (Frankrijk, Nederland, Duitsland, Italië... alleen UK niet). De oorzaken van het succes zijn zowel (a) fundamenteel (gelden dus ook in andere landen), (b) hebben te maken met de strategie van de partij zelf, en (c) met de specifieke Vlaamse context die de partij extra-opportunities geeft.

a) Fundamentele oorzaken

1. Belang van migratie en sterk ownership daarvan door VB (*De Stemming*). Als velen geven om een thema, dan wint de eigenaar ervan. Sommigen (linksen) zeggen dat sociaal-economische ongelijkheid en ongerustheid de driver is van het belang dat mensen hechten aan migratie, en dat migratie slechts het symbool is waarop dat dieper economisch ongenoegen zich hecht; maar dat doet niets af aan het feit dat migratie zeer sterk samenhangt met een VB-stem. Door migratie stemmen VB-kiezers vóór iets, met name een strenger migratiebeleid. Naast migratie zijn er ook andere thema's die daar mee samenhangen, het gaat dus niet alleen om migratie maar ook om de conservatieve positie van de partij op de sociaal-culturele breuklijn (zie ook: criminaliteit, gender, klimaat, globalisering).
2. Onderliggend, diep politiek ongenoegen bij vele burgers (*De Stemming*). Kiezers zijn boos op 'de politiek' (en zeker op 'de politici') en willen dat ongenoegen laten blijken en de *bastards* straffen. VB heeft dat ongenoegen bijzonder goed gecapteerd, dat blijkt duidelijk uit *De Stemming* (en wisten we al). Door politieke ongenoegen stemmen de VB-kiezers tegelijkertijd tégen iets, met name de verdorven politieke elites.

b) Partijstrategie van VB

1. Zeer consistente communicatie (speculatie): focus quasi alleen op die twee dingen, met name migratie en politiek ongenoegen (via populisme: elites luisteren niet naar het volk). Vele andere thema's worden consistent in deze twee kernthema's geframed.
2. Inzetten op sociale media onder meer door zeer hoge advertentie-uitgaven (speculatie): daardoor is er minder afhankelijkheid van traditionele media als gate keeper om kiezers te bereiken. Zo wordt migratie voor een stuk door de partij zelf gemaakt als thema.

c) Specifieke Vlaamse-oorzaken

1. Onder meer door het cordon sanitaire worden VB-kiezers gestigmatiseerd, dat maakt ze bijzonder trouw aan hun partij (*De Stemming*).
2. Er is een enorm groot stemmenreservoir dat al in grote mate ooit voor VB stemde, en dat is N-VA. Die partij was de hoop op de *Kracht van Verandering* maar heeft niet (voldoende) de verwachte verandering gebracht (*De Stemming*).
3. Door de grootte van de partij zelf (o.m. in peilingen) wordt ze meer aantrekkelijk en krijg je een soort van vliegwieleffect.
 - Zowel voor de kiezers die vooral hun middelvinger willen uitsteken naar het establishment (proteststem) als voor de kiezers die wél hopen dat de partij inhoudelijk verandering kan brengen (zeker als er twijfels zijn of het CS zal blijven bestaan), is een grote partij aantrekkelijker om op te stemmen (speculatie).
 - Het succes van de PVV van Geert Wilders in Nederland versterkt de idee dat het deze keer wél eens raak zou kunnen zijn en dat een stem voor VB niet verloren is (speculatie).
4. Daarenboven is er de typische Belgische context waarbij er een bijkomende out-group en vijand is, namelijk de Franstaligen (speculatie).